

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ІСТОРІО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає
Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 6 (423), June, 1983, Vol. XXXVI

Редагує Колегія

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник
Члени Редакційної Колегії:
проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький,
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава,
проф. Б. Романенчук, д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий.

Редакція і Адміністрація
200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1983-й РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	30 дол.	15 дол.	8 дол.	3 дол.
Австрія	500 шіл.	260 шіл.	150 шіл.	55 шіл.
Аргентина	250.000 пез.	125.000 пез.	70.000 пез.	25.000 пез.
Бельгія	1,200 бфр.	650 бфр.	400 бфр.	150 бфр.
В. Британія	15 ф.	8 ф.	4.50 ф.	1.50 ф.
Канада	40 дол.	22 дол.	12 дол.	4 дол.
США	35 дол.	20 дол.	12 дол.	3.50 дол.
Німеччина	70 н.м.	40 н.м.	25 н.м.	8 н.м.
Франція	150 фр.	80 фр.	50 фр.	20 фр.
Швеція	150 кор.	80 кор.	50 кор.	20 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам ви-
гідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-й обкладинки.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Rd., London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І МАРА
КРАЇ АЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 6 (423)

ЧЕРВЕНЬ, 1983

Річник XXXVI

Зміст VI-ої книжки

В 50-ліття Жергв голоду в Україні

— СЛОВО ВЛАЖ. ПАТРІЯРХА ОЦЯ ЙОСИФА В ТРАГІЧНУ РІЧНИЦЮ ГОЛОДУ В УКРАЇНІ 1933 РОКУ	643
— ЗВЕРНЕННЯ ПРОВОДУ ОУН В 50-ТУ РІЧНИЦЮ ГОЛОДУ В УКРАЇНІ	645
— Президія СУВФ: НІКОЛИ НЕ ЗАБУДЕМО МОСКВІ (Звернення)	652
П. Савченко: КІБ І В. ГРОСМАН ПРО ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОДОМОР У 1933 РОЦІ	654

В 45-ліття смерги сл. п. Євгена Коновальця

— ЗВЕРНЕННЯ ПРОВОДУ ОУН	662
-------------------------------	-----

Поезії присвячені сл. п. Є. Коновальцеві

Остан Грицай: НА СМЕРТЬ ВОЖДЯ — 666; М. Струтинський: ПІСНЯ ПРО СМЕРТЬ — 667; Богдан Бора: БЕЗСМЕРТНИЙ ЛІЦАР — 668; Степан Мусійчук: НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ ВОЖДЕВИ УКРАЇНЦІВ-НАЦІОНАЛІСТІВ ЄВГЕНОВІ КОНОВАЛЬЦЕВИ — 669.

Проблеми національного визволення

Зіновій Карбович: ЗА СУПІЛЬНИЙ ФРОНТ НАЦІЇ ПРОТИ ВОРОГА	670
— ЗАКЛИК ПРЕЗИДІЇ СУВФ У 100-РІЧЧЯ НАРОДЖЕННЯ І 10-РІЧЧЯ СМЕРТИ Д-РА ДМИТРА ДОНЦОВА	679

З постанов VI ВЗ ОУН

— ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	680
---	-----

В імперії тиранів

Степан Косенко: ДЕЩО ПРО СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ	690
С. Мечник: ПРОПАГАНДА (розділ з книжки «В затажній боротьбі»	700
П. О.: ФАЛЬШУВАННЯ ПОЕЗІЙ У СОВЕТЬСЬКОМУ ВИДАННІ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ КИРИЛА СТЕЦЕНКА (До 100-ліття з дня смерги композитора)	705

Матеріали й документи з поневоленої України

Євген Крамар: ВІЛЬШЕ УВАГИ Й ПОШАНИ ДО РІДНОЇ СПРАВИ	708
--	-----

Із галерії творчости наших поетів

Володимир Янів: МИТЬ ТА ВІЧНІСТЬ (Із циклу «Світла дороги»)	716
---	-----

Наука, дослідн

Василь Чаплєнко: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ КОМПЛЕКС НАЗОВ «ДІН», «ДУНАЙ», «ДНІПРО», «ДНІСТЕР» (Закінчення, 2)	718
Д-р Блякка Єржабкова: БІБЛІОГРАФІЯ НАУКОВИХ ПРАЦЬ О. КУЛЬЧИЦЬКОГО (1895-1980), ІІІ.	730
Жан де Гораль: МОСКОВЩИНА В ФРАНЦУЗЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	740
Петро Одарченко: ПРОФ. О. І. ПОВСТЕНКО, ВИДАТНИЙ АРХІТЕКТОР І МИСТЕЦТВОЗНАВЕЦЬ (До 10-ліття з дня смерги)	744

Огляди, рецензії

Бернд-Дітер Фрідріх: PER ASPERA AD ASTRA — позитивний підсумок до-теперішньої діяльності з нагоди ювілейного року УВУ	752
Петро Мегик: 50-ЛІТТЯ ТВОРЧОСТІ М. ДМИТРЕНКА (Святочне Слово)	758
Петро Росенко: «ПРО ДУШУ В ПІСНІ...» М. ХОЛОДНОГО	764

*

— ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК	767
-----------------------------	-----

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»

ЛОНДОН

»Ось в чім історичне значення і Акту 30 червня 1941 року. Акт скінчився хвилиною невдачею. Але яскраве проголошення гасла державності — не автономії, не федерації, не союзу з Москвою, а твердо проголошена воля нових «лицарів абсурду» йти «проти всіх», проти всяких «обставин», — ось що запалило душі воїнів УПА, ось що дивинуло їх до чину проти двох великих держав, що займали Україну! Хоч була їх меншість, хоч мали вони могутніх ворогів і заїлих наклепників серед «рідних братів», — не ті наклепники, не чужі ідоли, не «реальні політики», мобілізують і нині духа нових «лицарів святих» на Україні. Акт 30 червня був чином, який голосно заявив, що Україна не зрікається свого повного права панувати на своїй Землі, ні своєї Правди, не зважаючи на жертви. *Contra spem spero!* Це було вогненне слово що родить чин»...

(Д. Донцов: Вступне Слово до книжки Я. Стецька «30 червня, 1941», стор. 11)

В 50-ЛІТТЯ ВЕЛИКОГО ГОЛОДУ

НАШІ ГОЛОДОМ ЗАМОРЕНІ БРАТИ І СЕСТРИ Є ВЖЕ СУДДЯМИ СВІТУ

*Слово Блаж. Патріярха в трагічну річницю голоду
в Україні 1933 року*

Дорогі Браття і Сестри!

Кожний нарід в своїй історії пережив і переживає щасливі і світлі доби свого життя і розвитку, але бувають і лихоліття, що їх приносять війни, поневолення, колись — пошесті, сьогодні — економічні кризи, а моральний упадок, занепад духовости і духовних вартостей підривають сили народів. Пропали в історії цілі народи, що жили несправедливістю чи коштом других народів, за словами псалмопівця: »Народи провалилися в яму, яку самі зробили; у сіті, які порозставляли, запуталась нога їх« (Пс. 9, 16). Та великою рідкістю буває, щоб за короткий час, за один рік і то в мирний час, вимерло з голоду вісім мільйонів людей і то на найкращім родючій чорноземі. Такий рідкісний і, мабуть, такий єдиний, жакхливий голод штучно витворив ворог на нашій рідній дорогій землі тому п'ятдесят років і увійде він в історію, як трагічний голод, що здешаткував великий нарід на Сході Європи.

Обставини тієї нечуваної трагедії такі, що за словами наших єпископів в Галичині в часі того голоду в 1933 році — »на вид таких злочинів німіє людська природа, кров стинається в жилах«. Жах тієї події тим більший, що голод той створено штучно і пляново; що навістило те беззаконня найбільш працьовитий наш нарід, що свою родючу землю любив як свою матір і злочином-гріхом вважав не віддати їй своїх рук, не жертвувати їй поту, не посіяти на ній плодючого зерна. Жах тієї події теж тим великий, що Європа, світ про те знали і... мовчали.

А таки сталося нечуване... Родюча земля не одержала свого насіння, його забрали силою-грабежем, змарнували його похижацькому чужі чиновники, і руки, які трудилися для того, щоб нагодувати мільйони, не одержали хліба, щоб жити, — і багата земля покритася мільйонами трупів, які посіяв голод. Все те зроблено з єдиною ціллю і наміром — посіяти серед вольного народу страх і рабське підчинення властям і в той спосіб підкорити собі цілковито його душу, волю і зробити його рабом нової безбожницької системи. То і було вислідом нової кріпосної системи, в якій паном став уряд-партія на чолі з безпощадним деспотом і наука, яка проголосила світові, що створить нову людину на терорі, трупах і страхіттях; наука, що виповіла війну Богові і Божим правдам, що в запамороченні від »успіхів« своїх злочинів пляну-

вала і плянує поневолити в такий самий спосіб цілий світ. Наш нарід став жертвою найбільшого підступного історичного обману і насилля. Навістило нас те велике нещастя і трагедія, щоб наші жертви схаменули народи і спинили хижий похід нового кривожадного антихриста в Європу і в цілий світ.

Дивні допусти Божі і не нам діла Його судить... Коли згадуємо в глибокому смутку цю трагічну і пресумну подію голодової смерті наших братів і сестер в Україні тому п'ятдесят років, пам'ятаймо, що є, був і буде Бог з нами! Його суд вже впав на тих, що цей злочин готовили і його жорстоко здійснювали. Цей суд Божий висить і над головами їхніх спадкоємців. Жертви того голоду — то мовчазні свідки для світу і ні в минулому, ні тепер, ні в найближчих роках немає оправдання для тих, що людоненависницьку науку комунізму і безбожництва сіяли і сіють по світі, щоб нищити в людині Божий образ, багном її сквернити, як казав Шевченко; топтати людську гідність і Богом дані кожній людині права на життя, правду, свободу, мир і справедливість. Наші голодом заморені брати і сестри є вже суддями світу, що ловиться на великий комуністичний обман, за словами св. Павла: «Хіба ви не знаєте, що святі будуть світ судити» (1 Кор. 6, 2). Штучний голод в Україні тому 50 років — голос перестороги мучеників, що кличе до покаяння, до призадуми і навернення. Таким голосом свідчення і перестороги для вільного світу остався наш нарід з Божої волі по сьогодні нашими ісповідниками, мучениками, героями, каторжниками, гоненими і переслідуваними Христа ради. Те їхнє свідчення, починаючи від жертв голоду в 1933 році, маємо передати світові для перестороги і науки.

Молімось в цю сумну річницю за ті великі жертви. Над усе молімось, щоб їхні страдання, сльози, терпіння і смерть були голосом вопіючого серед пустинь зматеріялизованого світу про єдину Божу правду, яка визволяє, про Христа, що єдино спасе і приносить народам мир і правдиве щастя в любові. Молімось, щоб вісім мільйонів наших жертв були рятунком для світу.

Коли Правда Божа остаточно вразумить і просвітить народи, тоді пропаде підступ, брехня, ложні науки, лихоліття, тоді до Христа-Агнця, що помер за гріхи світу, прийдуть народи в світлі Його, і царі землі принесуть славу і честь свою до Нього... Не ввійде до Нього ніщо нечисте ані той, хто чинить мерзоти і лож, але тільки ті, що записані в книзі життя Агнця» (Од. 21, 24-27).

Благословення Господне на Вас!

† ЙОСИФ, Патріярх і Кардинал

Дано в Римі при патріяршім соборі
Святої Софії на початку
Чотиро-десятиці 1983 року.

ПІД СВІТОВИЙ СУД РОСІЮ ЗА НАРОДОВБИВЧИЙ ГОЛОД В УКРАЇНІ!

(В 50-ту річницю винищення 7-8 мільйонів українців)

»Якби хтось додумався до того, що треба судити народним судом злочинців тих років, як ми судимо досі фашистських злочинців, настав би страшний суд, що тривав би тисячу і дві ночі«.

(Вячеслав Чорновіл: «Останнє Слово»)

В цілій історії змагання Росії знищити українську націю найжорстокішим періодом були роки 1932-33. На наказ російських імперіялістів був добре підготований і переведений у завойованій ними Україні всенародний штучний голод, в часі якого згинulo біля вісім мільйонів українського населення.

Цей страшний злочин прийшов після завоювання і знищення російською державою більшої частини української національної держави, що постала й оформилася Актами 22 січня 1918 р., 1-го листопада 1918 р. і 22 січня 1919 р. Продовж трьох років Українська Держава боронилася перед агресією комуністичної Росії, антикомуністичних армій Денікіна і польських імперіялістів. Аж переважаючі ворожі сили заволоділи Україною. Однак збройна і політична визвольна боротьба в Україні продовжується проти займанців, що проходила цілий час продовж 20-их і 30-их років. Її очолювали: Братство Української Державности, з еміграції уряд Української Народньої Республіки під керівництвом сл. п. Головного Отамана і президента Симона Петлюри, Українська Військова Організація та від 1929 р. Організація Українських Націоналістів очолені полк. Євгеном Коновальцем, Спілка Визволення України очолена проф. Сергієм Єфремовим та Спілка Української Молоді керована Миколою Павлушковим. Проте всі ці сили були заслабі скинути російське і польське колоніальне ярмо. Ризьким договором із 18 березня 1921 р., Російська СФСР і Польща розділили між собою українські землі та замирилися в спільній боротьбі проти українського визвольно-націоналістичного руху.

Після перебрання влади в Росії Російською Комуністичною Партією большевиків під керівництвом В. І. Леніна, російські армії негайно рушили на підбій всіх сусідніх із Росією націй, щоб відновити імперію, зліквідовану визвольними рухами уярмлених царською Росією, які відбудували свої національні держави. Побіч інвазії військ РСФСР проти української держави РКПб і таємна російська поліція — ЧК повели брутальну і масову підривну роботу. Щойно, коли російські агресори загарбали більшу частину України, вони, на наказ із Москви, створили Совет Народних Комісарів УССР, 19-го лютого 1920 р.

На наказ Москви Совнарком УССР відбув у Харкові в травні

1920 р. т. зв. четвертий з'їзд советів України, який рішив стати «членом Всеросійської Соціалістичної Федеративної Советської Республіки» та вповні «формально» підпорядкував найважливіші свої «комісаріати» (міністерства) Совнаркомів РСФСР. 28 грудня 1920 р. цей же Совнарком УССР підписав із РСФСР «робітничо-селянський союзний договір», зводячи УССР до становища складової частини російської держави. Врешті, на I з'їзді Союзу Советських Соціалістичних Республік у Москві видано 30 грудня 1922 р. Деклярацію і Договір про оформлення відновленої російської імперії під назвою «Союз Советських Соціалістичних Республік» з тією самою владою, яка діяла до того часу в РСФСР під назвою Совнаркому, очоленого В. І. Леніном. Ця насильницька, завоюницька, російська імперія діяла без жодної формальної державної конституції аж до 1924 р., бо щойно тоді, 31-го січня, прийнято на II з'їзді советів конституцію ССРСР.

Отже вся влада на українських землях, здобутих у агресивній війні російськими арміями, знаходилася на початку 30-их років у Москві, столиці російської імперської держави. На протязі 20-их років москалі закріпилися на міжнародному відтинку: майже всі європейські держави визнали дипломатично ССРСР. Важливим осягом для москалів був договір з Німеччиною, заключений у Рапалло 16 квітня 1922 р., на основі якого демократична Німеччина на протязі чергових 5 років допомагала сильно розбудувати модерну російську армію та военний промисл. Ленін увів т. зв. Нову Економічну Політику, що причинилася до розбудови імперської господарки. За 10 років большевики також посилено розбудували свою тоталітарну імперську організацію під назвою Всеросійської КПб, а згодом переназваної у Всесоюзну КПб. Виросла російська Червона Армія та імперська терористична організація під назвою ВЧК-ОГПУ.

Всі ці заходи розбудови імперії у 20-их роках не задовольнили російських расистів і шовіністів, бо українська нація пульсувала сильним самобутнім національним життям, хоч під поверхнею політично-мілітарного поневолення. Тож у столиці Росії рішено реалізувати націо-вбивчу політику, що включатиме знищення української інтелігенції, українського релігійно-церковного життя, національної господарки й основи української нації — українського селянства. Цей страшний злочин проти людства схвалила здійснити тодішня панівна російська еліта.

1927-го року москалі розпочали ліквідувати УАІЩ, усунувши від її керівництва митр. В. Липківського. У грудні 1927 р., XV-ий з'їзд ВКПб схвалив постанову про т. зв. добровільну колективізацію селянства. Рішено «забезпечити інтереси бідного і середнього селянства в боротьбі з куркулями...». Москалі повели на велику скалю протинаціональний курс розкладання української нації зсередини при допомочі створення штучної ворожнечі між різними групами населення.

1928-го року розпочато впроваджувати примусову колективізацію. Рівночасно в роках 1927-1930, москалі перевели більшість військових частин, зложених із примусово рекрутованих українців поза межі України, щоб вони не виступили на захист масово мордованих земляків. На їх місце в Україну спроваджувано чисто російські військові частини. Цього ж 1928-го року москалі зорганізували т. зв. Шахтинський процес, в наслідок якого в Донбасі ліквідовано 50-60 відсотків національно-свідомого українського елементу в індустрії, комунікації, транспорті тощо. Однак російські окупаційні укази не мали великого впливу на українське селянство йти в колгоспи, бо в січні 1929 р. всього 5.6% селян опинились у колгоспах.

6-го квітня 1929 р. Совнарком СРСР видав наказ енергійно винищувати українське середнє селянство, що його прозвали «куркулями». Коли ж 27-го грудня 1929 р. Йосиф Сталін проголосив тези про ліквідацію «куркуля як класи», то це рішення відносилося в першу чергу до України, бо Росія тоді була вже майже сколективізована. На початку 1930 р., 80-90% російського селянства без особливого спротиву опинилось у колгоспах. Зате в Україні селяни були споконвічними носіями індивідуалізму, упертими прихильниками приватної власності, консервативними захисниками прадавніх національних традицій, і тому не хотіли вступати до отарного типу колгоспів. Найзаможніше і національно-найактивніше українське селянство було у великій мірі знищене ще в період «воєнного комунізму». А в роках 1929-32 москалі насильно вивезли на Сибір або на північ Росії до двох мільйонів цих «куркулів», тобто середньої групи селянства і взагалі середньої верстви народу, а 300-400 тисяч їх розстріляли на місці.

Рівночасно ворожа російська влада повела наступ на Українську Автокефальну Православну Церкву, що мала великий духово-моральний вплив на український нарід. 8-го квітня 1929 р. окупант проголосив заборону УАПЦ. До кількох років москалі знищили майже всіх 35 єпископів та тисячі священиків. В той самий час ворог посилив наступ на вільну українську науку, ліквідує різні наукові та освітні установи і винищуючи під різними претекстами українських учених і тисячні кадри педагогів і учителів.

5-го січня 1930 р. Совнарком СРСР видав новий закон про приписувану колективізацію, головню в Україні. Знову ж 15-го квітня розпочався в Харкові т. зв. показовий суд над провідниками СВУ і СУМ. У зв'язку з тим судом москалі знищили 100-150 тисяч освіченого й свідомого активу української нації. В Україну сунули все нові лави російського активу «двадцятип'ятитисячників» — окремої спеціально вишколеної групи москалів для здійснення російської політики націоциду і етноциду України.

1931-го року Москва прислала Михайла М. Майорова на пост наркома постачання УССР, а її колоніальна агентура провела

останню підготовку проведення одного з найбільших в історії людства злочинів — вимордування багатьох мільйонів українських селян. Цим звірячим злочином москалі задумали зламати національну єдність і самобутність української нації і підірвати основні біологічні сили України. Проведено чистку секретарів райкомів в цілій УРСР від тих українців, що в них могло залишитися хоч трішки людського почуття, не кажучи про національну свідомість і гідність.

З початком 1932 р. почав шаліти в масах населення голод, бо більшість харчів москалі вже встигли зграбувати. Вже в перших місяцях року почали вмирати сотнями тисяч українські діти, старші віком люди, слабші, але також матері і чоловіки. Проте 7-го серпня 1932 р. з'являється черговий драконський закон російських садистів і нелюдів про т. зв. охорону соціалістичного майна, ув'язнення за збирання навіть колосків, залишених на полях, відбирання жорен. Призначених на смерть мільйони селян кваліфікували москалі як «зłodіїв». Цим законом москалі властиво привласнили собі майно українських селян, а за споживання українськими селянами власних плодів їхньої рідної землі встановлено кари: «розстріл з конфіскацією всього майна і з заміною при зм'якшувальних умовах, позбавлення волі не менше 10 років з конфіскацією всього майна». 22-го серпня 1932 року російські звіроднілі садисти встановлюють в Україні «закон про боротьбу зі спекуляцією», тобто тих українців, які були призначені на знищення окреслюють як «спекулянтів», бо людей ліквідували лише за те, що вони десь знаходили якісь харчі. До того доходили давніші розпорядження, в яких наших селян називали «бандитами» тощо.

В українських містах люди купували харчі на спеціальні картки, яких не мали українські селяни. Знову ж в Росії жодного голоду взагалі не було. Тому селяни їхали і йшли до міст і в Росію за харчами. В українських містах вони масово вмирили на вулицях, не діставши ніякого харчу, а в Росії хоч могли купити харчі або замінити за різні речі, то на кордоні між РСФСР і УРСР все це добро забирали московські поліцейні, комсомольські і військові відділи, які встановили тотальну харчову блокаду України. Наших нещасних селян вони називали спекулянтами та карали за придбані харчі 5-10 річною неволею в концентраційних таборах. І українські селяни вмирили з голоду сотнями тисяч щомісяця.

Надійшов 1933-ій рік. В січні москалі запровадили для України і інших уярмлених ними націй систему паспортів під гаслом: «Паспортизація — смертельний удар для клясового ворога!» Це був офіційний вирок російської держави для масового винищення великої частини населення України. Це явний міжнародний злочин. Зразу після появи цього сатанічного закону, російський Совнарком прислав в Україну Павла Постишева на пост 2-го секретаря ЦК КП(б)У для проведення його в життя. Разом з ним прибули свіжі російські кадри катів, так звані п'ятнадцятитисячники, політкомісари. Постишев одержав від Сталіна необмежені дикта-

торські права винищити якнайбільше українського населення. Допомоги Постишеву, Москва призначила В. Баліцького, відомого садиста й кримінального злочинця, на шефа ГПУ УССР. Окупаційна влада зразу провела чистку колоніальної партії та колоніальної адміністрації від всіх українців, в яких могла залишитися ще хоч крихітка українського почуття чи сантименту. Тоді багато з цих запроданців-перевертнів поповнили самогубство, усвідомивши собі, що вони були причетні до російської народовбивчої расистської політики (М. Хвильовий, М. Скрипник, М. Стронський і інші). Москалі розстріляли 35 вищих колоніальних урядовців-українців з Наркомзему і Наркомради. Вони знищили 34 українських комуністів з центральних органів колоніальної ком-партії.

А українське сільське населення вимирало сотнями тисяч щомісяця. Стан в Україні був гірший ніж в Дантовому пеклі. Сам диявол руками російських катів винищував християнську націю. В кожній селянській хаті були на почесному місці християнські ікони, що їх банди російських безбожників з дикістю нищили. Число всіх українців, які загинули від зорганізованого москалями Україно-вбивчого голоду в 1932-1933 роках точно годі встановити. Сам Баліцький, шеф ГПУ в Україні подав цифру 8-9 мільйонів. М. Скрипник, співучасник у знищуванні нації, з якої вийшов, подав американському комуністові Адамові Тадудові цифру 8 мільйонів людей, знищених голодом, ще до часу його самогубства. А колишня працівниця статистичного бюро УССР, Галина Вільна скалькулювала число загинувших від голоду українців на 6.5 мільйона. Фактом є, що в цих двох роках невідомі випадки, щоб хтось помер в Росії від голоду, бо з України везли без перерви зграбовані харчі в Росію. Щобільше, москалі вивозили в 1932-33 роках українську пшеницю до інших країн і продавали її за демпінговану ціну. У самій лише Кубані москалі виморили голодом десятки тисяч населення. Отже, в той час, коли Росія «благоденствувала» зі задоволення, що нарешті зможе зліквідувати українську націю та загарбати її для себе як свій «лебенсraum», то Україна конала з голоду під чоботом і наганом російських озвірілих сатаністів.

В обличчі цього всенароднього убивства бліднуть і німецький злочин супроти жидів і поляків, турецька екстермінація вірменів, злочин Хмер Руж у винищуванні камбоджанців, злочини Іді Аміна в Уганді, чи нігерійське винищування населення Біяфрі.

Злочин народовбивства українців був запланований і підготований російською державою, і проведений сотнями тисяч москалів: 25-тисячниками, 15-тисячниками, російськими бригадами і загонами ГПУ, тисячними російськими кадрами комсомолу і ВКПб та при допомозі військ окупаційної Червоної Армії та місцевих російських колоністів. Очевидно, вони притягали до співучасті у своїм злочині націовбивства різні меншини та місцевих зрадників-ренегатів українського походження. *За вісім мільйонів українських дітей, жінок і мужчин, знищених голодом у 1932-33-тньому*

роках відповідає російська держава, її державна національна еліта та велика частина народного російського активу, що співучащала у проведенні цього страшного міжнародного злочину. Це расистська політика, перед якою меркне навіть гітлерівсько-нацистський расизм. Ніхто в тодішній Росії не виступив проти цих нелюдських звірств, поповнених у завойованій Україні. Навпаки, десятками тисяч москалі охоче їхали в Україну задля грабунку, наживи та колонізації найкращих українських земель. Зразу після вимертя українського населення, на опорожнені місця їхали за пляном транспорту колоністів з усіх губерній Росії: Уфи, В'ятки, Рязані, Калуги та Ленінграду і Москви. З дикою жадобою ці зайди добили рештки ослаблених людей та займали без найменшого співчуття найкращі землі українських селян.

Організація Українських Націоналістів під проводом полк. Євгена Коновальця і крайового провідника Степана Бандери повела по всій Європі широку інформаційну акцію про шаліючий націовбивчий голод в Україні. На наказ Проводу, бойовий референт в Крайовій Екзекутиві на Західніх Українських Землях, Роман Шухевич, підготував, а бойовик ОУН, Микола Лемик, виконав атентат на більшовицький консулят у Львові, застріливши високого російського функціонера з Москви, А. Майлова. Цей стріл упав у жовтні проклятого 1933-го року. Польській окупаційній поліції у Львові, Микола Лемик мужньо заявив: «Я є член Організації Українських Націоналістів. З її наказу я вбив представника московсько-більшовицького уряду, на знак солідарности всіх українців у боротьбі з Москвою та протесту перед культурним світом проти злочинного вимордування нею українців». На суді, Лемик ще раз потвердив: «На приказ ОУН, я прийшов до консуляту з метою вбити представника московської влади, яка силою загартала українську державу, нищить українську культуру і терором та голодом нищить українську націю».

Ідея націовбивчого голоду не виникла в Москві випадково. Російські расисти і шовіністи завжди вважали, що України «не було, нема і не може бути». Але, коли вона все таки повставала до власного державного життя, то російська держава кидалася на неї немов дикі звірі, щоб знищити її з поверхні землі. Голод був при цьому завжди засобом російських завойовників. Після програної війни з Росією під Полтавою за гетьмана Івана Мазепи, Москва 1710-го року «одних тяжкими роботами помордувала, других голодом поморила, а інших потруїла» (з гетьманських документів). 1737-го року, з рук москалів знову «множество тутешнього народу з голоду і нужди пропало» (ствердження російського міністра Волинського).

Ленініст-письменник Максим Горький у романі «Клім Самчін» пропагував в 20-их роках нашого століття вживання штучно організованого голоду як засіб російської завойовницької політики. Ця його книга була видрукована в Росії за більшовиків мільйонним тиражем. Голод, як інструмент імперії, москалі вживали в 1891-92

роках і зокрема в 1921-22 роках, від якого згнуло не менше півтора мільйона населення Південної України. Помимо того, що урожай тоді був добрий, ввесь харч московські зайдри грабували та везли сотнями транспортів на голодуюче російське Поволжя. Ленін наказував ще 1919 року російським червоним ордам, які посунули на підбій України: «Ваша перемога над жовто-блакитними — це хліб для наших голодуючих жінок і дітей. *Багнетом здобуйте для нас хліб!*»

Жах 1932-33 років був страшним епізодом у віковичній боротьбі української нації за своє державне і вільне буття та віковичним намаганням російської нації знищити українську націю, тим разом під знам'ям безбожницького і сатанічного ленінізму. *Росіяни поповнили жорстокий міжнародний злочин*, але своєї нелюдської мети вони не досягнули. В 1940-их роках вибух з нечуваним завзяттям український визвольний і революційний націоналізм, який безпощадно громив російських імперіялістів. Москалі думали після упадку німецької імперії в 1945 році, що їм легко піде справа ліквідації ОУН-УПА. Але довгими роками вони кривавилися у боротьбі з українськими націоналістами, які змагали не лише за відновлення УССД, але й за відплату за злочин, поповнений москалями в 1932-33 роках. В рядах ОУН-УПА змагалися тисячі людей з центральної і південної України, які пережили цей російський злочин, втрачаючи безліч своїх рідних. В жорстокій боротьбі 40-их і 50-их років москалі втратили кількадесят тисяч найкращих своїх людей. І знову вони примінили 1946 року проти української нації методу голоду. Проте тим разом ОУН-УПА не допустили до масового вимирання населення. Це тому, що визвольний рух в 40-их і 50-их роках проходив під знам'ям Покрови Матері Божої.

Хоч сатанічній Росії ще вдалося запанувати тим разом над Україною, то їй не вдалося упокорити Україну. Під поверхнею тоталітарної і расистської імперії готуються нові лави борців, за майбутню велич і суверенність християнської української нації, знам'ям якої є свято-софійський Хрест у золотоверхому Києві та свято-володимирський державний Тризуб. І скорше чи пізніше прийде страшний суд над російськими завойовниками та убивцями за поповнені злочини над уярмленими націями, зокрема за злочин 1932-33 років!

Вічна пам'ять донькам і синам Української Нації, знищеним москалями у всіх голодових облогах!

Хай лунає, доки не сповниться клич ОУН: «Ненавистю і безоглядною боротьбою прийматимеш ворогів Твоєї Нації!»

Смерть російській імперії — СССР!

Хай живе боротьба за Українську Самостійну Соборну Державу!

Провід
Організації Українських Націоналістів

У квітні 1983 року.

НИКОЛИ НЕ ЗАБУДЕМО МОСКВИ

Цього року проминає 50 літ від 1933 «проклятого року», коли Москва зорганізувала голод в Україні, щоб розправитись з основою українського народу — селянством, знищити його раз і назавжди та рівночасно обезголовити український народ, винищуючи всіх, хто думав чи міг думати про українську незалежну культуру, українську самобутність, українську державність.

Москва повела наступ на все, що нагадувало незабутий ще період української державности, знищила СВУ і СУМ та розгромила Українську Автокефальну Православну Церкву; безперервні арешти, заслання і розстріли українських патріотів і діячів культури вивершила Москва плянованим, партією та урядом СРСР зорганізованим голодом, що забрав серед невимовних мук понад 7 мільйонів українців — мужчин, жінок і дітей.

Зорганізовану допомогу митрополитом Андреем Шептицьким та австрійським кардиналом Т. Інціером Москва відкинула, повідомлення про голод частини преси заперечила й подбала, щоб світова публічна opinio була заспокоєна голосами продажних або обманених людей, мовляв, «в Україні немає голоду...»

Принісши в Україну владу та духовість чужого народу на вістрях московських багнетів і насадивши цю владу на наші землі силою, Москва рішила поставити на коліна український народ, стосуючи перманентний терор і не зупинилася перед небувалим в історії людства винищуванням мільйонів людей пляново зорганізованим голодом.

В Україну посунули тисячі московських опричників. Вони забирали все, що мало харчеву вартість і від колективізованих і від несклективізованих українців, вивозили українське зерно на ринки Європи та продавали його там за мінімальну ціну, залишаючи мільйони українських хліборобів вмирати голодовою смертю. Робила це Москва свідомо й пляново, бо мала на меті знищення українського народу.

В 1933 році всі шляхи з українських сіл до міст, де голодні шукали прятунку, були вкриті трупами, а всі шляхи з України в Московщину, що не голодувала, були щільно обсажені військами НКВД, щоб голодуючі з України не дісталися до ситої Московії.

До нужденного існування українського народу на початку советсько-московського володіння в Україні з його колективізацією, дискримінацією, терором, русифікацією, релігійним переслідуванням та економічним визиском, додала Москва найжорстокіше — голод.

Зударилися два чужі собі культурою, духовістю, історією народи — український і московський з перевагою брутальної сили. Україна не піддавалася, поставила стихійний опір і трупами зага-

тила московський похід. Стрілом в обороні мільйонів виголоджуваних українців, яким Микола Лемик убив 22-го жовтня 1933 року в советськiм консуляті у Львові високого московського чиновника — запротестувала ОУН.

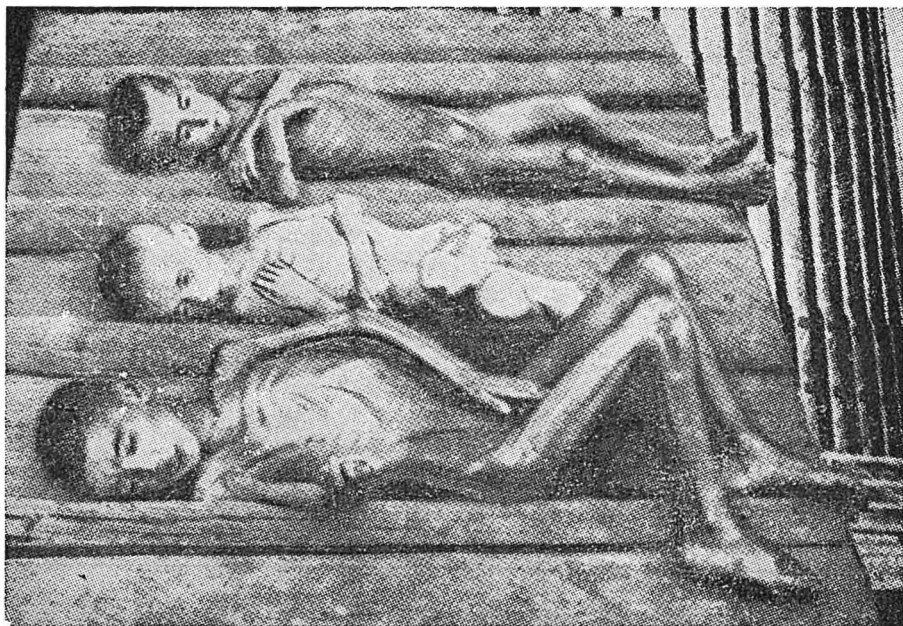
У П'ятдесятиріччя жахливого голоду в Україні ми клонимо наші голови перед жертвами московської голодової облоги в 1932-1933 роках і присягаємо перед Богом та українським народом ніколи не забувати злочину Москви. Постановлюємо зробити все, щоб довести злочин Москви до свідомості світу, який в часі голоду не вірив або не хотів у це повірити.

Зобов'язуємося віддати всі наші сили, щоб розвалити останню колоніальну — московську імперію, знану як ССРСР, і побудувати на її руїнах вільні держави поневолених Москвою народів, відновити самостійну соборну українську державу!

Так, нам, Боже, допомагай!

Квітень, 1983.

*Президія
Світового Українського Визвольного Фронту*

Жертви голоду в Україні в 1932-1933 роках

П. САВЧЕНКО

КГБ І В. ГРОСМАН ПРО ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОДОМОР У 1933 РОЦІ

(Із книжки В. Гросмана «Все тече», 1970 р., стор. 121-133)

Після видання в 1970-71 рр. аж на 12 чужих мовах книжки комуніста В. Гросмана «Все тече», щоб описаними в ній пекельними страхотами московських людоморів жахати вільні народи, КГБ вшанувало свого літературного чекіста в спеціальній виданій у Москві 1971 р. брошурі А. Бочарова «Василій Гроссман. Критико-біографічний очерк», де його прославлено й названо «одним із найвидатніших радянських письменників». Подаємо головні свідчення КГБ і В. Гросмана з «Усе тече» про організований Москвою всеукраїнський голодомор у 1932-1933 рр.

«... Москва найбільшій надії покладала на Україну. Потім на Україну і найбільша лють була. Розмова коротка — не виконав (плян хлібоздачі), значить, сам недобиток куркульський... Хто підписав (наказ) про масове вбивство? Я часто думаю — невже Сталін? Я думаю — такого наказу не було ні разу за всю історію Росії. Такого наказу не то що цар, а й татари та німецькі окупанти не підписували. А наказ був — виморити голодом селян в Україні, на Кубані, на Дону, — знищити разом із малими дітьми!

Наказано було забрати все зерно і на посів. Шукали зерно, ніби це був не хліб, а бомби, кулемети. Землю штрикали багнетами, шомполами, всі долівки перекопали, всі підлоги поламали, на городах шукали. Забирали зерно, знайдене і в горшках, чи ночвах. В однієї жінки забрали і печений хліб, поклали на віз і теж відвезли до райцентру. Вдень і вночі підводи скрипіли... а елеваторів не було, зерно зсипали на землю, а довкола вартові ходили. Зерно від дощів намокало, зогрівалося і псувалося, а в московській владі не вистачило брезентів прикривати селянський хліб...

Батьки й матері хотіли дітей рятувати, хоч трохи зерна заховати, а їм кажуть: «У вас люта ненависть до країни соціалізму, ви плян хочете зірвати, дармоїди, підкуркульники, гадини». «Ні, ми хочемо не плян зірвати, а дітей врятувати і самим урятуватись. Адже людям їсти треба...»

Хто забирав хліб? Здебільшого свої ж (!?): з райвиконкому, з райпаркому, ну і комсомольці, свої ж хлопці (!), звичайно, міліція, енкаведе, а подекуди навіть і військо було. Я бачила одного (лише «одного!» — П. С.) мобілізованого москаля, але він не дуже старався, все намагався повернутися. І знову ж, як і за розкуркулювання було, всі

люди стали якісь очманілі й озвірілі... (Ось як тут КГБ і Гросман, заслоняючись своєю розповідатською-московською, не назвали головних московських організаторів голодоморного погрому України в 1933 р., та їхніх, присланих з Московщини в 1932 р. в Україну 25 тис. комуністів і чекістів, що їх і Москву Гросман заслонив українськими комуністами й комсомольцями, — »своїми ж хлопцями«!).

З осені почали налягати на картоплю, без хліба її швидко поїли. А перед Різдвом стали худобу різати. Але й м'ясо те на кістках, хуже. Курей, звичайно, порізали. М'ясце швидко поїли, а молока й ковтка не стало, яйця в усьому селі не знайдеш. А головне — без хліба. Забрали хліб у селі до останньої зернини. Ярини нічим сіяти — посівний фонд забрали теж до зернини. Вся надія на озимину. Озимина під снігом ще, весна далеко, а в селі вже голод почався...

Почався жак! Матері дивляться на своїх дітей і від жаху починають кричати. Кричать несамовито, ніби гадюка залізла в хату! А ця гадюка — смерть, голод. Що робити? А на думці в селян лише одно: щоб з'їсти? Ссе всередині, щелепи судомить, слина тече, все ковтаєш її, але ж слиною не нагодуєшся. Вночі прокинешся, навколо тихо, ні розмов, ні пісні. Як у могилі. Тільки голод блукає, не спить. Діти по хатах від самого ранку плачуть — хліба просять. А що мати їм дасть — снігу? А допомоги ні від кого! Відповідь у комуністів одна: »Працювати треба було, а не ледарювати!« Або: »Пошукайте в себе, у вашому селі хліба закопано на три роки«.

Проте, зимою ще справжнього голоду не було. Люди, звичайно, стали кволі, животи набубнявіли від картопляного лушпиння, але опухлих ще не було. Почали жолуді з-під снігу вигрібати, сушили їх, а в млині жорна поставили ширше, мололи жолуді на борошно. Пекли з нього хліб, чи то-пак — оладки. Вони були чорніші від житнього хліба. Дехто додавав висівок, або картопляного лушпиння товченого. Жолудів швидко не стало — дубовий лісок невеличкий, а туди зразу три села кинулись. А приїхав з міста уповноважений і каже в сільраді: »От паразити, з-під снігу голими руками жолуді дістають, аби лише не працювати!«

Залишилися селяни самі, відвернулася від голодних держава. Стали люди від села до села ходити, просити одне в одного, старці в старців, голодні в голодних. У кого дітей менше, або самітні, у тих дещо й до весни залишалось. У них і просили багатодітні. І траплялось, що давали жменьку висівка, або пару картоплин. Комунисти нічого не давали, боялися, щоб хтось не доніс. А держава й зернини голодним не дала, а вона ж селянським хлібом харчується... А робітничо-селянський уряд і зернини не дав. На всіх дорогах застави та військо, міліція, енкаведе: не пускають голодних із сіл, до міста не підійдеш. Навколо залізничної станції охорона, на найменших півстанках — охорона. Нема вам, харчувальникам держави, хліба! А в місті на картки робітникам по 800 грамів хліба давали. Боже мій, уявляєте собі — стільки хліба — аж 800 грамів! А сільським дітям — ні грама! Так як німці жидівських дітей газом душили — »вам не жити, ви — жиди!« А тут

зовсім незрозуміло: советські тут, і там советські, і влада робітничо-селянська, а за що ж ця погибель?

А коли сніг почав розтавати, голод ухопив село за горло! Діти кричать, не сплять, і вночі хліба просять. У людей обличчя, як земля, очі каламутні, страдницькі. І ходять, як сонні, ногою землю намагаються, рукою за стіну тримаються. Голод хитає людей. Менше стали ходити, все більше лежати. І все їм ввижалося: валка рипить, Сталін прислав з райцентру борошно — дітей рятувати.

Жінки виявились міцнішими, ніж чоловіки, цупкіше чіплялися за життя. А лиха дісталось їм куди більше — діти просять їсти у матерів. А вони умовляють, цілують дітей: »Ну, не плаче, терпить, де я візьму?« Інші наче божевільні стають: »Не канючи, заб'ю!« І били чим попало, щоб тільки не просили. А декотрі з хати вибігали, в сусідів відсиджувалися, щоб не чути дитячого плачу.

Котів і собак уже всіх винищили-поїли. І ловити їх було тяжко — вони боялись людей, очі дикі в них стали. Варили їх, самі жили сухі, з голів холодець виварювали. Почав сніг розтавати, а люди — пухнути. Обличчя набрякли, ноги — як подушки, в животі вода, мочаться весь час, не встигають виходити на двір. А селянські діти! Чи бачив ти, в газетах друкували, діти в німецьких таборах? Однакові: голови — як казани, шиї тоненькі як у бузьків, на руках і ногах видно, як кожна кісточка під шкірою рухається, як суглоби з'єднуються, а весь скелет-кістяк затягнутий шкірою, як жовтою марлею. І обличчя в дітей старенькі, замучені, ніби малюта вже 70 років прожили на світі! А до весни вже обличчя перетворилися то на пташину голівку з дьобиком, то на жаб'ячу мордочку — губи тоненькі, широкі, а той, як пескарік — рот роззявлений. Не людські обличчя. А очі, Господи! Товаришу Сталін, Боже мій, чи ти бачив ці очі? . .

Чого тільки не їли! Мишей ловили, пацюків ловили, гадюк, горобців, мурашок, земляних хробаків викопували, кістки на борошно товкли, шкіру, підшву, різні смердючі шкіри на локшину різали, клей виварювали. А коли трава зазеленіла, кинулись копати коріння, варити листя, бруньки, все на їжу пішло. І одуванчики, і лопух, і дзвіночки, і іван-чай, і борщівник, і кропива. Липове листя сушили, товкли на борошно, . . . оладки з липи зелені, гірші, ніж жолудеві.

А допомоги нема! Та тоді вже її й не просили! . . Невже ж Сталін відмовився від людей? На такий жахливий злочин наважився? Адже хліб у Сталіна був. Значить, нарочито вбивали людей голодомором! Не хотіли й дітям допомогти. Невже Сталін гірший був, ніж Ірод? Невже, думаю, хліб до зернини пограбував, а потім виморив людей голодом? Ні, не може такого бути! А потім думаю: було, було! . . і знову — ні, не могло того бути! . . (Ось як тут КГБ і Гросман намагаються обвинуватити одного лише Сталіна, та навіть і його »виправдувати«!). А далі:

»Я пам'ятаю, один дід приніс голові сільради шматок газети, підібрав на залізниці. А там допис: француз приїхав, міністр славнозвісний (Еріо), і його повезли в Дніпропетровську область, де найстрашніший

був голодомор, ще гірший, як у нас, там люди людей їли. І ось там його повезли в село, в колгоспний дитячий садок, де він і питає: »А що ви сьогодні обідали?« А діти відповідають: »Курячий суп з пиріжками і рижові котлети«. Я сама читала, як зараз бачу той шматок газети. Що ж це таке?! Убивають, значить, нишком мільйони людей, і цілий світ дурять! Пишуть: »Курячий суп! Котлети!« А тут усіх хробаків поїли! І дід голові сказав: »За Миколи на весь світ газети про голод писали: »Допоможіть, селяни гинуть!« А ви, Іроди, театри показуйте!«.

Завило село, побачивши свою смерть. Цілим селом вили — не розумом, не душею, а як листя від вітру шумить... І тоді мене зло брало — чому вони так жалісно виють? Уже й на людей не подібні, а скиглять так страшно! Треба було кам'янцю бути, щоб слухати це виття і свою пайку хліба їсти. Бувало вийду в поле з пайкою і чую: виють. Підеш далі, ось-ось, здається, вже затихло, пройду ще, і знову чуть — це вже сусіднє село вие. І здавалося, що вся земля разом із людьми завила. Бога нема, хто почує?

Мені один енкаведист сказав: »Знаєш, як в області ваші села називають? «Цвинтарище суворої школи«. Але я тоді не розуміла цих слів... Пішов селами суцільний мор. Спочатку діти, старі, потім середній вік. Перших заковували, а потім уже перестали закопувати. Так мертві й валялися на вулицях, по дворах, а останні в хатах лишилися лежати. Тихо стало. Все село вимерло. Хто останнім умирав — я не знаю. Нас, хто в управі працював, до міста забрали.

Потрапила я спочатку в Київ. Почали якраз тоді комерційний хліб продавати. Що творилося! Черги на пів кілометра звечора ставали. Черги, знаєш, різні бувають... А тут черги особливі — я таких більше не бачила: один одного обхоплюють за стан і стоять упритул. Якщо хтось спіткнеться, то всю чергу захитає, наче хвиля по ній проходить. І ніби танець починається з боку на бік. І щораз дужче хитається. Їм страшно, що не вистачить сили за переднього чіплятися, що руки розімкнуться, і від того страху жінки кричати починають, і так уся черга вие, і здається, що вони всі збожеволіли, а тому співають і танцюють...

А з села повзуть селяни. На станціях усі поїзди обшукують. На дорогах скрізь застави, військо, енкаведе, а проте добираються до Києва — повзуть полем, цілиною, болотами, лісочками, щоб тільки обминути ті застави на дорогах... Але це лише щасливіші доповзали, один на десять тисяч. І однаково їм рятунку й тут нема — лежить голсдний на землі, шипить, просить, а їсти вже не може, шматок хліба поруч, а він лежить уже нічого не бачить, доходить. Ранком їздили биндюги, збирали тих, що за ніч померли...

Я дізналась потім — тихо стало в моєму селі... Уже не вили. Нікому... пшеницю косили червоноармійці, але їх не пускали до мертвого села, жили в шатрах. Їм сказали, що була пошесть. Але вони скаржились, що від села жажливий сопух іде. Війська і озимину посяли. А наступного року привезли переселенців з Орловської області

— бо ж українська земля — чорнозем, а в орловських завжди недорід. Жінок з дітьми залишили близько станції в шатрах, а чоловіків повезли в село. Дали їм вила, і наказали ходити по хатах і витягати тіла покійників... Сопух жажливий був у хатах. Орловці зав'язували свої носи й роти хустками — і витягали тіла, а вони розвалювалися... Потім закопали їх за селом. І тоді я зрозуміла, що це і є «цвинтар суворой школи». Коли очистили хати від мертвих, тоді привели жінок білити стіни, мазати долівки. Все зробили, як треба, але сопух не зникав. Вдруге побілили, і долівки новою глиною вимазали, але сопух смердів. Тому не змогли вони в тих хатах ні їсти, ані спати, і повернулися на свою Орловщину...»

М. ХРУЩОВ І КІБ ПРО ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОДОМОР 1946-1947 РОКІВ

(Із доповіді і «Споминів» М. Хрущова)

Причини цього вже третього організованого Москвою всенародного голодомору в Україні і на Кубані в 1946-47 рр. були такі: всеукраїнська люта ненависть до московських окупантів і катів України, до їхнього комунізму й кріпацьких колгоспів, до всіх комуністів, московських запродавців, що вона, та ненависть, була виявлена під час війни в 1941-45 роках здачею без бою німцям мільйонів українських червоноармійців, та збройною боротьбою героїчної УПА з німецькими й московськими окупантами України, і рішучою всенародною боротьбою з московсько-комуністичними агентами й партизанами, що їх Москва залишила 1941 р. в Україні для підпільної боротьби з німцями. Усе це й викликало страшну лють Сталіна й Політбюро, та їхнє рішення, як це засвідчив Хрущов, заслати всіх українців на Сибір так само, як туди переселили в 1944 р. «за зраду родини» кримських татар, німців Поволжя, калмиків, чеченців і кабардинців.

А що українців було багато, то це унеможливило практично заслати їх на Сибір. Тому кремлівські верховоди організували в 1946-47 рр. всеукраїнський голодоморний погром, з Кубанню включно, щоб якнайбільше знищити українців, особливо галичан, разом із вояками УПА! Це народовбивство з його мільйоновими жертвами Москва зуміла тоді добре заслонити від світу, навіть і від українських емігрантів. І лише в 1960 роках про той голодомор голосно заговорив сам Хрущов.

На пленумі ЦК КПСС 9 грудня 1963 р. Хрущов у своїй чотири і пів годинній доповіді ствердив такі факти: «Є люди, які дивуються, чому ми тепер купуємо пшеницю?... Що можна відповісти таким людям? Якби ми зерно розподілювали серед населення методами Сталіна і Молотова, тоді й ми могли б продавати пшеницю також і цього року. Сталін і Молотов продавали зерно в той час, як в деяких областях нашої країни населення пухло з голоду, або вмирало за браком харчів. Так, товариші! Це факт, що в 1947 р. в деяких районах, як, напр., на

Курщині (!), люди вмирили з голоду. І в той час експортовано зерно до інших країн» («Свобода» за 11 грудня 1963 р. »Хрущов обвинувачує Сталіна за голод в СРСР 1947 р.«).

Так сам Хрущов офіційно засвідчив організований голодомор у 1946-1947 рр., а при тому намагався всю вину звалити на Сталіна з Молотовим, а себе цілком »виправдати«. І тому цей кат України назвав лише сумежну Курщину, заселену в південній частині українцями, де »люди вмирили з голоду« в 1947 р., але промовчав всю Україну й Кубань, де голодомор був куди більший! Не сказав Хрущов і про те, що Сталін з Молотовим, Кагановичем і з самим Хрущовим під час всеукраїнського голодомору 1932-33 рр. також іще куди більше продавали награбоване в Україні зерно за кордон дуже дешево (демпінг!), щоб спричинити в Європі банкрутства, хаос, заколоти і революцію. Це сором'язливо промовчав В. Гросман у своїй книжці »Все тече«.

Але названо вже всю Україну і докладніше написано про голодомор всеукраїнський у 1946-47 рр., як і в 1932-33 р., у »Спогадах« М. Хрущова, відредагованих безсумнівно літературними чекістами КГБ, Кремлем та Брежнєвим. Лише після того їх міг продати в серпні 1970 р. в Копенгагені високий агент КГБ Віктор Луїс американському в-ву »Тайм« для журналу »Лайф« за 600 тис. дол., як про це повідомив »Ньюзвік« і НРСлово (13. 1. 1971 р.). А »Тайм« перепродав сенсаційні »Спогади« Хрущова аж 19 видавництвам різних країн за понад мільйон доларів! («Свобода» за 18. 11. 1970 р.). Москва дістала за ті »Спогади« не менше мільйона дол., бо вона їх продала ще й лондонському в-ву »Таймс«, який почав їх друкувати 20 листопада 1970 р. (а »Лайф« 23-го листопада 1970 р.). »Таймс« ствердив, що рукопис »Споминів« Хрущова »є в руках КГБ«, який, безумовно, з доручення Кремля, »вирішив продати окремі частини рукопису на Заході«. Кремль і КГБ зробили це з ряду причин, крім, очевидно, долярно-валютної, що їх тут не обговорюємо за браком місця.

Отже, в цих »Спогадах« не тільки Хрущов, але й КГБ та Кремль засвідчили організоване Москвою голодоморне народовбивство в Україні і на Кубані в 1946-47 рр., а також і в 1932-33 рр. Бо не тільки Хрущов, але й Брежнєв, Косигін і Підгорний, та всі комуністи й чекісти, в тому й українські, хотіли, ховаючись за спиною Хрущова, його »Спогади« і себе »виправдати«, а всю вину за ті нечувані в історії людства злочини з їх багатомільйоновими жертвами приписати одному лише Сталінові! Тому в цих »Спогадах« Хрущов і про всеукраїнський голодомор у 1933 р. так зухвало брехав (а Кремль і КГБ йому потакували), мовляв, дослівно:

»Згодом пішла поголоска (!) про голод, що почався в Україні (1932-1933 рр.). Я не міг вірити цьому (!). Коли я залишав Україну в 1929 р., харчів було повно, і їх можна було дешево купувати. Кілька років пізніше (?) Мікоян розповів мені, що тов. Демченко, тодішній перший секретар Київського райкому, прибув до Москви, щоб зустрітись з Мікояном. Ось що тоді говорив йому Демченко: »Анастасе Івановичу, чи знає Сталін, чи знає хто-небудь у Політбюрі про те, що діється в

Україні?.. Недавно прибув до Києва поїзд, навантажений трупами людей, що загинули з голоду. Він підбирав ці тіла вздовж цілого шляху від Полтави до Києва. Мені здається, що хтось мав би поінформувати Сталіна про цю ситуацію».

»Уже з цього, — писав далі Хрущов, — можна бачити ненормальність тодішнього порядку й перебігу справ, коли хтось, як, наприклад, Демченко, член українського Політбюро, боявся піти з цим до Сталіна. Настав час, коли одна людина (Сталін) тримала під своїм п'ястуком ціле колективне керівництво, і кожний тремтів перед ним... Мабуть ніхто не буде знати ніколи, скільки народу загинуло безпосередньо в наслідок примусової колективізації (отже, названі Сталіном Черчілеві «10 мільйонів», безсумнівно, применшені! — П.С.), або ж посередньо через намагання Сталіна скидати вину за невдачі на інших. Але дві речі були певні: перше, що сталінський рід колективізації приніс тільки злидні та брутальність (а чому ж їх і колгоспів не усунули ні Хрущов, ані Брежнев?! — П.С.), і друге — це те, що Сталін грав керівну роль в керівництві нашої країни. Тому, наколи треба когось уважати відповідальним (а «краще» нічого «не треба»? — П.С.), то ми повинні скласти цю вину просто на плечі Сталіна«! (підкреслено мною — П.С.; «Свобода» за 24 листопада 1970 р.).

А далі в своїх «Спогадах» Хрущов (а з ним і Кремль та КГБ) так само ствердив організований Москвою всеукраїнський голодомор в Україні і в 1946-47 рр., а всю вину й відповідальність за нього також «склав просто на плечі Сталіна«! Мовляв: «Повоєнна реконструкція економіки України, передусім сільського господарства, припала на старих людей, інвалідів, нездібних до військової служби. Україна мусіла дати Советському Союзові 7,2 мільйона тонн збіжжя. Це зобов'язання було дане із знехтуванням реальних можливостей України, — це була система здирства».

Із одного колгоспу Хрущов одержав листа: «Так, товаришу, ми виконали нашу норму, але в нас не залишилося нічого». Названі вище причини свідомо організованого Москвою голодомору в Україні і на Кубані Хрущов і КГБ та Кремль промовчали.

Він розповідає, як група експертів сільського господарства з'явилась у Києві до Хрущова, доказуючи, що Україна спроможна дати лише четверту, а щонайбільше — половину призначеного їй пляну хлібоздачі. Хрущов, мовляв, звернувся в тій справі до Сталіна, але одержав від нього брутальну відповідь. Голод був неминучий. Незабаром Хрущов почав одержувати офіційні повідомлення про випадки голодової смерті. І навіть про випадки людоїдства!

Заступник Хрущова, Кириченко, розповів йому, як він за свого відвідування одного колгоспу на Київщині побачив в одній хаті жінку, яка різала на кусні труп своєї дитини. Вона була божевільна і казала: «Ми вже з'їли Манечку, а тепер посолимо і з'їмо Ваню«! (Такі жахливі дітоїдства були і в 1933 р., але Гросман і КГБ їх промовчали в «Усє течє», — П.С.).

»Я, — пише Хрущов, — повідомляв про це Сталіна, але це його ще

більше дратувало. »Ви, казав він, м'якотілі, вони обдурюють вас. Вони розраховують на вашу *сентиментальність*«... Дехто з України поширював чутки, що я попав під місцеві впливи, що я став українським націоналістом (цей кат України, крім цієї брехні, маскувався, як і кат України, П. Постишев, одягаючи на себе ще й вишиту українську сорочку! — П.С.). Хто були ці люди? — питає Хрущов і відповідає: чекісти, звичайно«!

І це все, що сказав Хрущов (і Кремль та КГБ!) про страшний голодомор в Україні 1946-47 року. Хоч з інших джерел, а зокрема з мемуарів московського генерала-інтенданта, відомо, що в 1946 р. врожай для Москви збирали в Україні, крім інвалідів та жінок, також і з'єднання червоної армії, які нічого не залишали для місцевого населення« (*»Свобода«* за 8 грудня 1970 р. *»Спогади Хрущова«*).

Отже, навіть і сам Хрущов, Брежнєв і КГБ призналися, що голодомор в Україні 1947 р. був майже такий самий, як в 1933 р., з його не менше 10 міль. жертв! І тому вони себе так *»вибілювали*«, а винили одного лише Сталіна та жахали тими пекельними страхіттями і вільні народи Заходу!

Кладовище в Харкові, 1933 рік. Замерзлі трупи українських селян померлих з голоду.

ЗВЕРНЕННЯ ПРОВІДУ ОУН

СИМВОЛ СУВЕРЕНІТЕТУ НАЦІЇ

(У 45-ту річницю героїчної смерти полк. Є. Коновальця)

Незламна українська нація, не зважаючи на найбільше варварські методи її ворогів — винищування зокрема провідної верстви — є спроможна вилонювати у вирішальні часи її історії постаті, які стають дороговказами нації на її тернистому шляху до волі й державної незалежності. У хаосі облудних ідей нової російської імперіальної провідної верстви, які дезорієнтували нарід, що його російський царський окупаційний режим обезголовив, з'явилися історичного значення постаті, які скерували течію української історії на суверенні державницькі рейки: Микола Міхновський, Євген Коновалець, Симон Петлюра, Дмитро Донцов. Цього місяця відзначаємо славу й світлу пам'ять двох Великих нашої історії: Євгена Коновальця й Симона Петлюри, Голови української держави Української Народньої Республіки. Це були бурхливі часи національно-визвольних революцій і воєн, які розпочали полки, складені з українців у центрі російської імперії. Українці-воєки розуміли вагу зброї у визвольній війні. Військові З'їзди кликали до зброї! Микола Міхновський був ідеологом культу зброї за державність!

Але ось з'явився молодий двадцятикількарічний старшина залізної волі, надзвичайного організаційного хисту, небуденного політично- й мілітарно-стратегічного таланту, з ясною політичною ідеологією, з догмами своєї віри, які не знають дискусії. Харизматична постать, що опановувала оточення, з якої випромінювала правдомовність, глибоке переконання, чесність, самопосягання... У тому хаосі ідей, які ніс московський наїзник в Україну й якими наївно захоплювалася велика частина української культурної й політичної еліти, мріючи про спільний соціалістичний фронт з російськими соціалістами, довіряючи їм, потрібно було нації такої індивідуальності, яка розуміла б закони визволення уярмлених народів, яка була б свідомою того, хто є ворогом, для якої визначення ворога не хаотизувалося б облудними міжнародними доктринами; потрібно було людині, яка знала б, що нарід ніколи не визволяється завдяки інтернаціоналізмові, але завжди виключно самоутвердженням національно-державної власної ідеї, його світлих героїчних традицій, його віри в Бога. Такою постаттю у той час був Євген Коновалець.

Історичний шлях Євгена Коновальця характеризується трьома періодами: національно-визвольної війни, продовжуванням її в інших формах Українською Військовою Організацією (УВО) й

організованим українським революційним націоналізмом — Організацією Українських Націоналістів (ОУН).

Євген Коновалець у тому розгاردіяші соціалістичних хаотиків, федералістів, мінімалістів, антимілітаристів, пацифістів, русофілів, большевикофілів мав всеохоплюючу домінантну ідею: Українська Держава понад усе. Шлях до неї — збройна боротьба. Культ української влади на українській землі — це була його первонаочальна мета, культ української зброї — це необхідна передумова досягнення мети. Тому великий Полководець відкидає всякі солдатські ради, але творить дисципліновану, ієрархічно побудовану військову частину — Курінь Січових Стрільців, що згодом перетворився у Корпус Січових Стрільців, який був найкращою військовою формацією Української Армії, армії української держави — Української Народньої Республіки. Президент української держави, Головний Отаман Симон Петлюра мав найкращу остю у протиросійській війні у Корпусі Січових Стрільців.

У центрі уваги Євгена Коновальця завжди була ідея суверенітету нації, яка була мірилом усіх його історичних вирішень. Він був готовий збройно підтримати кожен українську суверенну національну владу, одночасно збройно виступаючи проти всякої федерації з Росією. Самостійність у нього була нерозривно зв'язана з соборністю Українських Земель у єдиній нерозривній українській державі. Його соборність в основі мала принцип: без вільного Києва немає вільного Львова, тому всякі провінційні орієнтації у наївній вірі, що той чи цей ворог України може бути допоміжним у звільненні тієї чи іншої частини українських земель, він з принципу відкидав, засуджував, поборював. Для нього Акт суверенності і соборності 22 січня 1918-1919 був догмою у кожній його дії. І не республіканський чи монархічний лад в українській державі був для нього вирішальним, але влада української нації на українській землі, як і суверенність і соборність нації.

Цей молодий Полковник, своїм політичним розумом, національним інстинктом, розумінням і відчуттям історичних визвольних процесів поневоленої нації, переростав багатьох тодішніх політичних діячів України, високо доцінюючи Головного Отамана Симона Петлюру, який у ньому мав велику і стійку опору. Проте ж спроба Головного Отамана разом з імперіалістичною Польщею коштам Західньо-Українських Земель рятувати Наддніпрянську Україну — не знайшла його одобрення.

Великий національно-політичний стратег розумів рушійні сили нації, що є інтегральним духовим організмом, і без соборного зусилля не могла мати успіху. Мілітаризація усієї нації була його задушевною мрією у страшній добі великої облуди і брехні соціалізму, безбожницького большевизму, облудного антимілітаризму, призначеного для поневоленої нації, коли сам російський загарб-

ник озброювався і був озброюваний Антантою за збереження єдиної невідомої російської імперії.

Після нашої невдачі у визвольній війні, 1918-их років, Полковник, як перспективно думаючий стратег національно-визвольного революційного руху, поділяючи ідеї подвижників тих самих концепцій Миколи Міхновського і Дмитра Донцова, з якого поглядами ще як студент ототожнював себе, вирішив у душі їх ідей продовжувати збройну боротьбу у вузьких розмірах і різними методами, створюючи Українську Військову Організацію, розбудовуючи її по всій Україні у тих чи інших формах. Це був продовжуваний культ української зброї, який мав пригадувати нації, що нація ніколи не програє визвольної війни, якщо вона внутрішньо не визнає себе переможеною. Полковник вказав їй у чому були причини її хвилевої невдачі, відбудував віру нації в її оновлені сили, якщо у неї буде догматичним ідеал УССД, якщо власна влада стоятиме перед усіма іншими цілями. Якщо буде власна влада нації на рідній землі — буде і земля і воля, а без неї немає ані землі ані волі! Владу здобувається не міжнароднім «братолюб'єм», не інтернаціоналізмом, не пацифістичним соціалізмом для поневоленого, а войовничим для поневоленого, що його він несе на своїх штиках у країну, яку під облудою соціалізму чи іншого інтернаціоналізму підбиває своєю зброєю!

УВО виконала свою ціль — поглибити в народі культ власної зброї та героїку боротьби за націю. Крутянські герої, здобуття Арсеналу й перемога над більшовиками в Києві, Базар, Холодний Яр, Зимові Походи, Маківка, — все це Полковник культивував у народі через УВО й чини УВО.

Полковник розумів роль й значення героїчної концепції життя, він плекав її в народі через хоробрих бойовиків УВО. Але прийшов час, коли стратег української революції, на яку він завжди ставив, як шлях до визволення, мусів дати визвольно-революційній боротьбі тверді ідеологічні основи. Він став основоположником організованого українського націоналізму — ОУН, якого ідейні підложжя були у творчості Дмитра Донцова, Миколи Міхновського, у нашій преславній минувшині. До джерел нашої величі! Щоб народ зрозумів сам себе, щоб віднайшов себе у своїй величчї вчорашнього, щоб пізнав себе, щоб свої вартості й якості віднайшов, самоусвідомив їх. Тверді підвалини для цього дали: наш геній Тарас Шевченко, Леся Українка, наші чудесні літописи, княжо-королівська епоха, наше Слово о полку Ігоревім, козацька героїка, козацькі легенди, «Золоті ворота», Св. Софія і Св. Юр, українське героїчне християнство.

Молоде покоління на ЗУЗ сягало тих самих джерел. Російському способі життя, більшовизмові треба було протиставити український зміст, українську якість. Усім окупантам України треба було протиставити наш зміст життя. Треба було йти в бій

проти колоніалізму на усіх відтинках життя, ставлячи в осередку уваги власну націю. Полковник — провідник та організатор ОУН — входить в останній період своєї багатогранної революційної діяльності, яка охоплює всю Україну. Надходять тривожні події, що заповідають Другу світову війну. Полковник розгортає велику зовнішньо-політичну, дипломатичну діяльність. Москва, усвідомлюючи значення Полковника, підступно й нікчемно вбиває Його, але не зламала народу. Він нестримно йде до мети. І день помсти не за горами.

На I Конгресі ОУН Полковник заявив:

«Спротиви, які ми зустрінемо на нашому шляху, будуть величезні, бо відбудова Української Самостійної Соборної Держави сама собою однозначна з ліквідацією московської імперії, як і польського історичного імперіалізму, і спричинить таку докорінну перебудову Сходу Європи та великої частини Азії, що це з konieczности вплине не менше глибоко і на політичний вигляд усієї решти світу... Чи можемо пориватися на такі великі діла? Цього свідоцтва не можна виставляти самим собі, його виставить Організації щойно пізніше іспит самого життя. Хочу вірити, що завдання, які в нашій програмі ми накреслили собі, зуміємо, як мужі, виконати. Тільки в тому випадку вільно сказати, що дату створення нашої Організації майбутні історики зарахують, як одну з переломових, творчих і позитивних дат на тисячолітньому шляху української нації»...

Цей заповіт Полковника нація не забула. ОУН пішла й іде слідами й за вказівками всенароднього Героя нації. На шляху її боротьби впали два Великі Послідовники Полковника — генерал Роман Шухевич-Тарас Чупринка і Степан Бандера...

ОУН була ініціатором Акту відновлення Української Державности 30 червня 1941 і разом з народом була творцем одної з найгероїчніших епох нашої історії УДП-ОУН-УПА-УГВР. Вона була організатором Української Повстанської Армії (УПА) і відіграла вирішальну роль у формуванні Антибольшевицького Бльоку Народів. У Деклярації відновлення Української Державности — ОУН віддає поклін від імени всього народу Великому Полковникові...

І прийде час, що вже не за горами, коли в Пантеоні України буде саркофаг, а на ньому простий напис «Євген Коновалець». Уся нація знатиме хто там спочиває й кому віддає вона честь у мавзолеї.

Провід
Організації Українських Націоналістів (ОУН)

М. п. у травні 1983 р.

В 45-ЛІТТЯ З ДНЯ СМЕРТИ
Сл. п. полк. Є. КОНОВАЛЬЦЯ

Остан ГРИЦАЙ

НА СМЕРТЬ ВОЖДЯ

(23 травня, 1938 р. в Роттердамі)

Кривавий лиск. І гук
Мов адова навала —
Й вогнями бризнула,
Як грім серед дороги,
Пекельна бомба . . .
Аж земля задрожала
Й застигли душі ген,
Знімілі із тривоги.

Та хто ж це, хто упав
Й конає ввесь у крові,
Кому й за що та смерть,
Мов грім пекол грімка?
Чиеї крові це
Горять сліди багрові?
Ой, леле! Голова
Он, он, а там — рука.

Дивись, здригайся, жажнись,
Народе Роттердаму,
Зруш криком гроз свій край
І землю й море вглуб!
Гукни й ввесь світ на суд,
Хай вріжеться у тяму
Народам всіх країн
Оцей подертий труп.

Сам Вождь, керманич це,
Обновець України,
Невінчаний владар
Вкраїнської землі!
Могутній лицар їй
На грузищах Руїни,
Пресвітле сонце нам
У горесній імлі.

Вождь українських сил!
Незломний щит завзяття,
Меч помсти народу,
Живий Тризуб краю.
Вкраїни ворогам
Він пострах і прокляття,
І з ними Він водно
За нарід свій на прою.

Для України жив
І дав життя за Неї,
Засуджений на смерть
Катами з ГПУ.
Його же голова
Для них трофей трофеїв,
Його, що звав свій люд
Валити в груз Москву.

І знав один лиш клич,
Одно: »Боротись буду«, —
Твердий завзяттям сил,
Як Богом кута сталь.
Бо двигав на плечах
Голготу свого люду:
Переяслав і Січ,
Полтаву і Версай.

Та серце в Ньому вщерть
Любовію горіло,
Любовію братів,
Неволених чужими.
В любові і згорів
Він серцем усеціло,
Немов захоплені
Любов'ю херувими.

І мов Архангел — Вой,
Що провіща: »Помсти!«,
Вождь омором зброй
Україну огортав,
Він зброєю бажав
З лиця землі знести
Чужацьку наволоч
Юдів та Варнав.

О, славний був той час,
Коли то наказ Вождя
Творив ряди борців
У глибах підземелля!
Коли в огонь за Них
Ішла чота їх кожна,
Мов звала їх з небес
Господня Маріс Стелля.

З заліза й з крові час, —
Час збройної відплати!
УВО й ОУН велють —
Тремти, Москво, і ляше!
Скрізь катакомби зброй
І скрізь всечуйні чати:
Що видерли ви нам,
То є і буде наше!

Так ген отам, куди
Провадив воїв Він,
Де з ворогом ішла
У боротьбі розправа,
Родилася із Ним
І двигалась з руїн
Соборна й вольна в вік
Вкраїнська Держава.

І поки ми її
Не здвигнемо всеціло
Імперією сил
Від Сяну по Кавказ,
Нас не манитиме
Ніяке інше діло,
Ми наступатимем
На ворогів раз-враз.

У Вождя помстимо!
Ударом ген на Кремль,
Щоб впала й згинула
Москва на віки вічні.
Й на грузищах її
Ми святкуватимем
Нові Листопади
І вікопомні Січні.

І з Духом Вождя ми
Знов двигнемось до Дону,
Золотоверхого
Добудемо вершин,
Й під гомін і грання
Святих Софійських дзвонів
Ми славитимем Його
Державнотворчий Чин!

М. СТРУТИНСЬКИЙ

ПІСНЯ ПРО СМЕРТЬ

Нечутно приплела ясна, розспівана весна.
На синім небі знову сонце золотіє...
О, друзі молоді, як розгадати б то, хто з нас
Пройде з неохиленим чолом крізь хвищу вітровіїв?

І в ті прийдешні, в славі золоті літа,
Як залопочуть знамена народу молодого —
Молитва вірна сповнить переможців спрагнені уста,
А сурми засурмлять у даль велику перемогу.

Та чаша кришталева ще не сповнена ущертъ.
На шляху кам'янім паде з нас хтось щоденно . . .
Вітаймо ж, друзі, серцем юним нашу славну смерть,
Бо через чорну смерть нам шлях у вічне воскресення.

І сльози страдних матерів, сестер, любих жінок,
Мов квіти весняні, вплетім в чудний вінок!
І щоб могили впалих бур'яном не заростали,
Вони ж на варті, у рядах найперших впали.

Благословен на віки той, за правду хто упав,
Літери віднайдем в серцях незримі
І проспіваймо на весь світ устами молодими
Єдину, найсвятішу правду з вічних правд.

На землю рине дорога червона кров,
Тим за колонами, що йдуть — святе причастя.
Народ через Голготу ще не перейшов . . .
Народе, дужий будь, щоб під хрестом не впасти!

Богдан БОРА

БЕЗСМЕРТНИЙ ЛИЦАР
(Славн. пам'яті полк. Є. Коновальця)

Він був таким, як кожний з нас, —
Людиною з життям дочасним.
Він жив-горів, але не згас,
Як завтра більшість з нас погасне.

Бо в тілі тім не попів тлів,
Не іскра сумнівом роздerta,
Не кволість задумів і слів,
А горда райдуга безсмертя.

Бо в тілі тім царем був Дух —
Творець зусиль за царство Волі,
Який стопив народ в обух
Розбити мури стін неволі.

Бо в тілі тім огонь палав,
Як прапор нації крилатий,
Як заграва минулих слав,
Як символ боргу і розплати.

Бо Дух Його, немов граніт,
У ґрунт вrostав і не іржавів.
Недаром ворог динаміт
Вложив під цю скалу держави.

Але . . . Розшарпав тіло-плоть,
А Дух без щерби і руїни
Живе й веде нас до висот,
Як вічний лицар України.

Степан МУСІЙЧУК

НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ ВОЖДЕВІ УКРАЇНЦІВ-НАЦІОНАЛІСТІВ
ЄВГЕНОВІ КОНОВАЛЬЦЕВІ

Чорні хмари в стяг жалоби оповили небо сине,
Тайним тоном над степами дзвін тривожно загудів . . .
Ой, не стало між живими Вождя Війська України,
Що всю Націю Велику Він будив, до бою вів!

Ой, не стало Команданта, що борців вів бодрі лави,
Що до чину, до перемоги освітляв нам рідний шлях . . .
З руки ката впав Герой наш, впав на полі бою-слави . . .
Та не взяв від Нього зброї ні москаль, румун, ні лях.

За державність України, за націю рідну свою,
За Мазепину ідею свою кров наш Вождь пролляв,
А бойовикам завзятим передав Він свою зброю,
Щоби йшли й будили нарід, до бою весь ставав.

Ми над Вождем, що в могилі, схилим нині чола свої
І ту зброю, що лишив нам, чином своїм загострим!
Станьмо лавою одною, всі готові, всі за зброю!
На катах смерть Коновальця ми стократно відомстім!

Вічна пам'ять, Добрий Вождю! Вічна пам'ять й тричі слава!
Споживай в чужій землиці, по всіх трудах спочивай!
Твій Дух всіх нас в ряди стягне, в одну спільну, карну лаву,
Твого діла ми довершим . . . Ти нас в бій благословляй!

Зіновій КАРБОВИЧ

ЗА СУЦІЛЬНИЙ ФРОНТ НАЦІЇ ПРОТИ ВОРОГА

Напередодні вирішальних подій у світовій політиці вісімдесятих років московський окупант України й інших поневолених націй почав концентричний наступ на українську націю на Рідних Землях й у всьому світі. Діється це за помічню повороту сталінського типу терору й витончених нових засобів екстермінації української провідної культурної і політичної верстви. Московський геноцид зосереджений на систематичне стинання голів все наново відроджуваної верстви нації, визначуваної незнищенними елементами глибинного самопізнання української багатотисячолітньої оригінальної якості і вартості — протиставної у цілій сукупності життя російському способу життя.

Боротьба двох протиставних уявлень життя, двох духовостей, двох розумінь правості і справедливості, двох діаметрально протиставних суспільних ідеалів, двох концепцій релігії й уявлення Бога, згл. афірмації і заперечення Бога, культури й антикультури, віри й антивіри, народовладдя і тоталітаризму, свободи і тиранії, пошани індивідуальності й «уравніловки» індивідів, ідеї нації проти концепції світової імперії тиранів, національного принципу організації світу проти світово-імперіяльного, національних держав проти універсальної тюрми народів й людських індивідів, визвольного націоналізму проти імперіялізму, національного суверенітету окремих народів проти світового уряду — в усій ширині унааявилася у сучасному періоді історії протиросійської, протибольшевицької, протикомуністичної боротьби України й інших поневолених в СРСР і в сателітних країнах народів. Комунізм збанкрутував за залізною заслоною. Комуністична система тримається завдяки фізичному теророві російських багнетів і московських вислужників та скорумпованої кляси морально й ідейно zdeгенерованої верстви покидьків суспільства — духового люмпен-пролетаріату, яка ради наживи і вигід визискує народи і індивідів, вислугуючися московському окупантові, завдяки якому ще не є знищена всенароднім гнівом. Російські володарі імперії не вірять вже в ніякий комунізм, марксизм, що є лише продуктами на експорт у вільний світ, щоб його розкласти і мобілізувати «корисних ідіотів» для російських національних світово-імперіяльних цілей.

Большевизм, як синтеза російського історичного імперіялізму і комунізму, йде незмінно на підбій світу, щоб «ущасливити» силою ще вільну частину людства. В обличчі світово-завойовницьких

цілей російського народу з його диверсією світового пацифістичного руху, що є проникнутий і фінансований КГБ, багатогранної диверсії компартій Заходу, антиатомових односторонніх демонстрацій, соціальних револют, периферійних воєн, надуживання екологічного руху для деіндустріалізації і одностороннього розброєння Заходу, — треба ясно визначити ворога.

Наступ КГБ

КГБ, свідоме загрози з боку еміграцій поневолених народів, зокрема української у сенсі усвідомлення вільних націй Заходу стосовно ваги і значення поневолених націй, зокрема України, як розривної сили в середині російської імперії — усіма можливими засобами почало наступ на українську еміграцію, щоб її здемобілізувати фальшивими політичними ідеями, русофільством, советофільством, знеславлюванням героїчної епохи нашої історії сорокових і п'ятдесятих років та її творців — ОУН-УПА, — згальовуванням двофронтової війни України, в якій приймав участь увесь український нарід. Мета Москви — показати світові, що під час Другої світової війни український нарід був лише предметом, а не підметом подій, не мав своєї власної мети й ідеї боротьби, а захищав СРСР, або друга його частина, зокрема організатори двофронтової війни України, нібито колаборували з нацистською Німеччиною. Знеславлювання цієї героїчної епохи сорокових і п'ятдесятих років лежить виключно в інтересі антиукраїнських ворожих боротьбі української нації за УССД сил.

Видвигнення серед української еміграції русофільських (концепція партократії) і советофільських ідей (концепція УССР, як продовження УНР), чи неомарксизму і неокунізму має дезорієнтувати українську еміграцію стосовно становища українського народу на Рідних Землях, наче б несвідомого того, хто є його властивим ворогом і тим чином ділити українську еміграцію, створювати внутрішні фронти щодо визначення ворога України, щоб звести її на манівці винниченківщини і федералізму, повторюючи історію 1917 р.

Замість зосередження фронту проти російського загарбника, проти російської окупації України, проти Росії як ворога України — теперішня хвиля агентурних ворожих сил має за мету підмінити ідею УССД її намісткою у спільному фронті з російськими антирежимниками проти міжнародної партократії, знецінити визвольний націоналізм, підмінюючи його неомарксизмом і неокунізмом — антиукраїнськими і протиприродними тоталітарними антинаціональними безбожницькими системами, а вслід за тим героїчну двофронтову війну української нації, організовану ОУН-УПА-УГВР, проголошення відновлення Української Державности 30 червня 1941 р. повністю знецінити, щоб було «ди́ке поле» в Україні тоді, коли там проливалась українська кров за держав-

ність проти обох окупантів України — большевицької Росії і нацистської Німеччини.

Ми перестерігаємо українську громадськість на чужині, що КГБ намагається вбудувати свою агентуру у важливі клітини українського еміграційного життя, щоб українськими руками підминувати, ослабити ідейні, політичні, релігійні основи нашого життя за поміччю тих засобів, які ми коротко накреслили. Одна частина агентури вже веде розкладову акцію, інша захована для рішального удару. Цей плян КГБ нам відомий. Український самостійницький безкомпромісовий табір його внеможливить, різко і відкрито розкриваючи його поодинокі фази. Теперішня фаза дисінтеграції еміграції і оплюгавлювання світлого героїчного минулого нашої двофронтової війни — розкрита. Чергова буде не менше таврована і безкомпромісово поборювана до остаточного розкриття перед громадськістю її рушіїв і носіїв, які свідомо чи несвідомо служать ворогові — у політичному, культурному, громадському, а навіть церковному житті.

Призабутий ідейний потенціал у боротьбі проти большевизму

У ситуації, коли вся увага вільного світу зосереджена на комплекс термоядерного ракетного озброювання, коли страх перед термонуклеарною війною опановує уми мільйонів і є зловживаний промосковським пацифістичним рухом за одностороннє роззброєння вільного світу, призабуто невичерпний ідейний і моральний потенціал України й інших поневолених націй в російській тюрмі народів, які є ахіллесовою п'ятою імперії. Конкуренція в термоядерному озброєнні і серед паніки, яка не дає тверезо думати і шукати альтернативи до термоядерної війни, концентрує всю увагу на технологічний аспект майбутності людства, призабувши живі істоти, нації і людських індивідів, які прагнуть свободи, справедливості, національно-державної незалежності.

Перенаголошення чинника *предмету* зі знехтуванням чинника *підмету*, тобто психологічної війни, яку передусім східно й успішно веде російський колос на глиняних ногах у вільному світі — є великим браком Заходу.

Захід не включився у бій ідей, у боротьбу за людські душі, за душі націй уямлених в російській тюрмі народів, щоб спомагати їх у розгортанні їхньої власнопідметної дії в середині імперії за її розвал і знищення комуністичної системи. Захід нехтує своїх найпевніших союзників, недоцінюючи *людини*, недоцінюючи *націй*! Політично і морально підтримана національно-визвольна боротьба України й інших поневолених націй творить альтернативу до термоядерної війни! Москалі є в меншості не лише у комплексі цілості імперії, але і самому СССР.

Протиставляючися всякого роду атомовій війні, яку провокує проти України Москва, дислокувавши велику кількість атомових

ракет в Україні, а теж на Білорусі і Литві, вважаємо необхідним дозброєння Заходу конвенційною зброєю і особливо врахування потенціалу уявлених націй, як вирішальної сили у боротьбі проти більшовизму та за розвал імперії і системи зсередини.

Необхідно доосновно змінити політику Заходу стосовно російської імперії, припинивши озброювання її технологією, електронікою, кредитами, збіжжям тощо. Немає сумніву, що дряхла комуністична система при активному спротиві поневолених націй не була б спроможна без кожночасного рятування її західною допомогою витримати конкуренції в ніякому відношенні із Заходом, включно зі зброєнням. У дуже короткому часі прийшов би провал більшовицької економіки разом із гонитвою зброєнь. У кризових ситуаціях Захід завжди рятував імперію перед її розвалом, а систему перед повним провалом. Всяка торгівля з більшовицькою тюрмою народів є закріплюванням ярма поневоленням. Допомога імперії не є допомогою поневоленням у ній народам.

Дотеперішньою своєю політикою супроти російської тюрми народів Захід закріплював наше поневолення. Наша вимога — не допомагати москалям поневолювати нас. Це вже була б велика поміч нашої визвольної боротьби, коли б були припинені всякі взаємини з російською імперією, зокрема економічні. А тривалим порятунком для Заходу перед дальшою російською агресією і ліквідацією дотеперішніх завоювань та шляхом до знищення імперії було б, якщо б Захід почав активно спомогати поневолені нації політично і морально, коли вже не технічно і фінансово визвольні рухи поневолених націй, забезпечуючи ці визвольні рухи модерними засобами інформації, комунікації, технології, зокрема радіостанціями тощо.

Без прихилення на свою сторону України й інших поневолених в імперії націй, які творять відношення людського потенціалу 1 : 2 в користь поневолених націй, не має Захід шансів на перемогу. Може заіснувати ситуація, що у випадку постійної загрози атомовою війною при браку достатніх конвенційних сил, Захід зробить з поневолених народів собі ворогів. Дислокація середнього засягу ракет в Україні, Білорусі і Литві, має метою зробити Україну об'єктом можливої атомової атаки у випадку спровокування москалями збройного конфлікту конвенційною зброєю, щоб тим чином спровокувати таку саму реакцію України проти Америки, якою вона була проти нацистської Німеччини. Лише ставка Заходу на поневолені народи при відповідній стратегічно-політичній офензиві зможе зберегти Захід перед атомовою війною і врятувати від атомового голокосту. Немає небезпеки, щоб москалі воювали проти революції і революціонерів, проти повстань і повстанців атомовою зброєю, якщо самі себе не прагнуть знищити. Зброя є не лише в руках москалів, але і в руках вояків уявлених народів.

Захід жив і продовжує жити ілюзією, що є можлива коекзистенція, детант, співпраця з большевизмом. Він вірить, що взаємозалежність відсуває війну, коли якраз навпаки вона створює ситуацію шантажу на шкоду Заходові. Будова газопроводів, доконуваних рабською працею десятків тисяч політичних і релігійних в'язнів, буде повіки ганьбою для Заходу і винуватці стануть не лише перед судом історії. Організатори і спомогачі невідільної праці концтабірного типу стояли вже перед Нюрнберзьким судом! Це ганьба ХХ стол. для лідерів держав зах. Європи не лише соціалістів, але не менше християнських демократів.

Наш висновок: альтернативою до політики визволення є термоядерний голокост! А ключовою силою для спасіння перед атомовою катастрофою є національно-визвольна боротьба поневолених націй, якщо її з допомогою Заходу не вдасться москалям знесилити. Поневоленим народам доводиться боротися не лише проти москалів-наїзників, але також проти західних активних зберігачів імперії і комуністичної системи. Хто помагає поневоленим народам, хто помагає Україні, помагає сам собі! Хто помагає Росії, угроблює сам себе.

Визвольні процеси в Україні

Революційно-визвольні процеси в Україні і в інших поневолених країнах зростають. На підґрунті пролитої крові у двофронтовій війні України, на понад десятирічній збройній боротьбі УПА-ОУН, героїчних повстаннях і страйках українських політ'язнів, зокрема воїнів ОУН-УПА в концтаборах, на ідейно-політичних позиціях ОУН-УПА, на тисячолітніх традиціях Української Державности, зокрема останніх десятиліть, у тому проголошення відновлення Української Державности 1941, Українського Державного Правління і його продовження УГВР — виросло нове покоління, яке сягнуло до джерел, до коренів української духовости, до коренів українського світогляду, до прадавніх традиційних національних вартостей, до генези української нації і держави, що сягає тисячоліть, до змісту української правовости, до змісту українського суспільного ідеалу, українського народовладдя, до притаманного українському народові розуміння Бога, Бога правди, справедливости, любови, проти Бога-месника, деспота, якого уособленням є цар-тиран, чи генсек-людино- і народоубивець. Це самосвідомлення нацією, зокрема її провідною культурною і політичною верствою, власнопідметних питомених українських вартостей і якостей — створила її імунність проти накинутих чужих, ворожих, російських систем і доктрин. Розгорнувся бій в духовій, світоглядовій і політичній та суспільній площині на усіх ділянках життя двох протиставлених світів — українського і російського, і ця боротьба перенеслася широкою хвилею в ціле життя нації. І вона вже незнищенна, бо народ зрозумів своє національне

»Я«, свою суть, неповторність, своєї історичної появи. Ця типово українська революція усіх ділянок життя це не хвилевий удар збройних факторів, що їх можна переходною здавити, але це стихійна дійова течія народу, спрагненого здійснити свою правду, своє уявлення життя, як суцільного образу нового змісту, що коріниться у самоосвідомленні тисячолітніх вартостей і якостей нації. Це глибинний революційний процес, що його не задавити ніякими засобами, хіба фізичним знищенням всього п'ятдесятимільйонного народу, що є неможливим. Вислідом того всезростаючого процесу буде збройне завершення — удар двох суцільно протиставлених національних організмів українського і російського, чи ширше — уярмлених націй і поневолюючої російської нації.

Усвідомивши ситуацію повного банкрутства комунізму і воюючого безбожництва, Москва вирішила іти відкрито вже як носій російського шовінізму, месіанізму, імперіялізму, проголошуючи створення »нової історичної спільноти« — советського народу тобто російської супернації, російського »Герренфольку« — гітлерівської доктрини про націю панів і націю рабів. КПСС і НТС зішлись в тому самому, бо й програма НТС дефініює російську націю як єдину неповторну історичну появу — »добровільне з'єднання« різних націй, народів, народностей — в інтегральну цілість »російську націю«, тобто супернацію.

Звідси суцільна русифікація, що є не лише мовною, але й культурною, світоглядною, церковно-релігійною, суспільних інститутів, — словом, вона є етно-, лінгво-, культуро-, і націовбивством. До категорії русифікації належить також колективізація, тобто накиннення поневоленням націям російського отарного способу господарювання, »общини-міру«, щоб викоринити дух *індивідуальности*.

Безбожництво належить теж до тої категорії, бо має викоринити з душі нації її уявлення Бога, її релігійні традиції, божественне в кожній людині, щоб пустку заповнити нігілістичною безбожністю. З другого боку, цезаропапистське російське православ'я є іншим засобом русифікації.

Тому боротьба за Українську Православну Церкву, що її започаткував великий митрополит Липківський, чи боротьба за Українську Помісну Церкву, ведена Патріярхом Йосифом, боротьба за Патріярше завершення наших Церков — це є боротьба за душу нації, це є боротьба за українську духову державу. Це все належить до категорії визрівання революційного духового, світоглядного, ідейного процесу, як підґрунтя для остаточного збройного зриву нації і усіх поневолених націй, що борються аналогічно за свій зміст життя проти накиненого їм російського способу життя. Українська катакомбна Церква це великий духовий порив нації, яка стане вільною щойно в Українській Державі, бо її легалізація в державі воюючого безбожництва означала б її контролю КІБ та повільний упадок.

Досвід показав, що т. зв. легальні методи боротьби не виправдалися, як це показала і Гельсінська Група. Ті, які ще вчора твердили, що в підпіллі «діють лише щурі», уважають сьогодні, що навіть Гельсінська Група мусить переходити в підпілля. Доцінюючи мужність, ідейність і жертвенність учасників тієї групи в Україні, як теж ясність їх самостійницьких цілей, треба ствердити, що національно-визвольна боротьба проти ворожого наїзника мусить мати своє організаційне спрямування з підпілля на довшу мету, змінюючи завжди організаційні форми і вишукуючи все нові методи, включно зі стосуванням технологічних засобів. Досвід «Солідарности» також повчаючий. Двох явних центрів влади в большевицькій системі не може бути. Російська форма окупації не обмежується лише до мілітарної і до економічного визиску, але вона є накиненням поневоленому народові суцільно російського способу життя від метафізики до колхозу при постійній забриханості і обманові. Російська окупація большевицького типу може бути і без приявності російських військ, коли найперше накинено народові російську систему життя насиллям і введено її суцільно терором. Польський визвольний процес за відсутности перспективного стратегічного пляну «Солідарности», яка охоплювала майже увесь народ крім панівної класи зрадників, вислужників і скорумпованої частини суспільства, упривілейованої касты, мусів бути загнаний мілітарною інтервенцією в організаційній площині у підпілля. Це не означає, що він є здавлений: перспективно він мусить бути керований підпільно, враховуючи досвід. Проте ж перемога є певна тоді, коли визвольно-революційні пориви будуть одночасні у багатьох країнах, а не ізольовані.

Український досвід з профспілками, страйками, випередив далеко Польщу, так само як і зрив Угорщини, східньої Німеччини, чи «весну» Чехо-Словаччини. Одночасність низки збройних визвольних дій, визвольної війни афганських муджагедінів, низки «Солідарности», низки «УПА» — дає шансу завалити імперію і систему.

*Голодова облога України. Московський геноцид
і незламність Нації*

Голодова облога України тому 50 років — найбільший геноцид в історії до того часу, бо знищено одну п'яту частину українського народу пляновим систематичним організованим голодомором. Це вчинили російські комуністичні загарбники, щоб зламати волю нації до її державної незалежності, волі і основних людських прав, вільно розпоряджатися своїми добрими, тобто самовиявляти свою індивідуальність. Війська ГПУ грабили зерно і вивозили масово з України, руйнували всякі харчові продукти або забирали в Московщину. Російська протиукраїнська війна за насильну ко-

лективізацію це не була соціально-економічна класова напасницька навала ворога, але це було намагання москалів задавити, загнущати українську національну антиросійську стихію, яка життям своїм обороняла український спосіб життя, свідомо того, що москаль наступає на душу нації, на українську індивідуальність. Це було продовження національної загарбницької Московщини проти УКРАЇНИ. Сталін був речником тієї російської жорстокої духовости, яка не могла толерувати іншого способу життя українця, який відмовлявся йти в колхози, де його індивідуальність національна і людська затрачалася. У боротьбі проти тієї голодової облоги України Московщиною, большевизмом, Україна втратила біля вісім мільйонів жертв — мужчин, жінок, дітей, стариків, молоді. Колективізація, розкулачування, ліквідація приватної власности хлібороба на землю, це був шлях большевизму до опановування України. Мільйони трупів вкривали українську землю. Перспективно населення України від тих втрат людського життя зменшилося на двадцять мільйонів. Це був найбільший геноцид в дотогочасній історії світу. Сталін був майстром Гітлера.

У цій російській протиукраїнській війні москалі вживали проти обеззброєного народу найбільше брутальних воєнних засобів. Зброєю, голодовою облогою, голодомором зламали опір, колективізацію заведено, але духа нації не подолали. Він ожив наново. Не подолала його і ежовщина, він розбудився знову у двофронтовій війні УПА-ОУН-УГВР, ожило наново християнство, катакомбна Церква, не послабла ненависть до колгосів, навіть москалі мусіли поступитися політикою присадибних наділів, прийшло відродження молоді генерачії в духовому, культурному, релігійному відношеннях. Душа народу знову воскресає...

У пам'яті поколінь по всі часи останеться глибока пошана до тих, що гинули в голодовій варварській облозі України тому, що не хотіли добровільно прийняти російського большевицького способу життя! У душі нації останеться ненависть до наїзника, що загарбавши владу, забрав волю і землю. Наїзник був свідомий цього, що сотні тисяч індивідуальних, приватних, дідичних хліборобських господарств це твердині протиросійського антиколективістичного українського індивідуалістичного духа, яких контролювати не годен ані як джерела постачання повстанців, ані як носіїв міту української землі... Колективізація це була теж мілітарна категорія, бо легше окупантові панувати, контролюючи не нависний колхоз, як приватні господарства. Ніякі економічні категорії не вирішували про доцільність колективізації, але большевицька, російська окупаційна політика, щоб опанувати, тримати у ярмі підбиті народи, незалежно від продуктивности колхозів. Колективізація була і є засобом поневолення нації. Проте ж і цей засіб заводить, бо народи навчилися вже використовувати і його проти наїзника, підриваючи його економічну систему, наближуючи також економічне банкрутство наїзника.

Український нарід до глибини душі зрозумів, що в осередку уваги мусить стояти боротьба за його *владу* на своїй землі, в наслідку чого прийде і *воля* і *земля* як його власність. За *владу*, *волю* і *землю*! Ані волі, ані землі не буде, якщо не буде його влади. А влади не можна добитись, якщо не буде зброї. Лише зброєю добувається остаточно тривало владу і лише нею обороняється владу, волю і землю!

Важкими жертвами, гекатомбами їх у голодовій облозі тому п'ятдесят років український нарід черговий раз засвоїв собі ці незбиті правди історії суверенних націй світу усіх часів.

Історичний постріл героя ОУН Миколи Лемика у представника російської окупаційної влади був збройним протестом революціонерів України проти російських варварів, їх геноциду, разом з масовими протиросійськими демонстраціями на ЗУЗ. І яка символіка?! Микола Лемик був розстріляний німцями — Гештапом як один з провідників Похідних Груп ОУН на Центральні і Східні Землі України в жовтні 1941 року, в місті Миргороді, а загинув теж від куль Гештапо його організаційний зверхник Дмитро МIRON-Орлик, 24 липня 1942 року в Києві.

Історична Немезида чекає покарання московського наїзника за ті мільйони українців, що впали в боротьбі проти колективізації за УССД під час Голодової Облоги України тому п'ятдесят років на українській землі з рук большевицьких, російських варварів!

Каря не за горами!

НАЙНОВІШЕ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ В ЛОНДОНІ

**МИХАЙЛО ОСАДЧИЙ
САТАРАСТ (БІЛЬМО)**

у перекладі англійською мовою. 112 стор. плюс 12 репродукцій картин мистця — в'язня московських концтаборів. Книжка на доброму папері, в твердій обкладинці з ілюстрованою сорочинкою.

Цей автобіографічний нарис про арештування і перебування у московських концтаборах — високої літературно-мистецької якості твір, який заслуговує на розповсюдження в англomовних країнах серед письменників, літературознавців, науковців, студентів, журналістів, англomовних приятелів і знайомих, а також добра лектура англomовним українцям для ознайомлення з московсько-большевицькою дійсністю.

Ціна: у Великій Британії — £3.50 або \$6.00.

Замовлення просимо слати:

Ukrainian Publishers Ltd.
200 Liverpool Rd., London N1 1LF, Great Britain.

У 100-РІЧЧЯ НАРОДЖЕННЯ І 10-РІЧЧЯ СМЕРТИ Д-РА ДМИТРА ДОНЦОВА

У 1983 році минає 100 років від народження і 10 років від смерти д-ра Дмитра Донцова (17 серпня 1883 — 30 березня 1973), найвизначнішого політичного мислителя і теоретика-ідеолога українського націоналізму.

Д-р Дмитро Донцов — блискуча постать в українській історії. Безкомпромісовий трибун-борець за всебічну перемогу України над Москвою, викоринивши світоглядіві і психічні комплекси малоросіяництва — українського провансальства і сервілізму, які в часі довговікової неволі і московського панування в Україні витворилися в провідній верстві українського народу.

Автор численних основних творів та незліченних статей про духовість української нації і підстави української політики, глибокий знавець і ворог московського імперіялізму і московської, чужої і ворожої нам духовости і її насильних впливів.

Донцов взяв на себе післанництво Шевченка, щоб обоюдним мечем свого слова «вицідить сукровату і наллять живої козацької тії крови, чистої святої» в жили його сучасників. І ця кров ожила в серцях революціонерів ОУН і воїнів героїчної УПА і з ними — в цілому народі на рідних землях та в цілій імперії народовбивців.

Автора «Націоналізму», «Модерного москвофільства», «Духа нашої давнини», «Від містики до політики», неперевершеного публіциста — редактора «Вісника», вірно оцінили нечисті сили «Великого Льоху» — московські і свої ворони, всі ті, що спряглися «зв'язати Україні руки, готуючи їй всякі зла і муки». Належно оцінює його жива, нескорена, свободолюбна воююча Україна.

Визвольний шлях українського народу ще не завершений, але визвольний фронт народу стоїть твердо й непохитно і бореться та боротиметься аж до кінця, аж до повної перемоги України над Москвою і відновлення української незалежної держави. Цей шлях українського народу виразно освітлений дороговказами Сковороди, Шевченка, Міхновського, Франка, Лесі Українки і Дмитра Донцова.

Слово Донцова — це могутня зброя українського народу і його визвольного фронту у віковій боротьбі з Москвою. Наша пошана і наш довг будуть сплачені, коли його слово буде удоступлене мільйонам умів і сердець українського народу і зокрема його авангардові — українській молоді.

Подбаймо, щоб слово д-ра Дмитра Донцова далі кликало боротись і перемагати, як ми його привикли чути в днях радості і в днях тривоги впродовж багатьох десятирок років нашого століття!

Березень, 1983.

*Президія
Світового Українського Визвольного Фронту*

З ПОСТАНОВ ВІ ВЗ ОУН

ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

1. *Революційна програма майбутнього ладу нерозривно пов'язана з визвольною боротьбою, а це означає, що сучасний соціально-економічний накинений Україні «лад» також мусить бути змінений і за його інший зміст іде боротьба вже сьогодні на різних ділянках життя, основи організації яких не відповідають нашій духовості і соціальному ідеалові. Проте ж боротьба в кожній царині життя мусить мати свою національно-політичну цілеспрямованість, бо без здійснення національної суверенності, без УССД, переміна в засаді будь-якої ланки життя — неможлива. Національна революція супроводжується одночасно соціальною, а пропагування двоетапності революції — перехід соціальної у національну — може завести на манівці увесь революційний процес і його завершення, бо буде шанс для російсько-неділимських елементів включитися і намагатися спрямувати соціально-політичну боротьбу на єдино-неділимські рейки. Знову ж обмеження революційного процесу у вирішальний момент лише до національно-політичного аспекту, без одночасних соціальних перемін, дає також змогу єдинонеділимським елементам (типу Національно-Трудового Союзу — НТС, чи як це було за Леніна) скерувати на фальшиві рейки соціальні прагнення народу, обіцяючи їх здійснення у «федеративній» російській імперії, що її проєктують НТС чи нові російські імперські дисиденти. Звідси комплекс, напр., ліквідації колхозної системи мусить відбуватися паралельно з перебиранням влади національно-революційними елементами, без огляду на всі можливі ускладнення механічно-технічного порядку (брак тракторів чи іншого знаряддя). Звільнена з пут «общини» індивідуальна ініціатива українця скоріше розв'яже важкі проблеми переходового етапу, як накинена згори система, що спутує почин. Зрештою, ліквідація колхозів позбавляє одночасно ворога його вислужників, а повалена антиукраїнська система розв'язує індивідуальну ініціативу, нові творчі сили українця. Це торкається теж інших царин життя, як це вже визначено у Програмі ОУН, схваленій IV і V Великими Зборами.*

З огляду на силою накинений Україні російський спосіб життя взагалі, революційна боротьба мусить іти проти всіх елементів і аспектів того ладу на всіх ділянках життя. Здійснення прав людини і соціальної справедливості для поневоленого народу не можливе в імперії, а передумовою їх здійснення є розвал імперії і відвоювання національно-державної незалежності. Так як соціальна революція нерозривно поєднана з національною, так і людські права, тобто права одиниці, нерозривно поєднані з національною незалежністю. Національні права є також людськими правами!

2. У зв'язку з розумінням революційного процесу як суцільного протиставлення на всіх ділянках життя російському способу життя українського способу життя, уявного образу всіх ділянок життя в УССД — *революційна боротьба провадиться незмінно й безперервно*. Її форми і методи визначають ті, які ведуть цю боротьбу на Рідних Землях, які знають найкраще ситуацію боротьби, визрівання революційного процесу і стан революційної ситуації. Два основні чинники у цій боротьбі це розбудова й збереження кадрів та ідейно-політична мобілізація широких кіл народу засобами й методами, гаслами й акціями, які сприйнятні для широких кіл, починаючи від найлегших. Такі методи створюють ширше запілля для кадрів. У ситуації вибору — акція вищого типу, чи ризик втрати кадрів на даному відтинку, треба рішатися в користь збереження кадрів і вибрати тип акції менше ризиковий. Кадри мусять бути збережені, бо без них у вирішальний момент революційного зриву і збройної боротьби всі зусилля народу можуть бути зведені на невластиві рейки. Проте відкриті акції є завжди актуальні, але вони не є тотожні зі збройними виступами. Ними, напр., є акції за вживання української мови в родині, школі, громадському житті, наукових інституціях, університетах, зберігання українських традицій, плекання і широке застосування в житті українського мистецтва тощо. Акція проти русифікації у будь-якій формі є акцією революційною на даному етапі, хоч у початковій стадії вона може бути легкого типу. Вивішування національного прапору, тризуба, поширювання листівок протиросійського змісту і т. п. — це необхідні акції.

Революційність акції визначає її цілеспрямованість, а не тип акції. Наприклад, українці мають служити в армії лише на українській землі; українські технократи поборюють і протиставляються колоніальній економіці, колоніальному економічному плануванню Москви в Україні; вивезені поза межі України українці домагаються повороту на рідну землю; профспілки в Україні мають бути вільні; український колгоспник вимагає більших присадибних наділів землі; український робітник вимагає співучасті в керівництві підприємств України і вищих заробітків. Для досягнення означених цілей пропагувати окупаційні страйки робітників на заводах і фабриках, за означених умов ініціювати демонстрації на вулицях міст. Соціальні гасла пов'язувати з національним поневоленням. На всіх університетах і вищих школах України студенти вимагають викладів і підручників українською мовою. Вірні вимагають відкриття церков і вільного віровизнання, свободи релігії. Тисячоліття хрещення Руси-України відзначає і святкує український народ! Св. Володимир Великий — це володар Руси-України! Такі й подібні гасла мобілізують народ, а відповідно цілеспрямовані знаходять джерело лиха — брак УССД. У таких випадках організовані кадри, як ініціатори, мають стояти в тіні. Рішення про доцільність таких акцій мусить прийняти завжди

кадр на місці, зваживши небезпеку розконспірованості й жертв.

Генеральна *напрямна* боротьби на сучасному етапі — це ідейно-політична мобілізація найширших кіл народу степенованими акціями на різних ділянках життя та різними гаслами, у тому числі актуально-життєвими, щоб таким чином заавансованими акціями теж уможливити якостево мобілізувати означений вужчий комплекс громадськості, що, в свою чергу, за належного відгону цих заавансованих акцій, підносило б революційну насагу в широких колах народу. Та завжди треба пам'ятати і брати до уваги законспірованість кадрів та їх збереження. Мистецтвом революційно-визвольної боротьби проти тоталітарного окупанта є мобілізувати народні маси і водночас зберегти кадри. Без дії важко вилонювати й мобілізувати кадри, а з другого боку, без їх почину трудно включати до акцій народні маси. Практично цю проблему мусять кожночасно розв'язувати ті, що на фронті боротьби.

3. *Револьюційна боротьба не тотожна виключно з підпільною боротьбою.* Явна боротьба теж може бути революційною, включно з такими акціями, що формально вміщаються у рамках т. зв. законів окупанта. Завжди вирішує *цілеспрямованість* даної акції. Не є це питання «легальної» чи «нелегальної» боротьби, але явної чи неясної. Не є це питання, чи та або інша акція вміщається у рамках «законів» (паперових!) окупанта, але йдеться про пляномірне розгортання революційно-визвольної боротьби, про нашу українську законність, про доцільність тих чи інших гасел, метод, шляхів на даному етапі. Вживати українську мову в Україні формально дозволено, але фактично за це ворог переслідує. Обмежувати боротьбу лише до дозволених паперовими законами ворога рамок означає зводити її на манівці. Тому плянування і розгортання такої боротьби відбувається під кутом творення революційної ситуації в Україні, до якої ведуть шляхи явної і неясної боротьби.

Розгортати визвольну боротьбу, опираючись на конституцію імперії, конституцію СРСР і УРСР, на Гельсінські домовлення, які стверджують статус кво імперії, на т. зв. ленінську національну політику, на кон'юнктурні заяви деяких західних урядів — означало б узалежнювати її від чужосторонніх сил, а при тому виявляти й розконспіровувати хоробрих борців, які у пляні власнопідметної стратегії революції могли б мати неоціненні заслуги. А по суті — скеровувати визвольну боротьбу на шлях еволюційних перемін імперії і в імперії, гуманізації, лібералізації, демократизації імперії і режиму, що сповидно мало б довести також до розвалу імперії і відновлення державної незалежності — є самообманом, бо державу відвойовується збройною рукою, а імперію можна завалити лише силою.

Українська Гельсінська група — це безперечно хоробрі й безстрашні борці, їх ідеалізм гідний подиву, але спирати визвольну

боротьбу на підпис окупанта, чи на його облудні заяви, — це шлях, що не доведе до мети. Звертати увагу на віроломність ворога можна і доцільно за допомогою анонімних заяв, фірмованих назвою загального порядку, але не є доцільно розтрачувати національну енергію, наразивши за того типу виступи справжніх борців на десятки років ув'язнення. Коли тепер ген. П. Григоренко як «уповноважений Української і Московської груп» заявляє, що він діятиме спираючись на «основні положення конституції, здобутки жовтневої революції, ленінську національну політику», захищаючи «всі наші громадські та людські права», то він вводить чергове баламутство в українську громаду, як і в кола західного світу, начебто комунізм, марксизм, «справжній» ленінізм і побудована на них сьогоднішня російська імперська система були базою боротьби за визволення України.

4. *Заперечування революційної концепції визволення є запереченням УССД.* Той факт, що позиції усіх російських дисидентів, від Сахарова до Солженіцина й Буковського, а тепер теж і Григоренка та Плюща, є протиреволюційні, з аргументацією про неможливість революційної боротьби, підтверджує правильність політики детанту і є в принципі на руку політики Кремля. Згідно з цими позиціями, легалістична тенденція має взяти верх, а революційна має бути засуджена як нереальна. Таким чином має формуватися на чужині з нових емігрантів нова репрезентація України, в сенсі політичного цілеспрямування — русофільська, проленінська, а в сенсі стратегії визволення — легалістична, з орієнтацією на кожночасного «Шелеста»... Важливо відмітити, що актуальнішою тепер є справа шляху визволення, ніж самої мети, бо тут і там речники тієї орієнтації заявляють, що борються за УССД, але постійно відкидають революційний шлях визволення. Та в основі виходить на одне: без революційного шляху немає відвоювання УССД. Було б дивоглядом стояти під знак запиту сьогодні, в епоху надання незалежності африканським племенам, право України на незалежність. Тому *шлях визвольної війни* є так завзято заперечуваний, що це тотожне в основному із запереченням самої мети, якої не можна досягнути інакше, як збройною боротьбою. Об'єктивно беручи, політична концепція модерних русофілів, яка знаходить своє віддзеркалення і підтвердження в опортуністичній групі т. зв. Українського Демократичного Руху, не є небезпечна для Москви, бо є вона повним протиставленням революційній ОУН, революційно-визвольній концепції визволення.

Тому це дві окремі справи, коли, напр., учні чи студенти вимагають у своїх школах викладів українською мовою і вживають різні аргументи для цього, включно з покликанням на конституційні права, а зовсім інша справа акцію проти русифікації в школах включати в систему засобів «демократичних перетворень» в імперії, заперечуючи при цьому і поборюючи революційний

шлях визволення. Кожне і найдрібніше досягнення у боротьбі проти окупанта є одночасно стартом для дальшого змагу чи тиску народу на окупанта. Але це є два взаємопротилежні положення: або вростання у чужий державний, соціально-політичний, економічний і культурний організм, або поборювання його різними засобами, або поправляти, коригувати, поліпшувати систему, або її в основі валити! Залежно від засадничого цілеспрямовання відносної акції (страйк, боротьба за хліб, за українську мову, за зниження цін, чи за інші актуальні життєві вимоги), вона є революційного або реформістського характеру. Страйки, організовані комуністами у Франції, це боротьба за зміну системи, страйки в Німеччині — за виправлення соціальної несправедливості, але при збереженні системи. Страйк, організований російськими антикомуністами-імперіялістами, є формою боротьби за збереження імперії, вони тільки за зміну режиму, який для них є причиною страйку. Зате страйк, організований нами, розрахований в остаточному політичному спрямуванні на повалення як імперії, так і її режиму, бо режим у нас невід'ємно пов'язаний з імперією, з окупацією з боку поневолюючої нашої землі нації. Тому кожну акцію ми розглядаємо під кутом революціонізації народніх кіл.

5. *«Правоохоронний» рух і революційна боротьба.* Якщо т. зв. правоохоронний рух поневоленого народу, в УССР чи ССРСР, ставить собі метою захищати паперові закони ССРСР перед насиллям над ними окупанта, який є творцем тих «законів», і свою дію обмежує до рамок конституції, то він не узгаднює найважливішого: а) «правозахисний» рух в Росії стоїть лише за поліпшення його, москаля, особистої позиції (у різних відношеннях) за умови збереження непорушності імперії, тому російські дисиденти отримують менші вигоди, або їх лише депортують на схід чи на Захід; б) «правоохоронний» рух українця в Україні має основну вимогу — національну незалежність як передумову всяких прав і вольностей людини-одиноці, а тому українські правоохоронці бувають засуджені звичайно на найвищі терміни позбавлення волі. Тому облюдою є змагатися за здійснення конституційних прав в УССР-ССРСР, творячи т. зв. правоохоронний рух, бо в принципах своїх конституція ССРСР є конституцією імперії, монопартії як суверена, т. зв. советського народу (тобто російської «супернації») — суверена, Генерального Прокурора — суверена і т. п. Тому цей рух можна розуміти абстрактно, як оборону правопорядку, права як такого, природного, Божого, чи оформленого в певних універсальних міжнародних деклараціях, не зв'язаних з даною державо-імперією і її системою.

Але в нашому випадку йдеться конкретно про т. зв. правоохоронний рух, який в основу своєї правової дії ставить фіксовані в актах окупанта, в його конституції, в його міжнародних домовленнях зобов'язання. Природне і Боже право признає за кожною людиною, за кожною нацією їх свободу, інтегральність і неза-

лежність без обманливих обмежень, без контрадикцій, без *облуди*. Воно, це право, стоїть закономірно за розвал імперії, за ліквідацію терористичного тоталітаризму, насилля над нацією і людиною-одиницею. Боротьба за такі права нації проти окупанта може бути успішною лише за поміччю революційних метод, революційного шляху. Опертя цієї боротьби на існуюче, фіксоване в «конституції» право і права народів та одиниць, у конституції монопартійної тоталітарної імперії, на здогадні протиріччя між стверджуваними, уніфікаційними, інтегральними правами імперії і фіктивними правами «республік», яких право на вихід з ССРСР заперечуване тим, що у конституції визначено як суверена імперії т. зв. советський народ (тобто російську «супернацію!»), централізовану в Москві монопартію, централізований у Москві уряд, навіть суверенітет Генерального Прокурора (на ділі КГБ!) — таке опертя це самообмана, бо ще ніколи ніяка імперія світу добровільно не здала своїх імперіяльних позицій.

Так само опертя боротьби на здогадно гарантовані в конституції монопартійної тоталітарної імперії права людини-одиності перече-очує апріорне обмеження цією ж конституцією прав людини-одиності евентуальною суперечністю їх з інтересами «советського народу», комуністичної партії, чи з інтегральністю ССРСР. Зрештою, права людини-одиності поневоленої нації вже згори обмежені позбавленням найважливішого права — права на національно-державну незалежність, на відділення від імперії. Гарантування конституцією суверенних понаддержавних прав за компартією з центром у Москві ще й додатково в принципі заперечує цією ж таки конституцією усі права націй і одиниці-людини. Тому т. зв. правоохоронний рух, базований на здогадних суперечностях імперіяльних законів, імперіяльної конституції — зводить боротьбу на фальшиві рейки і створює фальшиві ілюзії, наносить зайві жертви в людях, які були б корисніші у комплексі революційної боротьби.

Покликування на підписані імперією міжнародні договори і опертя на них боротьби теж не доводить до мети, бо імперія у цих договорах заздалегідь запевнила собі гарантію непорушності її кордонів, визнання її інтегральності, а боротьба поневоленого народу йде якраз по лінії завалення імперії. Теж у цих договорах можливі протиріччя між здогадно визнаними правами людини завжди є на користь імперії, бо визнання її непорушності означає автоматично обмеження, злядно позбавлення прав людини — її найважливішого управління як передумови здійснення свобод кожної людини — *націснальної незалежності*, що в основі суперечить визнанню імперії. Захід пішов свідомо на визнання цих протиріч у Гельсінських договорах, щоб лише досягнути «мир», а дехто теж у переконанні, що російська імперія тримає «порядок» на величезних просторах, а тому буде їм легше торгувати з великим комплексом, як з окремими суверенними націями. А ще дехто

хотів би мати імперію для стримання (неіснуючої тепер) жовтої небезпеки, забуваючи, що ніколи в'язні не боронитимуть своєї тюрми, навіть коли на зміну чорта йшов би люципер.

З цих та інших причин т. зв. правоохоронний рух може мати виправдання серед російських дисидентів, але не серед борців поневолених народів. Українська Гельсінська група по-варварському розгромлена з найжорстокішими засудами, а це свідчить про те, що інтерпретація членами цієї групи конституції імперії чи гельсінських домовлень в поневоленій країні близька до існуючих власнопідметних цілей визвольної боротьби, за що окупант накладає лише найвищі кари. Пригадати б лише кару смерти для Лук'яненка й Кандиби в 1961 році за їхню вимогу «виходу УССР з ССРСР», (цю вимогу вони ставили покликаючись на конституцію). Суттєвим є те, що хоча центральна мета — УССД — є тотожна в українських правозахисників з революційним підпіллям, проте ж концепція визволення (революційний шлях) — інша. Не можна, однак, знецінювати чи применшувати ідейної наснаги і жертвенности членів Української Гельсінської групи, як теж їх бажання відкрито й персоніфіковано заступати ідеї української державности, їхнього мобілізуючого в моральному сенсі прикладу, але цей шлях до визволення не веде. За певних умов відкрита критика їхнього шляху може примусити окупанта в дечому поступитися цій «легалістичній» течії, щоб таким способом відвернути увагу народу від революційних методів боротьби. Цей вахляр може хилитися то сюди, то туди, то менший то знову більший терор, бо вахляр — контрольований окупантом. НЕП і українізація у 20-их роках була консеквенцією не відклику до «конституції» чи «законів», *але повстань і зброї, революційної боротьби.*

Рекапітулюючи, стверджуємо, що форма боротьби Української Гельсінської групи, не зважаючи на найкращі інтенції її учасників, ідеалістів-патріотів, це не шлях визволення, хоча позитивних елементів моральної мобілізації народу їй відмовити не можна, але політичну доцільність й успішність ледве чи можна за нею визнати в ситуації, коли лише зброєю можна досягнути самостійності. Іншого шляху немає! При цьому завеликі жертви понесла Українська Гельсінська група на експерименти, які вже кількакратно не виправдалися в ССРСР.

6. *Питання кадрів революції.* Кадри революції є головною справою тепер і назавжди. В умовах терористичного імперіяльного режиму, навіть за існування правильної політичної визвольної концепції й ідеологічної бази, найтжче і найскладніше втримати потрібні кадри. Розв'язати цей гордіїв вузол — законспірованість і дієвість кадрів — це мистецтво революційної стратегії, бо без дії немає кадрів, а без кадрів немає дії. А тим часом дія розкриває кадри. Знайти золоту середину це завдання тих, хто на першому фронті.

Та слід враховувати такий факт: чим ширший засяг масових дій, здійснювання сприйнятливих для народу гасел, які спроможні мобілізувати широкі кола, тим легше закрити кадри. Тому концепція ступенювання акцій від легких до тяжких та їх інтенсивність і наступальність, а також пляново підготовлена офенсивність акцій, достосована до актуального зростання інтенсивності революційної ситуації, визначає напругу включення кадрів як ініціатора, сподвижника, сили, яка визначає спрямування, мобілізатора й керівника акцій.

Революційна організація під імперіальним тоталітарним режимом має такі основні складові елементи: спільність ідей, політичні напрямні дії і технічне пов'язання кадрів (це останнє найнебезпечніше і найтяжче для реалізації. Проте модерні засоби комунікації допомагають успішніше розв'язати й цю проблему. Напр., передаваний через радіо опис перебігу якоїсь успішної акції є рівночасно інструкцією для наслідування. Радіоаматори теж добрий чинник для передавання відкритих загальних напрямних дій, враховуючи нашу концепцію визволення, і що наш шлях — це не дія законспірованої вузької групи, але всенародний рух, опертий на масовій мобілізації народу. При цьому кадри, як спрямовуючий і керівний чинник революційного процесу, а збройного зриву зокрема, можна легше зберегти.

При цьому потрібне ще одне вияснення. Існування в наших програмових й ідеологічних постановах релігійно-християнських елементів, як метафізичної основи нашої боротьби, в жодному разі не виключає участі в Організації невіруючих. Ми, як Організація, мусимо дати відповідь на всі питання буття, включно з прапричиною буття, але відповідь Організації не означає, що ми її накидуємо учасникам визвольної боротьби. Членом ОУН не може бути войовничий безбожник, але агностик чи невіруючий, який ще не пізнав правди Абсолюта-Творця, може ним бути, і Організація йому не кидає віри в Бога. Тому і нашим молодим борцям в Україні, які стоять за націоналізм, за національну ідею, за розвал імперії, за знищення комуністичної тиранії, ми не ставимо передумовою віру в Абсолюта. Ми уможливлємо їм пізнати правду, але не накидуємо їм її. Від боротьби за визволення України ми не відсуваємо нікого, хто прагне боротися, але ми, як Організація, мусимо мати свій образ, свою концепцію і держави, і визвольного шляху, яким змістом, якою якістю, якими вартостями, а не менше мусимо мати віру й обґрунтування прапричини буття — Бога. Очевидно, що український народ остаточно вирішить питання про зміст своєї Держави, але ми йому пропонуємо наш зміст, який виростає з питоменної української духовости й соціального ладу.

7. *Визначення ворога.* У ситуації війни чи революції вирішальним є чітко визначити ворога, тобто визначити, проти кого йде

боротьба. Ворогом є не лише даний режим, але передусім загарбницький нарід, який є носієм імперіялізму й захисником його. Кожночасний російський режим є організатором і реалізатором загарбницької ідеї, яка для кожної епохи носила дещо іншу назву, від панславізму, оборони православ'я, до світової революції пролетаріату, пролетарського інтернаціоналізму-комунізму, «визволення поневолених народів усього світу», крім, очевидно, поневолених московським імперіялізмом, байдуже в якому періоді існування російської імперії — минулого чи сучасного. Носієм російського імперіялізму був і є російський нарід. У кожную історичну добу фактор збереження імперії та її розширення домінував над усіма іншими й диктував свою волю. Для москалів неподільність імперії це основа основ, а демократичний устрій, духовий розквіт нації, актуалізація її економічної структури — другорядні, беззастережно підпорядковані першому. В наслідок історичного нарощування території імперії шляхом загарбницьких війн, росіяни засвоїли як природну національну рису гін до експансії та привласнення чужих територій. Комуністична диктатура стала логічним витвором російського духу, конденсатором його імперських прагнень. Ленінізм і сталінізм з'явилися на підготованому ґрунті. Вони — закономірний і природний продукт національного характеру росіян. Тому російський нарід перестане бути нашим ворогом тоді, коли зречеться своїх загарбницьких цілей, задовольниться своєю державою на його етнографічних корінних землях і стане до боротьби проти власного імперіялізму. Зі спільного фронту ми не виключаємо тих росіян, які дійово, а не лише декларативно визнають ці позиції.

8. *Гесполітичне положення України* в середині російської імперії унеможливило ізолюване, сепаратне визволення України без знищення цілої імперії. Тому у стратегічному пляні української національної революції є якнайтісніша співдія з національно-визвольними рухами інших поневолених російськими імперіялістами націй, а теж зі загроженими націями, які зацікавлені в розвалі російської імперії. Не лише ідейно-політична єдність для здійснення спільної мети — розвал імперії і відновлення незалежних держав — потрібна, а також координація зусиль всіх цих народів є необхідна для прискорення досягнення мети. Недавні минулі і деякі сучасні приклади намагань окремих народів звільнитись від московського окупанта — Малярщина, Чехо-Словаччина, Польща чи Афганістан — без координації своїх зусиль з іншими поневоленими народами, лише підтверджують правильність нашої політичної і стратегічної концепції про одночасність визвольних революцій усіх поневолених імперіялістичною Росією націй.

9. *Стратегія української визвольної революції* не є ізолювана від міжнародних подій. Все те, що відбувається у світі і стосується,

хоч у певній мірі проблеми визволення України, входить у її засяг. Політичні і стратегічні потягнення Росії, Америки чи Китаю відіграють важливу роль і в розвитку української визвольної стратегії. Це тому, що складні процеси української національної революції в тій чи іншій мірі заторкують політичні і воєнні інтереси великодержав. Розуміння московської, американської і китайської стратегії — це актуальна потреба в схемі розвитку української стратегічної доктрини національного визволення.

Московська стратегія світової експансії є тотально ворожа українським національним інтересам. Українська визвольна стратегія є антиподом до московської; кремлівським плянам завоювання націй вона протиставить національний принцип побудови міжнародного ладу. Хоч ідейно і морально російська візія ладу в світі є негативна і не є сприятлива для більшості людства, політика і стратегія комуністичної імперії перебуває тепер у постійній експансії. Це зумовлене передусім двома причинами: а) Захід, на чолі з Америкою, не зумів виробити сильної, атрактивної, протимосковської візії світового ладу і відповідної наступальної стратегії і б) кремлівські володарі вирішили розбудувати найбільшу і наймогутнішу бойову силу, щоб за її допомогою — чи то мілітарно чи політично-психологічно — здобувати дедалі нові простори і впливи.

Американська стратегія, яка відображує геополітичну візію Білого Дому, є назагал оборонною. Воєнна стратегія НАТО є виключно оборонною. Стратегія США, яка спирається на політичній позиції збереження статус кво, є проти суттєвих змін у стратегічній констеляції світу; вона не бере до уваги бажання багатьох народів змінити свою долю, визволитись з-під чужого панування, і тому є тепер засадничо антиреволюційною. Українська революційна стратегія, яка прагне перебудови політичного ладу на просторах російської імперії, не може сподіватися чогось позитивного від теперішньої стратегії НАТО.

Китайська стратегія сьогодні є антимосковська. Вона вбачає в російській імперії свого ворога і намагається переконати світ, що необхідно боротися проти московської загрози. Та цілі китайської стратегії обмежені лише до власних національних інтересів — здобуття деяких прикордонних смуг, які не є ані російські, ані китайські. Отже, суперечка між тими великодержавами йде за володіння над чужими землями. Тому теж червоний Китай, попри негативного нинішнього наставлення до Москви, досі не проголосив концепції розвалу російської імперії на національні держави, бо цей принцип вдаряв би теж по китайській імперії.

В ІМПЕРІЇ ТИРАНІВ

Степан КОСЕНКО

ДЕЩО ПРО СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ

Дня 12. 11. 1982 р. був обраний генеральним секретарем ЦК КПСС, тобто перебрав владу в московській імперії Юрій Володимирович Андропов, довголітній шеф найжорстокішого на світі репресивного органу — КГБ.

Юрій Андропов виростав і виховувався в шовіністичній російській імперіяльній духовій кузні від дитбуду аж до найбільше довіреного партійного апаратчика при Сталінові, який підготовляв його на своє око і вухо у Фінляндії, якщо російським більшовикам вдасться її захопити. Ці пляни провалилися. Згодом Андропова направлено до надто підозрілого сателіта Угорщини, де він повністю виправдав кремлівські сподівання і в 1956 р. підступом, обманом, а відтак у жорстокий і кривавий спосіб здушив волелюбний зрив угорців до волі й незалежності. Той самий Андропов, як тодішній шеф КГБ, після кількарічної ретельної підготовки започаткував у 1972 р. неосталінський терор в Україні і на просторах інших поневолених Москвою народів з метою зупинити і знищити всі процеси національного відродження, у висліді чого десятки тисяч найкращих патріотів запроторено до в'язниць і концтаборів з пляном повільного їх знищення, наслідки чого бачимо сьогодні. Це той сам Андропов, що масово розбудував політичні психіатричні в'язниці, в яких нині страждає понад 6 сотень політично неблагонадійних, зокрема національних борців за свободу своїх народів. Андропов є ініціатором та реалізатором безперервних, підступних, таємних убивств незламних українських національних борців і віруючих, зокрема священослужителів, агентами КГБ, про героїську смерть яких до нас постійно доходять тривожні вістки з України...

Терористичну руку московської імперіяльної кліки з Андроповим на чолі не тільки відчуває український та інші поневолені народи, але в якійсь мірі теж всі волелюбні народи світу, зокрема у сферах політичних міжнародних закордонств, в таємних махінаціях, змовах, різноманітному тероризмі, організації диверсій, шпигунських афер тощо. Тому не без підстав знавці характеризують Андропова, як сталінського послідовника, вишколеного софіста і діалектика, хитрого і підступного обманця з фізіономією зрадливої усмішки, за якою скривається притаєна психологія рішучої, безоглядної і скрайно жорстокої людини... Всі ці негативні якості нового вождя московської колоніальної імперії відчуває поневолена Україна, а водночас його підступна рука теж помітна між українськими поселенцями на чужині. Його підступний обман сьогодні також добре відчутний між західними суспільствами...

Дотеперішня політика і стратегія Західних держав стримування, примирення і поліпшення відносин з російською колоніальною імперією

показалася повним фіаском і політичним банкрутством. Фактично цю короткозору західню політику Москва максимально використала на зміцнення і поширення своєї імперії. Здається, що після такого навчального досвіду прийшов дозрілий час, щоб усвідомити собі, що Росія буде респектувати тільки офензивну політичну стратегію Заходу, спрямовану не на периферії і віддалені точки російської експансії в Африці, Азії чи Південній Америці, а тільки на її фундаментальні основи, тобто послідовну стратегію з метою докорінного розчленування російської колоніальної імперії на самостійні суверенні національні держави дотепер нею поневолені народів, що покривається з концепцією АБН. На жаль, ця єдина альтернатива непомилкової істини ще не здобула собі повного громадянства в західніх країнах.

Започаткована Брежнєвом і вдосконалювана та продовжувана Андроповим психологічно-пропагандивна «мирна» кампанія з одночасним застрашуванням західнього громадянина, що це «єдина» альтернатива, щоб уникнути нуклеарний голокост загибелі людства, є детально передуманим пляном для осягнення багатограних цілей внутрішнього і зовнішнього характеру для московської імперії. Шкода, що так мало на Заході тих, які вповні усвідомляють собі, що цей московський підступ має на меті тільки ще раз обдурити та приспати чуйність свого противника, щоб у сприятливих для Москви умовах завдати йому наступних ударів, можливо, смертельних...

Під цю пору російська імперія переживає глибоку внутрішню кризу в усіх сферах суспільно-державного життя. Раз зрушені національно-визвольні процеси, поєднані з масовим відродженням і поширенням релігій серед поневоленіх народів, а водночас і як реакція на великопростірний колоніальний російський шовінізм, набирають поважних і загрозливих відосередніх сил і тим самим недвозначно підтверджують, що нерозв'язане позитивно національне питання стає не тільки кардинальною проблемою, але водночас смертоносною ахіллесовою п'ятою для російської імперії, про що навіть Андропов був змушений заговорити. Покищо Москва намагається це питання розв'язувати при допомозі масових репресій, спрямованих проти національних борців поневоленіх народів, насильного і швидкого темпа перемішування населення і тотальної русифікації всіх ділянок народно-державного життя, щоб таким чином сповільнити, послабити, а відтак поступово зовсім знищити самобутність поневоленіх націй, зокрема найбільшу і найзагрозовівішу для неї українську націю.

Однаке, для того Москві потрібний бодай сповидний «мирний час» і стабільність відносин з вільними демократичними країнами, на що західні політики повинні звернути особливу увагу.

Другим внутрішнім гордієвим вузлом для імперії є перманентна економічно-господарська криза, зокрема криза сільського господарства, що зумовлена не природними стихіями, як це пояснюють кремлівські диктатори, але масовим спротивом населення поневоленіх народів, зокрема селянства, робітництва і трудової інтелігенції, що свідомо і стихійно відмовляються працювати на своїх поневолювачів, про що

підсоветська, особливо республіканська преса постійно пише, називаючи їх «дармоїдами», «симулянтами», «недбайлами», «зривниками плянів» і т. п., і то не тільки одиниць, але цілі групи, бригади, ланки. Під критичним обстрілом і застрашуванням адміністративно-поліційними заходами опинилися цілі підприємства, колгоспи, господарські райони, області, відомства тощо. Фактично, відхилювання і сповільнювання праці стало для більшості населення своєрідним і дуже успішним спротивом окупантові.

А коли врахувати, що в імперії кожна людина старається з місця праці щось присвоїти собі, беручи приклад від упривілейованої московсько-партійної кляси, то це ще краще доповнить внутрішній кризовий образ російської імперії. До того можна було б додати ще ряд інших подібного характеру проявів, які теж послаблюють і допомагають розтискати обручі набряклої імперії.

У зовнішніх відносинах варто відмітити, що Москва глибоко застрягла в імперіяльно-колоніальній війні в Афганістані. Для розв'язки цієї проблеми їй теж потрібний час та мирні відносини на інших відтинках. Подібна проблема пов'язана із національними зрушеннями і дальшими неспокійними нуртуваннями в Польщі, які дотепер аж ніяк не є розв'язаними, а тим більше вони є загрозливими, бо відгомонам відбиваються в сусідній Україні та в інших поневолених країнах. Ситуацію для нового московського вождя теж ускладнює нагромадження доказових матеріалів про те, що КГБ, яке в тому часі очолював Андропов, таки мало якесь відношення до замаху на життя Папи Івана Павла II.

Загальна криза охопила не тільки московську імперію, але також всіх її сателітів, які одночасно домагаються від неї більших субсидій та іншої допомоги, щоб не допустити до назріваючих народніх зрушень, наслідки яких важко передбачити... Прсте місяністичні маячіння Москви далі женуть її до опанування нових пунктів у світі, що їх вона намагається захопити при допомозі комуністичних змовників у різних частинах нашої плянети.

Тому для Москви потрібна така «мирна обстановка», яку вона накинє і подиктує світові. Вона теж знає, що тотальної війни не виграє і такої їй зовсім не потрібно. Російський «мирний» плян є подуманий на довгу мету, щоб при допомозі посиленої пропаганди до решти розложити західні суспільства, а при допомозі периферійних заколотів, переворотів, війн льокального характеру тощо поступенно опановувати нові простори світу, що вже наочно бачимо нині.

Зауважується, що внутрішню кризу у сферах національної політики, економічно-господарської системи і «соціалістичного способу життя» новий вождь російської колоніальної імперії плянує розв'язувати крутим зворотом до витонченого і вдосконаленого сталінського типу тутішої централізації влади та при допомозі нового обману і безоглядного терору, опираючись на шовіністично настроєні прошарки російської нації та на зовсім зрусифікований елемент в союзних національних республіках. Це підтверджується такими фактами: останньо в худож-

ніх творах більше і більше гльорифікується Й. Сталіна, представляється його, як заслуженого героя, завжди спокійного, усміхненого, передбачливого, добротного вождя, впевненого себе і т. п. (дивись у роман-трилогію «Мета» письменника О. Сизоненка, журнал «Вітчизна» № 2, 1983 р.).

Тепер влада зовсім відкрито заохочує і зобов'язує вислужницькі елементи, а зокрема з рядів комсомолу, до масового донощництва на громадян за будь-які відхилення від державних законів і постанов. Наскільки в Україні в минулому донощництво відіграло сумну злочинну роллю, тому сучасних донощиків громадськість ізольовує від себе і тим самим відбирає охоту до зрадництва збоченцям, які схильні до таких актів. З цих причин окупанти в Україні масово поширюють через пресу спеціально опрацьовані форми для донощиків, які повинні залишитися анонімними. Від них тепер не вимагають власного підпису чи даних про себе. Їм пропонується витягти з льокальної газети форму і на ній описати жертву та її провину і вислати до найближчої станиці репресивних органів чи адміністративно-партійного центру (див. газ. «Комсомольское знамя» від 12. 1. 1983 р., Київ).

Під цю пору з найбільш довірених комсомольських дружинників створюються групи спеціального призначення, які мають уповноваження від партії відвідувати фабрики, підприємства, колгоспи та інші виробничі пункти і контролювати працюючих і їхню продуктивність.

Останніми місяцями скрізь відбуваються збори партійного активу та різних творчих і інших спілок та організацій від республіканського аж до районного та міського характеру, на яких часто є прислані відпоручники від ЦК КПСС з Москви, що вказує на те, що Андропов ставиться з недовірою до партійних кадрів в Україні. На таких зборах робиться сильний натиск на потребу посилення ідейно-виховної роботи серед населення, вимагають давати сильнішу відсіч «ідеологічним буржуазним націоналістичним диверсантам», які використовують різні канали, включно з релігійними, щоб підірвати соціалістичну державу, а також вказують, що, мовляв, їхня діяльність також має негативний вплив на економічно-господарський відтинок країни. На цих зборах зобов'язують теж партійні кадри вжити всіх можливих заходів, включно до адміністративно-поліційних, щоб ліквідувати економічно-господарські недоліки і вчасно виконати та перевиконати соціалістичні плани продукції.

Тепер пляново згори вводять масово в життя т. зв. «договори змагань» про більшу і вчаснішу видайність продукції між поодинокими бригадами, фабриками, колгоспами і т. п., щоб таким чином при найменших витратах держави витиснути якнайбільше з робітника і колгоспника за мінімальну зарплату і недохарчування. Відновляють ударні бригади, стахановщину, масово женуть працюючих на безплатні «суботники» та вводять інші методи, щоб при їхній допомозі максимально експлуатувати трудові верстви населення поневолених народів та їхні багатства. Для цих цілей створено цілу систему трудової і виробничої дисципліни та контролі тиску на працюючих, яка доводить громадян

до нестерпного психологічного стану і кожночасно може довести до протилежних наслідків для окупанта.

Проте найпотужніші сили російської колоніальної імперії, її енергії і фінансових засобів спрямовується на вдержання в покорі національної України та інших поневолених народів і продовження геноцидної політики «злиття націй». Фактично цю теорію був видвигнув Сталін ще в 1930 роках. Тепер її доповнено ще додатком створення т. зв. «нової спільности — советського народу», тобто єдиного російського народу-нації на всіх просторах сучасної колоніальної імперії з наміром поширення її на сателітні країни, а відтак на інші простори світу. Самвидавні матеріали подають, що для цих цілей йде понад третина загальносоюзного бюджету.

В 1982 р., що продовжується дотепер, ще більш посилено наступ на національні устої поневолених народів з відкритим пляном зовсім знищити їхню самобутність, а зокрема самобутність української нації. І так, 22. 11. 1982 р. на пленумі ЦК КПСС Ю. Андропов відкрито сказав, що «необхідно посилити вимогу до додержання загальнодержавних інтересів (під якими розуміється інтереси російської імперії — С. К.) та рішуче викорінювати відомчість і місництво», тобто будь-які ознаки національної окремішності в союзних республіках. Згодом ці тези великодержавности і старшобратства російського колоніального шовінізму Андропов ще ясніше і детальніше доповнив 21. 12. 1982 р. в доповіді про 60-річчя створення ССРСР, що основною метою Москви є «не тільки зближення націй, але й злиття їх». Далі він з насолодою московського шовініста говорив таке: «Народи нашої країни звертають особливі слова вдячності до російського народу. Без його безкорисливої братерської допомоги були б неможливими нинішні досягнення жодної з республік. Фактором виїняткового значення в економічному, політичному і культурному житті країни, у зближенні всіх її націй і народностей, в їх прилученні до багатств світової цивілізації є російська мова, яка природно увійшла в життя мільйонів людей будь-якої національності». За це зібрані шовіністи натородили його бурхливими оплесками. Зараз після цього по національних союзних республіках зчинилася ціла пропагандивна барабанщина, яку підняли перші секретарі компартій, а за ними окупантські та вислужницькі пропагандисти, які немов папуги повторяли за Андроповим ці самі слова, і то передусім в «передовій» російській мові. Цей пропагандивний шум буде більш зрозумілим, коли візьмемо під увагу, що комуністична партія в імперії, — це суто російський твір і вияв. А дочепки до них по республіках, як КП України, КП Білорусії, КП Грузії і т. п., є тільки для замилення очей поневоленим народам. Але водночас в цій доповіді Андропов теж був змушений визнати, що справи в цій царині не йдуть так легко і що процес уніфікації поневолених народів «триватиме довго, поки існують нації і національні відмінності», які не тільки живляться своїми глибокими історичними національними коріннями і цупко держаться в найширших прошарках народів, але вони теж «живляться нашими прорахунками», маючи на думці реакцію понево-

лених народів на панівне упривілейоване становище російських шовіністів на землях окупованої України та інших поневолених народів (див. «Робітнича газета» від 22-го листопада і 22-го грудня 1982 р.).

Після того почалася посиленна кампанія наступу на все, що має будь-яке українське національне забарвлення і не вкладається в рамки російської політики «злиття націй». Точніше сказати, Москва почала прямий фронтальний наступ на національну Україну, на кожну українську людину на батьківщині і поза її межами.

Аджеж ще на XXII з'їзді КПСС було поставлено завдання створити «продуману і струнку систему перевиховання молодого покоління і всіх верств населення та поступово вводити «соціалістичний спосіб життя і викорінювати все традиційне, що заважає формуванню нової совєтської людини», що сьогодні практично переводиться в життя при допомозі всіх засобів і всіма окупаційними та вислужницькими силами від широкозакроеної пропаганди аж до вживання безоглядного терору органами КГБ (див. «Матеріали XXVI з'їзду КПСС. Політвидав України, 1981 р.).

На засіданні Політбюро ЦК КПСС, а відтак на форумі Верховної Ради СРСР в січні 1983 р. таємно обговорювано ситуацію по національних республіках і які заходи далі вживати проти національних і релігійних проявів та недоматань на економічно-господарському відтинку. У висліді того новий Всесоюзний прокурор Рунков, який недавно назначений на місце померлого Руденка, одержав надзвичайні уповноваження в цих справах. Подібні уповноваження дістав шеф КГБ, наслідки яких напевно незабаром побачимо.

Іде дальший натиск на науковців, щоб опрацьовувати нові «обґрунтовані» наукові теми про історичну тяглість не «тільки зближення, але й злиття націй», зокрема російської, української та білоруської, що нібито має вести до закономірного створення т. зв. «нової спільности — совєтського народу», очевидно, що з російською мовою, культурою, традиціями, історією і т. п. Подібний натиск іде на художників слова, публіцистів, мистців та інших, а тим, що ухиляються, пришивають їм ярлик «українського буржуазного націоналізму» та усувають з праці, а навіть арештують.

Насильна тотальна русифікація охоплює всі галузі народно-державного життя, а зокрема шкільництва, системи виховання і культури. Наприклад, в таких великих містах України, як Донецьк, Ворошиловград, Горлівка, Севастопіль, Сімферопіль та в ряді інших нині українських шкіл вже зовсім немає, а тих, що стають в їх обороні, під різними претекстами звільняють з роботи, а відтак судять нібито за «місництво», «дармоїдство», а тепер під претекстом навіть «корупції», «виробничої дисципліни» і т. п. Зокрема під тими закидами масово звільняють свідоміших українців з різних ділянок праці. Останньо з середніх україномовних шкіл без доброго знання російської мови дуже важко дістатися до вузів. На біля 2 мільйони різних фахівців з вищою освітою в Україні, понад третину становлять росіяни. Політичні й гуманітарні науки в Україні майже виліміновані.

Особливий наступ іде на підставові основи української сім'ї, яку російський окупант вважає за головне джерело і канал передачі національної свідомості і віри в Бога від старших для молодших поколінь. Тому пляново створюється такі виховно-навчальні програми, щоб кожне немовля якнайскоріше вирвати з родинного вогнища і примістити в дитячих закладах, а звідси прямо до піонерів, школи і комсомолу аж до виробничої ланки, де під наглядом фахових виховників, вчителів і пропагандистів їх мали б перевиховати і впоїти в них матеріялістично-атеїстичний світогляд, зрусифікувати та видресувати на механічного робота московсько-советського колоніального імперіялізму. Тому партія заохочує, а непокірних українських матерей навіть змушує, щоб якнайскоріше віддавали своїх дітей до дитбуду, а самі йшли до праці (див. журн. «Людина і світ», ч. 2 за 1983 р.).

Сильних утисків зазнає Українська Церква і її вірні, особливо духовенство, а закривання і нищення Божих храмів продовжується у безконечність. Подібної руїни далі зазнають історичні, культурні й архітектурні пам'ятки в Україні.

Плянове пересування поважної частини кадрів з КГБ на різні ділянки суспільно-державного життя, включно до наукових і навчальних закладів, виступ московських психіатрів у лютому 1983 р. зі «Світової Психіатричної Асоціації», надання спеціальних повноважень для прокурора ССРСР та ряд інших ознак ще раз підтверджують крутий зворот Москви до сталінського типу тероризму і доповнення новими жертвами психіатричних в'язниць, в яких зараз страждає 6.000 політично неблагонадійних. Аджеж сьогодні в імперії начисляють 1.100 концтаборів, в яких карається біля 4 мільйони в'язнів. Самвидавні джерела подають, що українські політв'язні становлять 50%, а відтак друге місце по них займають в'язні Прибалтики. Багато нових концтаборів розбудовано і заповнено політв'язнями вздовж лінії прокладання газових труб Уренгой-Ужгород, що їх Москва експлуатує як дешеву робочу силу для розбудови цього далекобіжного газопроводу.

Доказом посиленого неосталінського терору також свідчить той факт, що в 1982 р. на Україні його жертвою впало заарештованих і засуджених понад 100 патріотів за національну і релігійну діяльність та переконання. Одначе, дійсне число засуджених багато більше. Це водночас також свідчить про силу і розмах спротиву окупантові та мужню поставу патріотів, свідомих того, що їх чекає за таку діяльність. Дотепер із того числа заарештованих нам відомо тільки 68 прізвищ, що їх ми подали у травневому числі «В.ІІІ.».

Піддається також посиленням переслідуванням усі родини політв'язнів, а зокрема їхні дружини, яких КГБ підступно намовляє, щоб залишали своїх чоловіків, або змушують, щоб спонукували і переконували їх складати покайні заяви тощо. За винятком одиниць, загал українських жінок в тому відношенні непохитно і мужньо, як личить добрим патріотам, видержує усі шикани окупантів, а жінки далі лишаються вірними подругами своїх патріотичних чоловіків. За це багатьох звільнили з праці, а їхніх дітей не допускають до вузів і т. п.

Посилений наступ Москви на всі ділянки національного буття української нації одночасно зударяється з посиленням опором і протинаступом усіх верств українського народу в усіх сферах суспільного життя, почавши від домагання відкривати україномовні ясла аж до поодиноких збройних зударів підпільників з КГБ та правового домагання, щоб росіяни як наїзники забралися з нашої землі, на якій єдиноправним самостійним і суверенним чинником може бути тільки український нарід, створена ним самостійна національна держава і наділена народнім мандатом її влада.

І справді, коли уважно прослідити всі доступні вістки про події в Україні хоч би тільки за останній 1982 рік, а багато їх дістається на Захід дуже спізнено, то на підтвердження сказаного знайдемо безліч потрібних фактів.

Перш усього впадає у вічі продовжувана в нових формах діяльність і визвольна боротьба націоналістичного підпілля, яку підтвердили в 1982 р. численні засуди членів ОУН за сучасну політичну роботу, яку КГБ намагається приховати перед громадськістю, щоб її не популяризувати, закриваючи справжні обвинувачення вигуманими »злочинами« в минулому.

Також недавно стало відомим про три збройні зудари між підпільниками та органами КГБ і МВД в 1982 р. Як з цього виходить, ці підпільні групи мали по кілька бойовиків. Більш детальний опис знаємо про збройний зудар, що відбувся в червні 1982 року в Карпатах, у висліді якого загинув підпільник Борис Тереля, родом з міста Свалява, Закарпатської області. Другий збройний зудар підпільників з органами безпеки відбувся навесні минулого року, також в Карпатах, а третій восени в прикордонних околицях на межі Львівсько-Волинської області.

Одночасно доходять вістки про саботажі, зриви складів і залізничних колій, зокрема на лінії прокладання газових труб.

Як кожного, так і минулого року в Україні підпільно поширювалися листівки з різних нагод. Наприклад, в Києві було поширено дві листівки — одну вночі, напередодні українського Свята Державности, а другу з нагоди окупантського відзначування 1500-ліття Києва, яке московська пропагандивна машина пов'язувала з 60-річчям насильного створення СССР. Ця остання продісталася на Захід.

Найбільш неспокійною, а в багатьох відношеннях навіть радикальною, виявилася українська молодь, яка готова до високого злету, до праці для рідної нації, а не для чужої російсько-комуністичної імперії та її облудної філософії соціалістичного способу життя, за якою криється зміст національної московщини. Це та молодь, що постійно творить нові таємні гуртки з метою працювати і боротися за визволення України. Вона перша почала вертатися до національних джерел, до глибоких історичних традицій і віри в Бога та демонстративно почала носити хрестики на шії, брати шлюби в церквах, поширювати листівки, вивішувати національні прапори і т. п., наражаючись на небезпеки виключення з комсомолу, з вузів, звільнення з праці і на жорстокі

репресії ворогом, який під різними претекстами і силою забирає молодь з рідних домів, відриває від родини і рідної землі та запроторює у безвість на різні стройки і т. п. Нині її радикальними настроями, захопленням націоналістичними ідеями та християнством дуже занепокоїлись кремлівські вожді та московський губернатор в Україні, себто 1-ий секретар ЦК КПУ В. Щербицький, від якого вимагають поліпшення ідеологічного перевиховання та зміни стану на тому відтинку (див. «Комуніст України», ч. 11 за 1982 рік, журн. «Людина і світ» за лютий 1983 р.).

Масовий зворот населення до рідних національних традицій і віри в Бога, включно з трудовою інтелігенцією, це вже загальновідомий факт, з приводу чого підсоветська преса безперерійно б'є на сполох, постійно піддає гострій критиці відповідальних шефів за ідеологічно-пропагандивні недоліки, а партія знімає одних і назначає інших, піддає жорстоким репресіям вірних, а зокрема підпільне духовенство тощо.

Оце недавно стало відомим, що тому рік у Львові знову засудили двох молодих підпільних священиків УКЦ з конфіскацією всього їхнього майна. Ними є: *Василь Кавацев*, 1934 року народження, якого позбавлено волі на 8 років та конфіскату всього майна, і *Роман Осип* з 1951 року народження, якого теж позбавлено волі на 8 років, включно з конфіскацією всього майна. Проте, всі ті окупантські заходи являються безуспішними і не дають жодних результатів в боротьбі з непереможною народною стихією.

Про масовий пасивний і не тільки пасивний спротив робітництва, селянства і трудової інтелігенції окупантові, у висліді чого імперський економічно-господарський відтинок знаходиться в безперерійній кризі, була мова попередньо, за винятком мілітарно-воєнної промисловости. Ця остання має виняткове значення для імперії і є під стислою опікою спеціальних частин КГБ, зокрема стратегічного характеру. В цій промисловості zatrudнені переважно росіяни, люди всесторонньо перевірені і безсумнівно лояльні та вірні імперії. Вони теж добре оплачувані та забезпечені всіма потрібними засобами для життя. Проте такої специфічної індустрії Москва не розбудовує на zagrożених теренах, а тим більше в Україні, де населення ставиться до неї вороже, як до окупанта.

Подібний зворот до рідного національного також можна завважити в інших верствах українського народу, включно з науковцями і культурними діячами, яких дотепер Москва здесяткувала, а КГБ держить їх під спеціальним наглядом. Останньо на цей відтинок КГБ відрядило частину власних кадрів, які спеціалізувалися і мають деякий нахил до творчости на цьому полі.

Одночасно, почерез своїх вислужників, Москва веде посилений наступ і злобну пропаганду проти української еміграції, а зокрема проти революційної ОУН, яку постійно обвинувачує «... за підрив світоглядного фундаменту реального соціалізму...», насаджованого Москвою в Україні, а зокрема за те, що ОУН особливу увагу звертає на молодь, серед якої при помочі всіх доступних каналів поширює націоналістичні

визвольні ідеї. Дійшло до того, що 22. 2. 1983 р. в Женеві на форумі Комісії Об'єднаних Націй по правах людини член московсько-советської делегації І. С. Хміль, який рівночасно очолює т. зв. делегацію УССР, з люттю накинувся на ОУН та її визвольну політику, обвинувачуючи також ці країни, в яких ОУН діє. Це ще раз підтверджує, кого Москва вважає авангардом української визвольної боротьби, а тим самим за свого основного ворога (див. жур. «Комуніст України» № 2 за 1982 р. і таз. «Радянська Україна» від 23. 2. 1983 р., № 44).

Хоч ця тема, ще далеко не охоплює всіх процесів, які нині відбуваються в Україні, але навіть з того начерку вже бачимо, що визвольні процеси дійсно охоплюють усі суспільно-народні ділянки життя, в якому беруть участь в такій чи іншій формі і напрузі також усі верстви українського населення на широких просторах України.

Як бачимо, ця визвольна боротьба спрямована проти русифікації, російського тоталітаризму, економічної експлуатації, проти російського шовінізму, расизму, імперіялізму, проти російсько-комуністичного накидуваного рабського способу життя та поневолення і взагалі за повне і безумовне визволення українського та інших поневолених народів Московією.

Увага, Читачі!

Пропонуємо дуже цінну працю

д-ра Д. ДОНЦОВА

» НАЦІОНАЛІЗМ «

третє видання, справлене автором.

Книга ця вперше появилася 55 років тому (Львів-Жовква, 1926) і мала величезний вплив на формування ідей українського націоналізму, який витворив новий тип українця — борця за українську державність, і пірвав цілий український народ до боротьби за волю.

Книгу перевидано заходами Української Видавничої Спільки в Лондоні (Велика Британія) при співучасті Ліги Визволення України в Торонті (Канада).

Сьогодні, коли «Націоналізм» Д. Донцова не менш актуальний ніж 55 років тому, пропонуємо його найширшим колам українського суспільства.

Ціна примірника в твердій оправі — £5.00 або \$10.00.

Замовлення разом з готівкою просимо слати на адресу:

Ukrainian Publishers Ltd.
200 Liverpool Road,
London, N.1.
Great Britain

С. МЕЧНИК

ПРОПАГАНДА

Розділ з праці «В затяжній боротьбі», що незабаром появиться у Видавництві «Шлях Перемоги».

Колись польський маршалок Йозеф Пілсудський сказав, приблизно, так: «Москва можуть не своєю мілітарною силою, лише силою своєї пропаганди». Червона Москва своєю пропагандою охоплює кожную ділянку життя. Партія й уряд вважають пропаганду як невід'ємну частину своєї програми. ЦК КПСС при допомозі своїх партійних клітин розбудував величезний пропагандивний апарат. Вишколено для пропаганди величезні кадри партійців, забезпечено їх великими матеріальними ресурсами та найновішими технічними засобами.

Необізнаному цілісно з методами советської прапаганди виглядає, що пропаганду роблять нерозумно і брехливо. Така думка постає, коли читаємо советську пресу, художню літературу чи слухаємо советське радіо. ЦК КПСС має вироблені пропагандивні напрямні, свій підхід, пропагує перекручено і підфальшовано всі справи. Зрештою, правди не потрібно пропагувати, — лише інформувати. Не зважаючи на різні зміни, що сталися в московській імперії, як смерть Сталіна або боротьба за владу, чи внутрішні економічні труднощі, пропагандивна машина працювала і працює без послаблення, централізовано.

До послуг пропаганди є: преса, література, культура, мистецтво, телебачення, кіно, публічні клуби, промовці, лектори, дискусійні форуми, мистецька самодіяльність, театр, спорт, агітатори. Пропаганда ведеться постійно, щоб народнім масам прищеплювати комуністичний світогляд, твердити, щоб усі вірили в те, що комуністична система і їхній спосіб життя є найкращими. Пропаганда ведеться проти релігії, проти всіх проявів національних процесів, за виконання п'ятиліток, за виконання норм. Пропаганда ведеться для реклами партійних вождів і партії. Все московське намагаються висвітлювати як передове, найкраще. Пропаганда постійно повторює одне і те саме, не зважаючи на реакцію населення. Постійно повторювані думка, фраза, назва, термін у радіо, промовах, мітингах механічно вбиваються у свідомість людини і беруть широкі кола населення в свій полон. Пропаганда беззавгодно твердить, що комуністична партія є керівником усього життя, що партія веде народ, що партія розумна, що партія дбає за народ: безперебійне рекламування комуністичних вождів, численні плякати, кличі вперто гвалтують свідомість громадян. Все це робиться в таких обставинах, що громадяни СРСР не мають змоги читати, слухати і бачити щось інше, що не є з советських джерел. Все, що пропаганда представляє і поширює, громадянин не має часу та змоги всього критично передумати й передискутувати.

У кожній пропагованій справі правда перекручена і підфальшована, завжди подано з московського кута бачення та з московських інтересів. Пропагандивні фрази і твердження так формовані, що їх можна по-двійно розуміти чи інтерпретувати. Право пояснювати або інтерпрету-

вати мають лише члени партії чи партійні пропагандисти. Пропаганда на свої твердження старається подавати докази, які завше підроблені чи підфальшовані. Наприклад, коли говориться про економіку ССРСР, збільшення продукції, про піднесення життєвого рівня громадян, тоді вживається різних показників, таблиць, порівнюється, як ця справа виглядала за царської влади. Все подається в процентах, тобто наскільки їх більше за влади червоних. У пропаганді все виходить на добре й успішне, але дійсність показує зовсім що інше. Кожний пропагандивний матеріал так оформлений, щоб був вихід на випадок, коли само життя перед очима представить факти, які заперечують пропаганду. За невдачі і провали часто пропаганда складає вину на ворогів народу.

Як уже згадано, постійне повторювання одного і того самого потрібне для того, щоб з усіх сторін вбивати це в голови громадян, які змушені все слухати. Але громадяни таки бачать дійсність, яка заперечує пропагандивні твердження, і це робить людей замкненими та недовірливими. Постійна пропаганда часто притуплює думання, не дає змоги виробляти правильний погляд на події. Все це має великий вплив на формування світогляду і характеру людини.

Сильною стороною советської пропаганди є централізація і тотальність. Пропаганда має доступ до людини з усіх сторін. Пропаганда раптово може бути скерована в такому напрямку, в якому потрібно партії. Зробімо собі наглядно, як практично ця пропаганда застосовується. Рано людина встає і слухає радіо, читає газету, на праці чує ті самі слова, ті самі гасла та твердження. Від своїх начальників на праці також чує те саме. Скликається мітинг чи нараду, де повторяється те саме. Вечером людина їде до клубу, в кіно чи в театр і там бачить та слухає ті самі гасла, плакати.

Окрему увагу звертає партія на емоційну пропаганду, що дає змогу використовувати людину на жертви для ширших цілей, для побудови комунізму. Різні додаткові понадгодинні праці, «суботники» для допомоги Кубі, Африці й т. п., емоційна пропаганда має велику силу. В час війни всі промови, ліричні пісні, хвилюючі вірші давали успіх. Коли пропаганда зуміє зрушити емоціональні елементи, то постає велика небезпека, що тоді на людину не має впливу контрпропаганда. Пропаганда в ССРСР є складовим елементом керування народними масами і вживається для морального терору і насильства.

На Україні перед советською пропагандою стоїть повсякчас питання боротьби з націоналізмом. Націоналізм представляється в спотвореній формі, як явище антилюдське, антисоціальне, антигуманне. Завдання пропаганди є також вбивати в людині національний зміст, чи зміст релігійний. Пропагандою фальшується історію України, замовчуються всі для Москви невігідні історичні факти: їх висвітлюється як зраду, запроданство чи служіння ворогам. Все, що вигідне для Москви, подається так, що одинока Москва і московський народ є другом, приятелем українському народові. Постійно наголошується, що московський народ є віковим безкорисним другом, що без росіян-москалів українець не зможе сам жити. Наша княжа доба перекручена і привласнена мо-

скалями. Козацька доба зфальшована. Визвольні змагання 1917-20 років представляються так, ніби купка людей хотіла задержати в Україні капіталістичний лад. Промовчується, що Українська Центральна Рада була соціалістична, навпаки робиться наголос, що це були ніби капіталісти.

Боротьбу ОУН і УПА представляється як агентуру німецького нацизму. Промовчується, що ОУН має свою опрацьовану програму, ідеологію. Натомість безнастанно повторюється, що націоналісти хочуть запровадити в Україні капіталістичний устрій. Ніколи московсько-советська пропаганда не згадує про соціальну програму ОУН. Все, що національне українське за змістом п'ятується як витвір чужої ідеології.

Сьогодні на Україні немає можливості читати інших видань, книжок, газет чи журналів, а хочеш чи не хочеш мусиш слухати офіційну пропаганду та читати нею редаговані видання. Молоде покоління не знає правди про минуле свого народу. В боротьбі з націоналізмом пропаганда застосовує окремо вироблені прийоми, зокрема емоційні. В цій боротьбі беруть участь науковці, поети, письменники. Вони намірено показують все національне фальшиво, фабрикують злочини, які ніби поповнюють націоналісти: часто ті злочини фактично dokonані чекістами чи окремими провокативними групами в час боротьби ОУН, УПА й УГВР. На керівні пости в Україні висувається членів родин зрадників, які були покарані за співпрацю з чекістами.

Таким самим методом советська пропаганда провадить наступ на українську самостійницьку еміграцію, а на революційну ОУН зокрема. В газеті «Вісті з України», спеціально видаваній для еміграції, робляться фотомонтажі, щоб показувати «заможне» життя в Україні. Рівночасно поміщують перекручені і фальшиво навітлювані статті проти ОУН, УПА і окремих діячів. Дуже часто поміщують матеріали проти осіб, з якими ОУН і УПА нічого спільного не мала, бо вони були вислужниками ворога і поборювали ОУН. Таких осіб у пропаганді представляється як членів ОУН. Згадані матеріали часто появляються в чужих мовах, — німецькій і англійській.

Про розстріли гестапом членів ОУН і УПА та боротьбу з гітлерівською окупацією промовчується. Пропаганда проти ОУН ведеться на всіх відтинках, також шептаною пропагандою особами в урядах при полагоджуванні справ. Слова «український самостійник» зводиться до кпин і чогось неповажного. У назву «бандерівець» вкладається зміст якогось злочинця.

Пильно стежачи за советською пропагандою, можна розгадати ряд прихованих та загально невідомих фактів. Наприклад, коли хтось із видних начальників чи вождів усунений з його посади, тоді пропаганда подає, що такого то переведено на іншу роботу. Коли біля прізвиська ще подається «товариш», то це означає, що він ще не попав у неласку. Коли ж подається тільки саме прізвисько без «товариш» — це значить, що його кар'єра закінчена. В час відбуття різних державних урочистостей, між вождями появляється новий чоловік, до того часу мало-відомий. Це значить, що цьому партійцеві починають робити кар'єру. Велике значення має в членів ЦК КПСС те, хто іде першим за першим

секретарем та хто часто перебуває серед оточення першого секретаря ЦК КПСС. Пропаганда має також кваліфікацію на виступах чи промовах комуністичних вождів, бо є «аплодісменти, продолжительные аплодісменти, бурные аплодісменти». Для першого секретаря ЦК КПСС завжди є «бурные і продолжительные аплодісменти».

Якщо пропаганда розводить гістеричний крик навколо націоналізму, то це означає, що скоро відбудуться арешти й арештованим КГБ буде пришивати націоналізм. Усе західне завжди представляється як гниле, антинародне. Економіку західних держав, а зокрема Америки й Англії, навітлюється як неспроможну для створення добрих матеріяльних умов, вказується, що в цій системі лише капіталістична кляса має добре і вигідне життя, а робітництво живе в нужді. Рівночасно з цим підкреслюється, що советська система, створена на вченні Маркса-Леніна, єдиноправильна і життєздатна. Советська преса поміщує знімки, на яких показується голодуючих і безробітних людей у різних країнах. Статті на такі теми друкуються під загальноприйнятою шапкою «Там, де править капітал». Для критики західньої господарської системи в пресі беруть відомих науковців, іменами яких підписують статті.

Ми можемо побачити, як приїзять советські фоторепортери до інших держав Заходу. Вони мають напрямні фотографувати найбідніші дільниці міст, також бідно одягнених людей, жебраків. Ніколи вони не фотографують гарних будинків, крамниць із багатючими вітринами, бо це для советської пропаганди не придатне. Советські журналісти старанно витягають з західних газет усі негативи й їх зі своїми коментарями поміщують у своїй пресі. Пресові аташе при посольствах ССРСР, також робітники ТАСС за кордоном у більшості є таємними співробітниками КГБ. Вони мають завдання підшукувати слабих характером західних журналістів-некомуністів і їх підкуплювати та підсувати їм для Москви корисний матеріял для поміщення в західній пресі.

В ССРСР ведеться пропаганда під кутом війни і воєнних приготувань. Компартія хоче мати в духовому полоні все населення ССРСР. Сьогодні психологія являється важливою зброєю. Маючи у психологічному полоні широкі маси населення, можна скріпити їхню бойову мораль, або навпаки — довести до морального заломлення і капітуляції. В час німецько-советської війни з доручення партії для скріплення моралі і боездатности червоної армії було відряджено у військові частини діячів культури і мистецтва. Поети складали патріотичні вірші й їх читали воякам на фронтових позиціях; композитори компоновали бойові мелодії, співаки і хорові ансамблі виконували їх фронтовим частинам; письменники в більшості були кореспондентами армійських і дивізійних газет, по-мистецькому писали бойові репортажі. Все це мало великий вплив на піднесення моралі й боездатности советської армії.

На підставі набутого досвіду, компартія сьогодні веде пропаганду серед населення й армії. Комуністична партія робить усе, щоб керувати душами громадян і регулювати їхніми настроями. Ніяка країна в світі не має такого великого і до тонкощів організованого пропагандивного апарату, як московська імперія.

Московська пропаганда діє тепер під кутом, щоб громадян ССРСР

переконувати, що політика партії миролюбна і гуманна. Все, що є немосковське — вороже, чуже й антинародне. На підставі советської преси можна ствердити, що це є підготовкою до війни. За словами московської пропаганди головним ворогом для Москви є США. На Україні, поруч того, ведеться безперервна пропаганда проти націоналістів. В обидвох випадках пропаганда намагається прищепити громадянам СРСР ненависть і недовіря до західних держав та націоналістів, що змагають до завалення советського ладу.

Треба мати на увазі, що комуністична ідеологія проповідує ненависть. Ще в двадцятих роках комісар освіти СРСР Луначарський твердив, що найбільшими ворогами комунізму є християни, які проповідують любов, а комуністи проповідують ненависть. Ненависть — це велика руйнуюча сила, про що знає докладно московський центр і тому використовує її при підготовці до війни. Сьогодні в московській пропаганді повторюються твердження, які поширювалися і під час Другої світової війни: «Неможливо перемогти ворога, не навчившись його ненавидіти силою всієї душі».

Для людей, які докладно не вивчили советської дійсності, незрозумілі суперечності, які видно у советській пропаганді. Наприклад «Мир і дружба», що голосить пропаганда; за співпрацю з країнами, які мають іншу політичну систему; пропаганда політичного співжиття, розрядки. З практичної діяльності видно що інше, — намагання використати політику співжиття для себе й ошукати західних партнерів: в час пропагування роззброєння потайки озброюватися. Пропаганда робить крик про невтручання у внутрішні справи держав, а в цей же час потайки в ряді держав матеріально підтримується комуністичні партії, вишколюється людей для підривної роботи в тих країнах.

Громадяни СРСР вже змучені пропагандою, якої мають досить. Люди почали викручуватися від різних лекцій, мітингів та відвідувань клубів. Партія зрозуміла, що в кожній хаті й родині можна проводити пропаганду, а для цього найкращим засобом є телевізія. На продаж телевізорів зроблено помітну знижку, з розрахунком допомогти кожному мати телевізор.

Слово «пропаганда» в громадян СРСР викликає недовіря. Всі знають, що пропаганда поширює перекручену і підфальшовану правду. Перекручення і неправду ширять в першу чергу найвищі особи з ЦК КПСР й уряду СРСР. Для прикладу, газета «Правда», що є органом ЦК КПСР, в ч. 311 (23107) за 7 листопада 1981 р. помістила промову члена Політбюро і міністра оборони маршала Д. Ф. Устінова «Под знаменем Великого Октябрю». У цій промові він сказав таке: «США провадять невиповіджену війну проти Афганістану». Міністер говорить неправду мабуть тому, щоб виправдати політику партії, яка посиляє на смерть своїх воєнків до Афганістану.

Московська газета «Неделя» за 1-7. 3. 1982 р. подала дані, мовляв, у цілому СРСР виходить 8088 газет на 55-ох мовах і їхній одноразовий тираж виноситься понад 176 мільйонів примірників. Журналів виходить 5236 з річним тиражем 3 мільярди 225 мільйонів примірників. Все це на послугах пропаганди.

П. О.

ФАЛЬШУВАННЯ ПОЕЗІЙ У СОВЕТЬСЬКОМУ ВИДАННІ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ КИРИЛА СТЕЦЕНКА

(До 100-ліття з дня смерті композитора)

»З пісні слів не викидають«
(Нар. прислів'я)

Видатний український композитор Кирило Стеценко написав багато хороших творів на слова українських поетів. Тексти деяких цих творів у советських виданнях перекручено й спотворено під натиском цензури. У передмові до I тому творів К. Стеценка про цензурування текстів згадано в такій формі: »Деякі з текстів (О. Олесь, О. Коваленка, С. Черкасенка) подаємо тут у літературній редакції радянських українських поетів«. Розглянемо деякі приклади цієї так званої »літературної редакції« і побачимо, що ця »літературна редакція« являє собою жакливе фальшування текстів поезій відомих українських поетів, фальшування ідейного змісту поезій і спотворення їх поетичної форми.

Перший том творів К. Стеценка (Київ, »Мистецтво«, 1963) відкривається кантатою »Єднаймося« на слова Івана Франка.

Це четверта поезія з циклу »Україна«, починається вона такими словами: »Розвивайся ти, високий дубе«. У цій поезії Франка є така строфа:

»Встане славна мати Україна,
Щаслива і вільна,
Від Кубані аж до Сяна-річки
Одна, нероздільна«.

А ось так виглядає ця строфа в »літературній редакції«, себто в спотвореному цензурою тексті:

»Встане славна мати Україна,
Щаслива і вільна
Від Придоння аж до Сяна-річки
Одна, нероздільна«.

Як бачимо, советський цензор значно скоротив тут етнографічні кордони України, бо ж згадувати тепер про українську Кубань заборонено.

Далі у Франка:

Годі ж бо вам в сусід на услужі
Свій вік коротати.

У зфальшованому тексті:

Годі ж бо вам в панів на услужі
Свій вік коротати.

Франко говорить про »сусідів« — Москву і Польщу, і закликає до національного визволення, а цензор-фальшівник заміняє національну ідею соціальним мотивом.

У Франка:	У зфальшованому тексті (в «літ. редакції» М. Рильського):
Чи ще ж то ви мало наслужились Москві і ляхові	Чи ще ж то ви мало наслужились У панській неволі
Чи ще ж то ви мало наточились Братерської крові?	Чи ще ж то ви досі не втомились (?) Без щастя, без долі?
Пора, діти, добра поглядіти Для власної хати	Псра, діти, добре поглядіти Для лану і хати,
Щоб газдою, не слугою	Щоб братами-трударями
Перед світом стати.	Перед світом стати.

У Франка — ідея державної незалежності України! Цензор цю ідею вбив!

Так безжалісно зфальшували советські цензори чудову поезію І. Франка, на слова якої написав свою урочисту кантату славний український композитор о. Кирило Григорович Стеценко. Мабуť гірко плакав бідний М. Рильський, переробляючи слова Франка і рятуючи такою дорогою ціною музичний твір Стеценка!

У советських виданнях творів Івана Франка цієї поезії взагалі не друкують, так само як і всіх поезій із циклу «Україна» за винятком першого вірша. І навіть у «Зібранні творів у 50-ти томах» в науковому виданні Академії Наук цензура заборонила друкувати поезії з циклу «Україна». Немає в «академічному» виданні поезій «Не пора», «Ляхам», «Січковий марш», «Розвивайся ти, високий дубе» та ін.

Вірш О. Олеся «Живи, Україно!» також спотворено до невпізнання.

У Олеся:	У зфальшованому тексті:
Стоять твої вірні сини навкрузи З шаблями в руках на сторожі	Стоять твої вірні сини навкрузи На варті стоять, на сторожі
Стоять, присягають тобі на шаблях І жити і вмерти з тобою	Готові повергнути ворога впрах Якщо він посує ордою
І прапори рідні в кривавих боях Ніколи не вкрити ганьбою!	Й червоні знамена у грізних боях Ніколи не вкрити ганьбою.

Так спотворив Л. Білоус поезію О. Олеся.

А ось ще один приклад спотворення третьої строфи поезії О. Олеся «Радійте, співайте пісні голосні».

У Олеся:	У зфальшованому тексті:
О, Боже, без меж милосердя Твоє! О, доле, без меж милосердя твоє.	
І правда, о Боже, на світі ще є,	І правда, як сонце, над світом встає,

Так зфальшував вірш Олеся І. Гончаренко.

Композитор К. Г. Стеценко клав на музику справжні слова українських поетів, а большевицькі цензори наказали сучасним українським поетам переробити й зфальшувати слова відомих поезій І. Франка, О. Олеся та інших українських поетів, нещадно викорінюючи вислов-

лені в цих поезіях ідеї самостійности України, патріотичні та релігійні почуття поетів.

Дійшло до того, що шедевр церковно-релігійної композиції о. К. Стеценка «Панахида», заборонений большевицькою цензурою, переробили тепер на концертний твір з новим текстом, який написав Дмитро Павличко.

Фальшують і чудові українські колядки в обробці К. Стеценка. Замість «Син Божий народився» примушують співати: «Світ новий народився».

Так знущається ворог над українською поезією, над українською музикою, над українською національною культурою.

»Визвольна боротьба поневолених Москвою народів не буде легка. Московський імперіялізм робитиме різні спроби, щоб рятувати гегемонне становище Москви. Різні події можуть ще зокрема ускладнювати положення поневолених Москвою народів.

Жахливий терор московсько-большевицького режиму не дозволив поневоленим народам підготувитись як слід до подій, що грядуть на сході Європи і в підмосковській Азії. Мільйонові маси як слід не освідомлені про наші цілі, про шляхи нашої боротьби. Найдуться напевно між підбитими Москвою народами й такі елементи, що вхопляться за бритву, вірні засади »хоч гірше та інше«. Тим більша відповідальність в такій ситуації паде на справжній революційний актив цих народів. Він не сміє тратити з очей ні на один момент властивих цілей нашої боротьби. Як довго ми її не провадили б, не сміємо забувати одного, що наша ціль одна: повне політичне визволення поневолених Москвою народів. Шлях до нашої цілі веде через повний розвал московської тюрми народів, ССРСР, революційними силами поневолених Москвою народів. Удар зі зовні це тільки сприятлива нагода для нашої боротьби. Передумовою нашої перемоги тільки наша власна сила, сила з'єднаних спільною боротьбою поневолених Москвою народів в боротьбі проти Москви, в боротьбі за національно-державне визволення всіх народів поневолених Москвою...«

МАТЕРІЯЛИ Й ДОКУМЕНТИ З ПОНЕВОЛЕНОЇ УКРАЇНИ

Свєтл КРАМАР

БІЛЬШЕ УВАГИ Й ПОШАНИ ДО РІДНОЇ СПРАВИ

Останніми десятиріччями на Україні чимало зроблено в справі виявлення пашпортизації й охорони історико-культурних пам'ятників давнини. В 1965 р. навіть створено відповідне республіканське товариство. Законодавства в цій галузі також не бракує. Щоправда, не завжди вистачає належної компетентності, справжньої любови, в наслідок чого трапляються прикрі факти недогляду, недбальства, ба й навіть гіршого. Нижче мова про огріхи в атрибутуванні низки історико-культурних реалій України, про недбальство щодо них та інше. Насамперед про дещо з персоналій видатних постатей минулого.

Ось, наприклад, ліплений напис за будинком залізничної станції в місті Рівному запевняє ніби вулицями цього міста ходив Тарас Шевченко*. В низці солідних видань, а також у місцевих краєзнавчих матеріялах читачів переконують про перебування Шевченка на місці Берестецької битви 1651 р. (тепер Рівенська область), в м.м. Берестечку, Ковелі й Луцьку та в с.с. Вербці й Секуні теперішньої Волинської області (в Секуні він навіть мав би намалювати місцеву церкву)¹. І зараз можна натрапити на твердження, що Шевченкові вірші «Ой чого ти почорніло» і «За байраком байрак» навіяні поетовими відвідинами місця Берестецької битви². Однак все це ґрунтується на поспішних, нез'ясованих припущеннях. Справді, восени 1846 р. Т. Шевченко був у службовому відрядженні в тодішній Волинській губернії, територіально значно більшій, ніж теперішня Волинська область, проте немає жодних вірогідних свідчень про його перебування в будь-якому з перелічених місць. Більше того, сукупність різних обставин дає підставу взагалі виключити можливість перебування в них³. Шкода, що найновіша вельми солідна шевченкознавча праця «Шевченківський словник» (т. 1-2, К., 1976-1977) у цьому відношенні не звела все до спільного знаменника. Чи ось що. В Конотопському краєзнавчому музеї (Сумська обл.) експонований там дерев'яний диван атрибутували так: диван, на якому в 1859 р. в с. Гирівці сидів Т. Г. Шевченко. Що й казати — зв'язок між поетом і диваном «найтісніший» (якщо він справді сидів на ньому), та все ж чи вартувало писати саме так? Далі, видатний

* Про нижченаведені факти, якщо немає іншої вказівки, сказано на підставі власних спостережень. Свого часу про деякі з них інформувалися відповідні інстанції — можливо, дещо й виправлено.

1) «Визначні місця України», К., 1961, стор. 134; «Історія міст і сіл УРСР. Волинська область», К., 1970, стор. 181; «Шевченківські місця України», К., 1957, стор. 27; інші видання.

2) П. П. Мах: Козацькі могили. Музей-заповідник під Берестечком (нарис-путівник), Львів, 1972, стор. 31; Василь Яременко: Вступна стаття до кн. «Народні думи, пісні, балади», К., 1970, стор. 7; «Історія міст і сіл УРСР. Волинська область», стор. 181.

3) С. С. Крамар: Про подорож Шевченка по Волині — «Радянське літературознавство», 1975, № 3, стор. 83-87.

французький письменник Оноре де Бальзак бував на Україні, зокрема в 1850 р. в м. Бердичеві Житомирської обл., брав шлюб з Е. Ганською. Але на пам'ятній таблиці на бердичівському костюлі про це сказано якось приглушено: тут у 1850 р. був Оноре де Бальзак. Брав шлюб і просто був — це досить відчутна біографічна й краєзнавча різниця, яку годі виправдати недоречними в цьому разі атеїстичними міркуваннями.

А зараз дещо про Івана Франка і Лесю Українку. Можливо й сам Франко не знав глибше про свій родовід по батьківській лінії. За німців, пригадується, була видана книжка (чи не В. Сімовича), в якій Франків рід виводився з поукраїнщених німців. В радянських франкознавчих матеріялах про це немає нічого. І раптом повідомлення І. Красовського в варшавському українському «Нашому слові» (чч. 15, 24 за 1979 р.): Франків дід Іван мав би походити з с. Волосатого на Лемківщині. Це, звичайно, повинно зацікавити франкознавців, його потрібно детально з'ясувати, але не чути, щоб з цього приводу був дальший рух. Як відомо, Л. Українка була особисто знайома з І. Франком. Коли ж вони познайомилися? На думку І. Басса, це було влітку 1891 р., коли Леся поверталася з Відня⁴, а за Л. Міщенком — на весні того ж року⁵. Натомість інші дослідники датують це знайомство січнем — по дорозі до Відня⁶. То коли ж насправді? Чи, може, це не гідна такої уваги дрібниця? Здається, що ні, бо в житті великих людей (у цьому разі двох) і дрібниці мають немаловажне значення. Того ж 1891 р. Франки нанесли Лесиним батькам (Косачам) відплатну візиту до Колодяжного під Ковелем (Волинська обл.). І. Басс тривалість Франкового перебування в Колодяжному визначає травнем-червнем⁷, А. Костенко — літом⁸. Мабуть, це взято зі спогадів Лесиної сестри Ольги, яка, помилково вказавши 1890 р. замість 1891, писала про Франків: «Вони були там все літо»⁹. Важко погодитися, щоб така працююча людина, як І. Франко, пробула в цій глухомані ціле літо, та ще, як відомо, перебувши до Колодяжного не зовсім легально. Щоб з'ясувати правду, досить було звернутися до самого І. Франка, який в листі до О. Пчілки (мати Л. Українки) десь в червні-липні 1891 р. писав про гостювання в Колодяжному: «...провів я там тиждень часу...»¹⁰. Та й Франків син Тарас з цього приводу згадував: спочатку до Колодяжного прибула Франкова дружина Ольга з дітьми, потім і сам Франко, але погостивши недовго, від'їхав, а дружина з дітьми ще залишилася¹¹.

В Колодяжному, в музеї-садибі Л. Українки пам'ятна таблиця на т. зв. сірому будинку інформує відвідувачів: в цьому будинку в 1891 р. гостив І. Франко. Але ж бо колишні будинки Косачів в с. Колодяжно-

4) І. І. Басс: Іван Франко. Біографія. К., 1966, стор. 175.

5) Л. Міщенко: Леся Українка в літературному житті. К., 1964.

6) Анатоль Костенко: Леся Українка. К., 1971, стор. 121; «Леся Українка. Життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях». К., 1979, стор. 268.

7) І. І. Басс: зазначена праця, там же.

8) Анатоль Костенко: зазначена праця, стор. 138.

9) Ольга Косач-Кривинюк: З дитячої пам'яті — «Спогади про Лесю Українку», вид. 2, К., 1971, стор. 53.

10) Іван Франко: Твори в двадцяти томах. Т. 20, К., 1956, стор. 424.

11) Тарас Франко: З дитячої пам'яті — «Спогади про Лесю Українку», стор. 133.

му не збереглися: після війни 1941-45 рр. від них залишилися жалюгідні рештки — їх розібрали, а натомість побудували нові, неабсолютно точні копії. Отже, І. Франко не міг бути в цьому будинку-копії.

В низці публікацій говориться про перебування Л. Українки в м. Луцьку з 1878 р. У зв'язку з цим в 1953 р. на одному з будинків установлено таблицю, мовляв, тут у 1878-1881 рр. жила Леся Українка. До речі, цей же будинок відтворено в «Історії міст і сіл УРСР. Волинська область» (стор. 59) — там чомусь зазначена інша дата проживання в ньому Л. Українки: 1890-1891 рр. Але в 1878 р. Л. Українка в Луцьку взагалі не жила, бо того року до Луцька з Новограда-Волинського перебрався Лесин батько, а сама вона з іншими членами сім'ї — десь на весні чи влітку 1879 р.¹² Декілька років тому про цю неув'язку були поінформовані відповідні особи — таблицю змінено і зараз значиться: 1879-1880 рр.

І ще. Із спогадів матері й сестри Л. Українки випливає, що в Луцьку Косачі спочатку жили в якомусь одному будинку, а через деякий час перейшли до іншого, над самою р. Стиром¹³. Однак А. Костенко чомусь відразу поселив Косачів у будинку над річкою¹⁴. Шкода: не з'ясовано, де саме знаходився цей інший будинок, чи зберігся він досі. Раз такі «дрібниці» трапляються щодо великих людей, то що говорити про менших рангою. Адже невідомі могили письменників В. Забіли, А. Свидницького, А. Кримського.

Трохи детальніше про письменника й науковця А. Кримського. Народився в м. Володимирі-Волинському, однак досі не з'ясовано, в якому саме будинку. Помер відносно недавно, в 1942 р., але де саме? «Большая Советская Энциклопедия» (вид. 3) вказує на м. Кустанай (Казахстан); «Краткая литературная энциклопедия» — на м. Кокчетав (Казахстан); С. Шаховський у вступній статті до вибраних творів А. Кримського (К., 1965), не знаючи про останні дні цього діяча, натякає на Звенигородку на Київщині (фактично, Звенигородка на Черкащині); «Українські письменники. Біо-бібліографічний словник» (т. 2, К., 1963) взагалі не знає про місце смерті й поховання А. Кримського. То де ж все таки він помер і похований? Невже при бажанні важко з'ясувати цю обставину? Чи взяти б одного з піонерів космонавтики, українського вченого-винахідника Ю. Кондратюка. Його ім'ям названо один з кратерів на місяці, а от на рідній українській землі досі плутають час і місце народження та смерті. В місцевих волинських газетах не раз писалося про народження Ю. Кондратюка в м. Луцьку в 1900 р. Так і в УРЕ (вид. 1) і «Визначних місцях України» (К., 1961), однак за твердженням більш авторитетнішої БСЭ (вид. 3) та «Радянської Енциклопедії» історії України, Ю. Кондратюк народився в Полтаві в 1897 р. Друге видання УРЕ підтверджує: Полтава, проте не впевнена в даті смерті, вказуючи і 1941 і 1942 р. Відповідні томи «Історії міст і сіл УРСР» Ю. Кондратюка

12) Ольга Косач-Кривинюк: *Перебування Лесі Українки в Луцьку* — *Спогади про Лесю Українку*, стор. 80.

13) Там же, відповідно стор. 44-45 і 82.

14) Анатоль Костенко: *зазначена праця*, стор. 50.

не знають. Звичайно, можна й конче потрібно було зробити певний біографічний пошук, але хіба це справа читачів?

На черзі мартирологічний екскурс щодо У. Кармалюка, того самого, про якого співається в пісні «За Сибіром сонце сходить». Де його поховано? УРЕ (вид. 1) вказує на м. Літин Вінницької обл. (див. «Устим Кармалюк»), але не виключає й м. Летичева Хмельницької обл. (див. «Летичів»). Автор книжки про У. Кармалюка В. Канивець беззастережно називає Летичів¹⁵. У 1960-их рр. в Летичеві таки «знайшли» Кармалюкову могилу. Чому «знайшли»? Тому, що місце показала місцева бабуса на підставі давніх переказів і, звичайно, не абсолютно точно (жодних наземних слідів могили не було). А між тим відомо, що Кармалюка в 1835 р. вбито вистрілом з рушниці в голову (майже впритул). Вартувало зробити незначні розкопки, знайти кістяк і за черепом ідентифікувати, встановивши цим самим і точне місце могили. Більше того, можна було б по черепу відтворити й портрет цього ватажка. Цього не зробили. Правда, в багатьох виданнях подається портрет У. Кармалюка (в основі портретного зображення — праця російського мистця В. Тропініна¹⁶. Проте аж ніяк непереконливо, щоб Тропінін портретував У. Кармалюка. Хто зна, як і чому виникла версія, ніби зазначена праця Тропініна — це портрет Кармалюка, бо зараз мистецтвознавці цю працю атрибутують просто як портрет українця. Мартирологічна стежка заслуговує того, щоб на тім затриматися довше.

В м. Запоріжжі — могила Й. Гладкого (1789-1866). Довжелезний, уже теперішній напис на плиті атестує похованого як останнього Кошового отамана запорізьких козаків. Це може збити з пантелику, бо як відомо, таким Кошовим був П. Кальнишевський (по 1775 р.). Щодо Й. Гладкого, то він останній Кошовий стамаан Задунайської Січі, яка хоч і була відповідним продовженням зруйнованої в 1775 р. Запорізької Січі, але вважається окремою українсько-козацькою інституцією.

Далі, в с. Капулівці Нікопольського р-ну (Дніпропетровщина) — могила славнозвісного Кошового отамана І. Сірка (останнім часом останки перенесено кудись в інше місце), а поруч — погруддя Сірка з написом: «Кошевий атаман» (далі правильно по-українському) замість «Кошовий отаман». Щодо постаменту, на якому встановлено погруддя, то такі стандартні стовпи-обеліски розсіяні по Україні: в Нікополі на місці Запорізької (Микитинської) Січі, на місцях Батізької, Вінницької, Пилявецької битв; в Переяславі-Хмельницькому на місці Ради 1654 р. тощо. Стовпи встановлено під час кампанії відзначення 300-річчя Переяславської ради (в 1954 р.) — всі вони однаковісінькі, без творчої специфіки, місцевого кольориту. Якщо повірити книжці О. Юденича «По річках України» (К., 1968), то автор відомої української опери «Запорожець за Дунаєм» С. Гулак-Артемівський похований у Харкові (стор. 269), насправді — в Москві, а в Харкові поет П. Гулак-Артемівський. В цій же книжці (стор. 39) можна почитати, що в с. Кодні на Житомирщині в 1768 р. відбулося повстання під

15) В. Канивець: Кармалюк, М., 1965, стор. 200.

16) «Киевский государственный музей украинского искусства. Животи». М., 1961, ілюстрація.

назвою Коліївщини, хоч «Коліївщина» — це загальна назва усіх тогочасних гайдамацьких виступів на Правобережній Україні, а с. Кодня — місце, де страчували й калічили захоплених гайдамаків. Навіть побутував проклін: «Бодай тебе Кодня не минула». Зазначену історико-краєзнавчу книжку перед випуском у світ (а в ній є чимало інших огріхів) чомусь рецензували в Головному управлінні річкової фльоти, науково-дослідному гідрометеорологічному інституті та «Республіканській дитячій екскурсійно-туристській станції». Свого часу на постійній виставці «Наука і релігія» в колишній Києво-Печерській лаврі демонстрували «труну поміщика Лизогуба з м. Седнева Чернігівської обл. (кін. XVII- поч. XVIII стол.)». «Експонат» мав розвінчувати віру в нетлінні мощі. Згодом цей же «експонат» подарували Почаївському музею атеїзму для такої ж мети. Щодо роду Лизогубів, то він залишив помітний слід в українській історії культури (див. хоч би в УРЕ та РЕІУ), останки когось з цих Лизогубів і стали музейним експонатом. Чи ж немає тут елементу зневаги, навіть глузу; чи вартує проводити атеїстичну пропаганду за рахунок такого ставлення до історико-культурних вартостей?

І ще по мартирологічній стежці: «Словник художників України» (УК, 1973) знає українського графіка Г. Нарбута, приділивши йому належну увагу. В Києві на Байковому цвинтарі могила цього мистця, однак вигляд могили аж ніяк не свідчить про пошану до нього — простий насип, замість надгробника — кусок склепаної зверху металічної труби з вставленою бляхою, на якій від руки написано прізвище похованого. Невже ж Спілка художників України чи якісь інші інституції не могли б спромогтися на гідний надгробний пам'ятник?

На хуторі Мотронівці Борзнянського р-ну (Чернігівщина) знаходяться могили письменника П. Куліша, його дружини письменниці Ганни Барвінок та її брата В. Білозерського, співзасновника Кирило-Методіївського Братства. В 1960-их рр. вигляд цих могил був жахливий: два густо порослих різними бур'янами горбочки — і все. Правда, на письмове звернення до СПУ негайно надійшла відповідь, що буде вжито заходів для впорядкування зазначених могил — похвалено. А от листи з приводу могили Г. Нарбута, муміфікованого трупа когось з Лизогубів, написів на пам'ятнику І. Сірка й на надгробнику Й. Гладкого компетентні адресати залишили без відповіді.

Тепер таке. В Путивльському Краєзнавчому музеї Сумської обл. — шафа чи не 300-річної давности. Безперечно, цікаво як виглядали меблі в таку давнину, але це іменна шафа, вона належала гетьманові І. Мазепі, про що на таблиці ні слова. Ще один приклад. Під час реставрації 1952-1953 рр. в стіні чернігівського Колегіюму (кін. XVII- поч. XVIII стол.) знайшли керамічну закладну плиту; вона сама собою цікава річ: гарний рельєфний орнамент, герб Мазепи з написом на його честь¹⁷. Цього й було досить, щоб плита щезла. Мотив такий, як і в випадку з шафою: не нагадувати відвідувачам про цього вкрай неприємного для радянської історіографії гетьмана. Здається, що таке знеосіблення

17) Г. Н. Логвин: Чернигов, Новгород Северский, Глухов, Путивль. М., 1965, стор. 65.

недопущення, воно зменшує пізнавальну вартість пам'ятки. Хоч для радянської історіографії Мазепа »*persona non grata*«, але ж куди подітися від фактів, один з яких цей, що гетьман Мазепа багато й добре послужив українському мистецтву (барокко)? Мистецтвознавець Д. Антонович назвав час гетьманування Мазепи »другою золотою добою українського мистецтва«.

Вже як зайшло про тогочасне українське барокко. Останнім часом югославські мистецтвознавці Д. Давидов, М. Йованович, Д. Медакович та інші наголосили великий вплив українського барокко XVIII стол. на сербське мистецтво. Цей вплив — незаперечний факт і гордість українців. Проте на Україні, крім незначних статей Л. Миляєвої (»Образотворче мистецтво«, ч. 4, 1976) та Є. Пашенка (»Всесвіт«, ч. 12, 1977), немає поважного мистецтвознавчого дослідження в цьому плані. В спеціальному дослідженні »Славянское барокко« (1979) окремого поважного внеску українців до цієї справи чомусь не помітили. То належало б надолужити на Україні. В наслідок відомих історичних обставин українські землі протягом дуже тривалого часу входили до складу інших держав, у складі яких українцям нелегко було й признаватися до своєї національності. Тому чимало науково-культурного й літературно-мистецького дорібку українців залишилося на рахунок інших державних народів, зокрема російського й польського. Щодо українсько-російської ділянки, то спільні українсько-російські діячі науки, культури, літератури, мистці в сучасних виданнях фігурують або просто як російські, або як »вітчизняні«, хоч дуже проблематично, чи вартує українцям називати вітчизною російську імперію з її Емським указом, Валуєвським циркуляром про заборону української мови та ін. Йдеться не про те, щоб, скажімо, »відібрати« від росіян українця Гоголя та багато інших осіб, але потрібна розумна українізація хоч би для того, щоб показати внесок українців до міжслов'янської скарбниці. Ось свіжий приклад. Славетний композитор П. Чайковський всюди фігурує як російський. Однак, не так давно доведено, що рід Чайковських походив з Полтавщини і своїм корінням сягав українського козацтва¹⁸. То як бути з цим композитором: російський, вітчизняний чи український? Як би то не було, але чому б українцям не знати й не гордитися, що така величина як П. Чайковський — це частка генія й українського народу. Однак на Україні, здається, не дуже зацікавилися зазначеним біографічним пошуком, точніше — його не доведено до ширшого відома. Як відомо, чимало цінних історико-культурних пам'яток в силу різних обставин безслідно пропали. Чимало може ще пропасти, при чому й без будь-якого злого умислу, а через безініціативність, байдужність тощо. Наприклад, у львівських музеях є лише децими мистецького доробку Ю. Панкевича. Мистецтвознавці може й не підозрівають, що багато його картин знаходиться на Рогатинщині Івано-Франківської обл. у різних приватних осіб. Свого часу в Рогатині були самодіяльно організували виставку декількох десятків картин Панкевича. Звичайно, приватні власники бережуть його твори,

18) Газ. »Наше слово« за 26. 8. 1979 (м. Варшава).

при чому не всі й усвідомлюють їх авторство, але чи збережуть — хто зна. Чому б якось не зібрати цей доробок чи бодай не зафіксувати що й де? Покищо в такому напрямку нічого не чути.

Ще таке. Зазначений «Словник художників України» знає українського архітектора Л. Левинського. В той же час в с. Приозерному (Псарах) на Рогатинщині є колишній панський палац і звичайнісінька сільська мурована дзвіниця. Будував їх Л. Левинський, хоч про це, наскільки відомо, в літературі не згадано. На черзі атрибутування різних архітектурних комплексів, церков тощо. Ось Гамаліївський монастир на Сумщині поч. XVIII стол. В ньому поховано гетьмана І. Скоропадського. Будівлі в занедбаному стані, хоч, як вважає М. Цапенко, іншого такого архітектурного ансамблю на Україні немає¹⁹. Однак постановою Ради Міністрів УРСР від 24. 8. 1963 р. (додаток) не взяла цей ансамбль під охорону держави. «Історія міст і сіл УРСР, Сумська область», не згадує про нього. Чому? Чи не тому, бува, що в ньому — виправно-трудова колонія для засуджених? Це не поодинокий випадок. Чи виправдане саме таке використання архітектурних пам'яток — принаймні проблематично. Є недоліки в датуванні багатьох архітектурних споруд. Взяти б для прикладу Ужгородський замок. На думку М. Ашкіназі, це резиденція місцевого князя Лаборця, якого в 903 р. вбили угорці²⁰. Хоч за свідченням анонімного угорського хроніста (в Ужгороді тоді була фортеця, комендантом якої (а не князем) був Лаборець²¹, проте ця фортеця до наших днів не збереглася. А щодо датування існуючого й зараз Ужгородського замку, то тут нерозбериха: зазначена урядова постанова датує X-XV стол.; УРЕ (вид. 1) — XV стол.; РЕІУ — XVI-XVII стол., а за твердженням «Історії міст і сіл УРСР, Закарпатська область», перший поверх існуючого зараз замку почали будувати в XVI стол. (стор. 87). То як же таки датувати цей замок? Ще гірше мається справа з датуванням Луцького замку. В деяких місцевих краєзнавчих матеріалах початок його будівництва відноситься до 80 рр. XIII стол. БСЄ (вид. 3). Невідомо звідки взяли точну дату — 1290 р. Г. Логвин датує Луцький замок кінцем XIII стол., пов'язуючи його будівництво з князем Мстиславом, сином короля Данила²². Однак Галицько-Волинський літопис, охоплюючи події до 1292 року, нічого не знає про цей замок, отже до 1292 р. його ще не було (десь в 1259 р. на вимогу татар луцькі укріплення було зруйновано). В інших публікаціях щодо Луцького замку можна натрапити й на такі дати: 1337-й і наступні роки: 1340 р.; XIV стол.; XIV-XVII стол. тощо. Охоронна таблиця на самому замку датує його XIV-XVI стол. Зазначений хронологічний різнобій все ж належало б звести до спільного знаменника. Ще таке про Луцький замок. Його традиційна назва — Любартів замок, від литовського князя Любарта, якому в наслідок одруження з волинською князівною (1340 р.) дісталася Волинь з Луцьком. Безперечно, з цим князем пов'язане й будівництво замку (продовження, закінчення). Отже, традиційна (літературна й народня)

19) М. Цапенко: По равнинам Десни й Сейма. М., 1967, стор. 71.

20) М. Ашкіназі: Світ дивної старовини. Ужгород, 1969, стор. 12.

21) П. Сова: Прошлое Ужгорода. Ужгород, 1937, стор. 15.

22) Г. Н. Логвин: По Україні. К., 1968, стор. 150.

назва «Любартів замок» має за собою певні фактичні реалії, однак останнім часом її офіційно викорінюють, мовляв, замок побудовано ще до Любарта. Однак це непереконливо. І ще: не годиться прославляти князя (експлуататора). Отже, соціологічна схема бере верх над фактом. Чи та церква Благовіщення в Коломиї (Івано-Франківська обл.). В додатку до постанови від 24. 8. 1963, вона датується 1587 р. (так же датує її й М. Ашкіназі в зазначеній своїй книжці); в УРЕ (вид. 1, т. 7) — XVIII стол., в РЕІУ — XVII стол. То як же насправді? В датуванні архітектурних пам'ятників не рідко обмежуються лише сторіччям, тоді як потрібно й можна детальніше. Щодо культових споруд, то не завжди враховується хронологічна різниця між будівництвом і посвяченням, що може призвести до непорозуміння. Наприклад, батуринська церква Воскресіння на Чернігівщині датується 1803 р., але ж бо в ній було поховано останнього гетьмана України К. Розумовського, який помер 15. 1. 1803 р. — отже або церкву побудували за кільканадцять днів, або Розумовського поховали на голому місці, а згодом звели церкву. Насправді церкву будували кільканадцять років ще за життя Розумовського, але посвятили її на поч. 1803 р. Останків цього гетьмана в церкві немає. До останньої війни в Конотопському Краєзнавчому музеї мало б зберігатися його серце — щезло. Християнським культовим спорудам особливо не поталанило, оскільки вони нерідко були об'єктами атеїстичної сверблячки. Взяти б звичайні придорожні хрести. На місці відомої Пилявецької битви 1648 р. стояв собі кам'яний хрест, якому згодом обламали рамена — залишився просто стовп. А між тим, це хрест-пам'ятник на місці смерті, а може й поховання козацького полковника Ганжі. Стояв хрест і в рідному селі І. Франка Нагуевичах — і його там не стало, хоч цей хрест спорудив Франків батько на честь скасування в 1848 р. панщини. І не тільки це. УРЕ (вид. 1, т. 6, стор. 312), наприклад, байдужно констатує про Києво-Михайлівський золотоверхий монастир: в 1934 р., в зв'язку з реконструкцією міста Києва, він був розібраний. Таких «реконструкцій», на превеликий жаль, було немало. А от генеральний план забудови м. Глухова Сумської обл. передбачав збереження храму Трійці (XVIII стол.), проте в 1962 р., за розпорядженням місцевої адміністрації, цей цінний пам'ятник архітектури все ж розібрали. А, може, винні особи в цьому й інших подібних випадках понесли заслужену кару? Якраз! По кожній з наведених позицій кількість прикрих прикладів можна було б значно збільшити, проте мета не в такій болісній статистиці. А щодо вищезгаданих фактів, то в цій справі повинні сказати своє слово відповідні органи, установи, організації, скажімо, Українське товариство охорони пам'ятників історії й культури, Інститут історії АН УРСР, республіканські й місцеві періодики та інші. Немало вже сказано й зроблено, але, все ж таки, як свідчить вищезазначене, недостатньо. Назріла потреба видати на Україні якусь зведену довідкову і, звичайно, компетентну працю історико-культури та інших пам'ятників минулого. Аджеж, як слушно сказав М. Рильський: «Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього. І взагалі потрібно віддавати цій справі і розум і серце».

З ГАЛЕРІЇ ТВОРЧОСТИ НАШИХ ПОЕТІВ

Володимир ЯНІВ

II. МИТЬ ТА ВІЧНІСТЬ

Із циклу «Світла дороги»

I

В тумані сірих днів без змісту
Ясніє блискавкою мить, —
Тож у дорогу променисту
Зовеш все вище й вище у блакить,
І мить в житті найглибшим змістом.

У облаках — життя в блакиті
В промінні золотім хвилин,
Як кожна мить повік у сітях
Без слів, із ніжності глибин
Вливається в красу блакиті.

І раз-у-раз барвінком синім
Впелеться мить у наш вінок,
В срібляного волосся іній,
У ритм сердець і в юний крок
Незв'ялений барвінок синій.

Рух барв і форм калейдоскопом
У вічній юності життя,
До сонця в літ крутіж захопить
Спіймати в світлі суть буття
У зміні змін калейдоскопу.

У пристрасті бажань в зеніті
З днів досвіту у присмерк літ
Без втоми зеленню рясністи,
З прильотів зараз у відліт
У тузі почувань в зеніті.

І вічна юність в вічній зміні
Без змін хотіння й почувань.
Я вічні почуття без тліні
Складу Тобі Одній у дань —
Незмінні у житті у зміні.

Неждано знов ясна хвилина
Зійшла в рвучку крутіж буття,

І лебедями в ірій линуть
В тривання світле з забуття
Всі давні дорогі хвилини . . .

Хвилин ефірні волоконця
В веселку ліжників вплету,
Багатство барв у спектрі сонця
Освітить звершення мету:
Вплести у килим волоконця.

Вплести в сьогодні чар з учора, —
Слова, пориви і любов,
Щоб ми все в завтра неозоре
Із вірою вступали знов:
Сплести сьогодні з завтра й вчора.

В серцях цокоче нам годинник
У ритмі крові й почувань.
В тиші, без звуку слів невинно
У відповідях без питань
Замовкне на стіні годинник.

Нема годинника в безмежжі,
І час — не час, як мить у нас
У почувань тонкій мережі,
Як в крові піснею наказ
З життя йти разом у безмежжя.

Ритм крові перелити в слово,
В красу й добро мовчання тіл.
В вогнях ставання та обнови
Із світлих задумів та діл
Ввійти в безмежжя вічним словом.

*Чи Ви вже вирівняли передплату »В.Ш.«
на 1983 рік? Пам'ятайте, наш журнал
ступив у своє 36-річчя! Допомогайте
його розбудовувати і розповсюджувати
в усіх країнах поселення українців!*

НАУКА І ДОСЛІДИ

Василь ЧАПЛЕНКО

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ КОМПЛЕКС НАЗОВ
»ДІН«, »ДУНАЙ«, »ДНІПРО«, »ДНІСТЕР«

(Закінчення, 2)

Стародавня назва долішнього Дунаю »Istros«, безперечно, входить до групи гідронімів, які збереглися й до нашого часу в різних країнах: у Болгарії »Истор«, у Росії »Истра«, у Швеції »Ester«, на Україні »Остер«, а також етимологічно споріднені з цими назвами українські »Стир«, »Стрий«, »Стрипа«. Усі ці назви нагадують також слов'янські слова »стирати« (укр.), »истирать« (рос.) щось на дрібні шматочки, на порошок або що. До цього значення належать українські слова »стирок« (рештка від »стертої« речі), »стиранка« (те саме, що й »затірка«), а також словацьке »štrk« (річкова рінь)¹⁰. Це останнє слово приводить нас уже прямо до течії води, річки, що »стирає«, вигладжує дрібні камінці. Натяк на таку »діяльність« води дає й осетинське »астæрын«, що значить »лизнути«¹¹, а вода »облизує« каміння й береги.

Але всі ці слова теж потребують етимологізації, і тут також не можна обійтися без адигейського ключа. Тут можна використати оте згадуване вище адигейське дієслово »исын«, що значить »згоряти«, а що »горіння« первісно »втирали« з сухого дерева, то це вже й дає значення російського »истирать«, власне, перший його складник »ис-« (тут редуковане »ы«, як ненаголошене, випало), а також *перший складник* усієї групи. Другий складник походить з »тіз«, дієприкметника від адигейського дієслова »тіэн«, що значить »рити«, »копати« (від нього походить українське »тяти«; »ті« читають, як м'яке »т«) та його фонетичного варіанта »тіы«, який увійшов до складу російського слова »тюра« (страва з покритого хліба в холодній воді, »тіы« читають як »тю«, »тюра« по-українському »потапці«). Складник -»тіз«- наявний у гідронімах »Ester«, »Остер«, а складник »тіы«- — в »Истор«, »Стир«. Від якого з цих двох варіантів походить складник -»т«- в »Istros«, »Стрипа«, не можна знати, бо глухі »э«, »ы« в них випали як ненаголошені.

За допомогою отих адигейських дієслівних форм можна легко пояснити й усі три варіанти першого складника розглянутих у цьому останньому абзаці утворень: перший складник гідронімів »Стир«, »Стрий«, »Стрипа«, а також слів »стирок«, »стирати«, »štrk« походить від безприросткової форми »сы(н)«, перший складник гідронімів »Istros«, »Истор«, а також слова »истирать« походить від спросткованого дієслова »и-сы(н)«, перший складник гідронімів »Ester«, »Остер«, а також

10) »Українсько-словацький словник«, слово »рінь«. Братіслава, 1960 р.

11) Згадуваний вище осетинсько-російський словник.

осетинського слова «астаёрын» походить від сприросткованого дієслова «е-сы(н)», причому в назві «Остер» звук «о» виник, очевидно, вже на східнослов'янському ґрунті, згідно з законом перетворення початкового «е» в «о» (ієзеро — озеро).

Якщо взяти на увагу те, що з ріні, піску чи мулу або якихось інших дрібних уламків може бути «купа», «стирта», то стане зрозумілим, чому слово «стыр» в осетинській мові значить «великий» (це значення ввело було мене в оману, коли я вперше з'ясовував етимологію гідроніма «Стир», назвавши цю річку «Великою»). Набуло ж у білоруській мові слово «шмат» значення «багато», та й в українській народній мові це слово має таке значення.

Але всіх цих даних для повної етимології гідроніма «Istros» ще мало: той факт, що в нім між звуками «t» та «г» немає голосного, свідчить про те, що складник -«os» не був якийсь грецький формант, а складова частина цього утворення, що походить з первісного мовного джерела. Цей складник міг постати з дієприкметника «усы(н)», а дієслово «усын» в адигейських мовах означає «складати пісні, вірші», і в первісному, неабстрактному мисленні це дієслово могло значити й нагромадження мулу в дельті, в лимані, як також і утворення островів. На таке значення вказує сучасне еспанське слово «estero», що значить «лиман». Таким чином, можна зробити висновок, що «Istros» спочатку й означало «лиман» (це слово також, як я це з'ясував в іншій своїй праці, означало первісно «намул». Звук «о» в кінцевім складникові виник із скупчення звуків «э» (чи «ы») + «ўы» (це з приростка «у»- в наслідок асиміляційного процесу)¹².

Приналежність гідроніма «Дніпро» до досліджуваної в цій статті групи не потребує ніяких доказів, якщо взяти до уваги його форми, зафіксовані в стародавніх джерелах: «Donar» (записана в Костянтина Порфірогенета) «Danapris», «Danipet» (в Йордана), як також згадані в північних «Еддах» «Данп», «Данпар»¹³, оскільки в цих утвореннях є частина «дон-», «дан-». Походження (етимологія) цієї частини звичайно таке, як і в назвах «Дон» та його фонетичних (у вокалізмі) варіантах. Але вже літописну форму «Дънѣпръ» та сучасну «Дніпро», як також і інші варіанти треба додатково з'ясувати. Передусім треба сказати, що в цих двох формах голосного повного творення між «д» та «н» ніколи не було. Про дві можливості щодо голосних у цій частині назви свідчить наявність у сучасних адигейських мовах двох варіантів у тому самому утворенні — «тенэн» (тут голосний повного творення «е», як у адигейській назві ріки «Дону» — «Тен») та «тэнэн» (тут у першій складі голосний неповного творення «э»), що має таке значення, як і виступає в етимології назви «Тен», «Дон», «Дін» слово «инэн» — застрявати».

12) Наведені тут грецькі назви я беру з видання: «Russisches Etymologisches Wörterbuch» von Max Vasner, Heidelberg, 1953.

13) Подаю ці форми за «Історією України-Руси» М. Грушевського, том I, стор. 149, 546. М. Грушевський висловив сумнів, чи це, справді, були назви Дніпра, але наявність у пісні про Гільда вислову «у закрутах Данпа», на мою думку, виключає цей сумнів.

Якщо у формах з голосними повного творення до первісного »дэ«, »ды« приєднувався дальший складник з початковими двозвуками »е« (»jэ«), »и« (»jы«), »у« (»jы«) і це призводило до виникнення голосних повного творення або двозвуків (як у говірковім українським »Дуен«), то у формах »Дънѣпръ«, »Дніпро« до »дэ« приєднувалась безприросткова форма »нэ«, »ны« (з приростком це дієслово — хоч тут уже дієприкметник — »инэн«) із значенням »око«, »отвір«, а отже й »заглибина« (»оком« називають тірські озера — »морське око«, звідси походить і назва річки »Ока«). Отже, із самого початку в цих утвореннях між приголосними першої частини був голосний неповного творення »э« або »ы« (»тэнэ«, »дэнэ«), що й дав на слов'янському, а також, як побачимо далі, й на литовському ґрунті глухий голосний позначуваний у старослв'янському правописі літерою »ъ«. А коли оте »дэнэ« поєдналося із другою частиною назви і це поставило перше »э« в слабку позицію, то воно закономірно пізніше й випало. Не виключене, що у виникненні й відсутності голосного повного творення між »д« і »н« відіграло роллю й те, що в перших утвореннях (з голосним повного творення) було два етапи — спочатку оформилось слово »Дон«, »Дан«, а потім до нього приєдналась друга частина, як це маємо в утворенні »Данп« тощо, а в других (з відсутністю голосного повного творення) уся назва творилася зразу (це ж були спочатку вільні описові вислови, а не лексеми-слова) із »дэ« і »нэ«.

Був ще один, третій варіант у творенні першої частини, прикметний відсутністю початкового звуку »д«, як це маємо в українським говірковім »Ніпро«, в літописнім »Нѣпръ«, в румунським »Nipru«. Цей варіант утворився з »нэ« чи »ны«, яке, як вище сказано, в сучасних адигейських мовах означає »око«, »отвір« (яма), поєднаного з дальшим складником так, як і в назві »Дніпро«.

В утвореннях »Данп«, »Данпар« другий складник (не частина, а складник) походить від »пэ«, »пы«, які в сучасних адигейських мовах, у варіантах (фонетичних) »піэ«, »піы« були дієприкметниками від дієслів »піэн«, що значить »рости« (неперехідне), »піын« — »виросити« (перехідне). А що звуковим варіантом »пэ« могло бути »бэ« (»п« й »б« — взаємозамінні звуки, як це маємо не тільки в адигейських мовах, а й у сучасній українській мові — »лапа«, »лаба«, »паркан«, »баркан«), то це, поперше, пояснює написання »Днабр« ув араба Ідрісі, а подруге, підказує можливість у цьому другому складникові значення »пукнути«, »набрякати«, як про це може свідчити адигейське »бэгу«, що значить »пухлий«. А як узяти на увагу те, що слово »пэ« в адигейських мовах має значення »ніс«, »передня частина« чогось, то із сукупності значень »пухлий« та »передня частина« можна вивести значення »порога«, тобто »опуклости« як перешкоди на шляху, що її треба »переступити«, а в річці перепливати з певними труднощами. Про те, що в утворенні »Данп« цей другий складник — »п(э)« чи »п(ы)« мав значення, пов'язане із значенням »поріг«, свідчить не тільки така традиційна назва цих кам'яних перешкод у течії ріки Дніпра, а й етимологія слова »поріг«, наприклад, у хаті, як це я з'ясував ув іншій своїй праці: воно

також походить від «пэ», «пы», «піэ», «піы». В утворенні «Данп(э)» редукований звук «э», як ненаголошений, закономірно відпав. Форма «Данпар» утворилась через приєднання до «Данп(э)» слова «ер», що тепер в адигейських мовах входить до складу такого слова, як «ерэч» — назва струга у вигляді серпа (отже, вигнутого), а як самостійне слово «еру» (чит. «јэр»), що має тепер абстрактне значення «жорстокий», а це останнє значення походить від значення «настовбурчений» (пор. рос. «взъерошенный»). Приєднання цього слова підкреслювало особливу значність дніпрових порогів, їхню «жорстокість» для плавання. Потреби в припущенні цього складника вимагає наявність у слові «Данпар» голосного повного творення в частині «-пар», бо без цього припущення «а» тут було б неможливе. А цей звук постав із звукосполюки «эјэ» шляхом тієї асиміляційної схеми, що я вже вище не раз її використав. Утворення «Данп», «Данпар» означало «водойма (річка) порожиста».

Звичайно, пороги на Дніпрі могли розуміти і як «кручі», «схили», з яких особливо прудко стікає вода, а звідси й значення «течія», «річка», — отже, й така, що в ній немає порогів. Про таке значення свідчать литовські назви річки взагалі «ура», «уре», а також наявність цього складника в українських назвах річок «Стрипа», «Липа», «Верпа», «Стримба», «Голюмба». Наявність у цих останніх назвах кінцевого «а» пояснюється тим, що до «-пэ», «бэ» приєднувався займенник третьої особи «е» (фонетично «јэ»), в наслідок чого поставала займенникова форма, з'ясована вище. У назвах таких, як «Данп», а також «Істороп» приєднання займенника «е» не було, а ненаголошений «э» відпав. У назві «Дніпра» «Donar» порожистість, очевидно, була визначена складником «-аг», тим що й у «Данпар».

Щодо форми «Дніпро» та споріднених із нею інших форм, то для їх з'ясування потрібні ще інші дані, дані, які допоможуть з'ясувати фонетичні в них явища, відмінні від з'ясованих вище. Як бачимо, в слові «Дніпро» є голосний повного творення «і» між приголосними «н» та «п» (в «Данп» та в «Данпар» між цими звуками немає ніякого голосного), що відповідає давньоруському «ѣ» в «Нѣпръ», але зате ніякого голосного немає між приголосними «п» та «р» (в «Данпар» є в цьому місці голосний «а»). Немає в цьому місці голосного не тільки в «Нѣпръ», а й у сучасному російському «непр», як не має його і в тих литовських формах, які я далі наведу. А це свідчить про те, що в цих формах до «д(э)нэ» приєднався інший складник. Цим складником було слово «епэ», що тепер в адигейських мовах значить «квітка». Хоч як це може здаватися неймовірним, але я вважаю безсумнівним зв'язок значення (семантики) «квітки» з «порогом», бо й квітка так, як поріг, — те, що «напухло» чи «набрякло» на поверхні чогось. Цей здогад підсилює й наявність у слові «епэр» приростка (дієслівного) «е-», що вказує на відкритість місця, поверхні, на якій щось утворюється, як пухлина, а «-пэ»- в слові «епэр»- це те «пэ», яке в «Данп» означало «поріг». Приголосний «-р» у цьому утворенні — це закінчення означених іменників (і прикметників) в адигейських мовах.

Коли «д(е)нэ» чи «(э)ны» поєдналося з «епэр», то між цими двома

частинами утворилося скупчення звуків »эјэ« або »ыјэ« (»јэ« з двозвука «е-»), а потім у цьому скупченні відбулися різні звукозміни. Ці звукозміни могли бути такі: із »эјэ« друге »э«, як ненаголошене могло випасти, а »ј« асимілювався з попереднім »э«, перетворивши його на звук повного творення »е«, як це маємо в російським »Днепр« та в литовським »Dnepras«; із »ыјэ« також міг випасти другий редукований звук »э«, а »ј« асимілювався з »ы«, перетворивши його на звук повного творення »і«, як це маємо в сучасному українському »Дніпро« та в записаному в Йордана »Danipereg«, як також у сучасному румунському »Nipru«; якщо в вимові цього скупчення звуків наголошували другий редукований голосний, то тоді виникав відхідний двозвук »іе«, як це маємо в північноукраїнській вимові »Дніеpr«, у литовській назві однієї ріки »Daniergraje« (в цій формі -»aje« відповідає займенниковій слов'янській (білоруській) формі »добр-aje«), в литовській прикметниковій формі »Dniergo« (означає »Дніпровий«). Можливо, що дифтонгічна вимова в староруським написанні »Нѣпрѣ« була позначувана літерою »ѣ«, хоч в інших слов'янських говірках під цією літерою могло бути довге »а«, з якого, як відомо, в історичних граматиках виводять »ѣ« як звук, а це »а« засвідчене в давньому грецькому написанні »Danaparis«. Редукований голосний між »п« та »р«, як ненаголошений у всіх цих утвореннях, закономірно випав.

До речі тут буде з'ясувати походження кінцевого -»о« в українській формі »Дніпро«. Досі етимологи пояснювали його появу впливом таких іменникових форм, як »Петро« тощо, але прикметникове значення литовської форми »Dniergo« прямо вказує на те, що це прикметникова форма (первісно діеприкметникова), як на прикметниковість вказує й ота згадана вище »повна« чи займенникова форма »Daniergraje«. А пояснюється ця збіжність литовської форми з слов'янською (білоруською) не тільки тим, що литовська мова, як і слов'янські, — індо-європейська, а й взаємовпливами цих мов в умовах Великого Литовського Князівства. А ця прикметниковість засвідчена ще в наших давніх літописах, бо в них писали »Дѣнѣпровская рѣка«. Тільки пізніше стали вживати самої »короткої« форми »Дніпро« без »ріка«, а як цю форму забуто, то назву »Дніпро« стали розуміти, як іменник. Закінчення -»о« походить із наростка »уэ«, й в рум. »Nipru« — із наростка -»у«. Форми »Danaparis« та »Dnepras« пояснюються так, як і »Tanais«, що я її з'ясував вище в цій статті, а наявність »s« у литовській формі свідчить про те, що це не грецьке оформлення.

Треба з'ясувати й інші назви р. Дніпра, що їх знає історія, як також етимологічно споріднені з цими іншими назвами інші гідроніми. З огляду на те, що первісно назва »Дніпро« була вільним описовим висловом, то ті слова, що входили до цього вислову, могли б самостійно бути назвами водойм, а отже й річок. Ми ж уже знаємо, що частина »Дѣн« була самостійною назвою р. Дону. А от у назві італійської річки »По« можна добачати складник »пэ«, до якого приєднався отой наросток (діеприкметниковий) -»уэ«, що, згідно з адигейською законо-

мірністю, дав звук »о« (пор. адигейську назву снігу »уэс« — »осы«) у назві »По« так, як і в назві »Дніпро«. З фонетичною заміною »п« на »о« є на Україні назва річки »Бар« (притока р. Тисьмениці), тільки до »оз« приєднався ще складник »ер(у)«, згадуваний уже в цій статті, а голосний повного творення »а« тут виник із скупчення звуків »эјэ«. Про те, що »Бар« означає »вмістилище води« свідчить український загальний іменник »бар«, що його Б. Грінченко в своєму словнику пояснює як »мокре місце між горбами«. А виникла семантика »заглибини« чи »вмістилища для води« із отого сконстатованого вище значення »опуклости«, »порога« в наслідок семантичної антоніміки, яку я відзначав уже в своїх етимологіях досить часто. Можна тут іще навести українське слово »барліг«, заглибину з брудною водою, »барило«, англ. »barrel«. А ці значення наявні в мовах поряд із значенням опуклости: англ. »bar« палиця, штаба, укр. »барда«, »бардина« — палиця. Але вже ближче до іншої (ніж »Дніпро«) давньої назви Дніпра стоїть литовська назва річки »Baris«, до назви »Бариш« чи »Борис«, що збереглася в назві міста »Баришпіль«, яку тепер пишуть »Бориспіль«. Назва »Баришпіль« збереглася в українській історичній пісні »Ой у полі, та й у Баришполі сидів козак у неволі«. На те, що »Баришпіль« — це була назва міста, здається, вперше звернув увагу Ю. Перхорович (бо, мовляв, у »полі« як такому »сидіти в неволі« не можна). А означала ця назва »Дніпрове місто« (частина »-піль«, »-поль« була не грецького походження: грецьке »поліс« мало з цією назвою спільного етимологічного »предка«, того, що й у назві »Трипілля«, а той »предок« походив від значення »паля«, оскільки первісні міста обгороджувалося частоколами), бо в давнину річище р. Дніпра було ближче до цього міста, як про це свідчить низовина біля Борисполя¹⁴. »Баришпіль« — це було те місто, що його назву »скальковано« в скандинавських сагах як »Danpstadir«, його, а не »Киева«, як дехто думає. Щодо другої частини в литовській назві »Baris«, то я її з'ясував там, де йде мова про назву »Danis«, але це може бути й з'ясуванням другої частини назви »Бариш«, якщо припустити вимову »с« як »ш«. А втім, я міг би навести тут ще адигейське слово »ишчы(н)«, що значить »бігти«, або »ишы(н)«, що значить »перевозити«, »переводити«. В цьому останньому разі назва »Бариш« могла б означати »перевозипоріг« чи, як дотримуватися схеми в побудові цієї назви, — »порогоперевіз« (як »пировіз«, »лоботряс«, а такі побудови ще й досі є в адигейських мовах, напр., у назві »Нальчик«, що означає »підковогуб«, — другий складник від »губити«).

З'ясувавши етимологію цього утворення, не трудно прийти до висновку, що з огляду на »Бариш«, »Борис« була перша частина історично засвідченої назви Дніпра »Borustenes«. Не так давно київський філолог А. О. Білецький спробував був пояснити походження цього утворення на ґрунті грецької мови, але його етимологія виявилася зовсім непере-

¹⁴ Крім м. Борисполя (Баришполя) є ще недалеко біля Києва с. Баришівка, можливо, що ця назва походить від »сусідства« з Дніпром-Баришем. У р. Дністра є притока Бариш.

конливою. На його думку, ця назва нібито означала «протока Борея» — «північна протока», і складалася вона нібито із грецьких слів »Boreo stena«¹⁵. Такому значенню суперечить те, що назвою »Borustenes« називалася й «південна протока» — Дарданелли, давній »Боспор Тракійський«, а це назва, субстратно споріднена з »Боспором Кіммерійським« — Керченською протокою, бо тракійці були, на думку В. Щербаківського, західньою частиною кіммерійців, предків адигейців. А ймення бога північного вітру »Борея« етимологічно споріднене з першою частиною назви »Boristenes«, як також із »Baris«, »Бариш«. Адже навіть рівнобіжне акання-окання в утворенні »Boristenes можливе, як про це пише й сам А. Білецький (стор. 54), а це фонетичне явище я з'ясував уже на адигейським ґрунті. Якже мати на увазі форму »Borus«, то її етимологія якраз і веде до значення »злого« північного вітру в назві бога Борея. У цій формі до першого складника »оз« приєднався не фонетичний варіант слова »ер« — слово »ур«, що тепер в адигейських мовах значить »довбня« (згадаймо, що »бар« значить »палиця«) і що він призвів до виникнення звука »о« в »Boris«, а слово »еру«, що значить »лютий«, »жорстокий«. Звідси й пішла форма »-us« та значення холодного, »лютого« Борея, як такого укр. »борвію«.

А як від значення »кийок«, »довбня«, згідно з моїми етимологіями, походять імення із значенням »дужий«, »сильний« (напр., історичне ймення »Кий« і знаряддя биття »кий«), то стає ясно, що й теперішнє ймення »Борис« пішло від утворення »Baris«, що первісно могло означати »той, що бореться«, »сильний« (звідси пішло й слов'янське слово »боротися«, як і ймення »Борислав«, »Боримир«). Хоч це ймення у формі »Бариш«, »Барис« було в надволзьких болгар, і його мав ще до охрещення балканськoболгарський цар Борис, а в тюрків взагалі є слова споріднені з цим утворенням, — »бари« (вовк), »барс« (хижак), »бариш« (звідси »баришник«), але й у тюркських мовах вони, ці слова, походять з інших мов, як на це вказує можливість з'ясування їх на адигейському ґрунті. А. Білецький згадує, що в греків ще раніш було ймення »Borus«, а А. Брюкнер відзначав свого часу назву разового хліба »boris« у поляків (хоч і неправильно її походження пояснював, мовляв, від прізвища »Борис«), а ця назва могла походити від форми цього хліба у вигляді палиці, кийка (як від »палиці« походить укр. »палиниця«).

Із усіх цих даних ясно, що значення першої частини в назві »Borustenes« було »пороготеч(а)« або »киппоріг« (якщо »-os« розуміти як форму наказового способу), тобто таке значення, як його мала первісно друга частина в назві »Д'яньпрь«, утворена від »епэр«.

Тепер треба розглянути етимологію другої частини в назві »Borustenes« — »tenes«. Розглядавши цей складник (власне, таки частину, щоб не плутати з моїм терміном »складник«) з фонетичного боку, треба передусім з'ясувати звук, позначений літерою »д«. Як відомо в латинських написаннях цей звук передають за допомогою двох літер

15) Стаття »Бористенес — Данапріс — Дніпро«. Зб. »Питання топоніміки та ономастики«, Київ, 1962 р.

»th«. Який це був звук, достеменно ніхто тепер не знає, а про його якусь двоїстість свідчить те, що в східніх слов'ян його передають за допомогою літери »ф«, а в західніх — літери »t«. Можна припускати, що цей звук здавна вимовляли двоюко — то як »ф«, то як »т«, як на це вказує фонетика адигейських мов, у яких звуки »фі« й »ті« взаємозамінні (плюс іще »т«). Тим то й оцей складник (оцю частину) можна виводити із адигейських дієслів — із »фіэнэн«, що значить »зачіпатися« за щось, та »тенэн« — »застряти« (напр., у горлі). Це останнє дієслово я використав вище в етимології адигейської назви р. Дону — »Тен«, що означала первісно внутрішню обсяжність із дном (звідси значення »водойма«, річка). У назві »Borustenes« ця частина мала таке значення, як »Dan(a)«- в »Danapris«, тільки з переставленими навпаки частинами, бо це ж були вільні описові вислови, що тільки пізніше позливалися в слова.

І утворення »Borustenes« так, як і слово »Borus«, було не тільки назвою водойми, річки, а й іменням людей (напр., таке ймення мав батько таврського ватажка Тоанта, як про це згадує А. Білецький у своїй статті).

Етимологічні назви води й поросту на тілі я виявив у багатьох своїх етимологіях (напр., російські слова »волна« — хвиля, і »вблна« — вовна). А про те, що ймення »Borustenes« було споріднене з »водою«, свідчить не тільки така назва Дніпра, а й імення бога річок, зображуваного на грошах елліністичної доби у вигляді бородатого, з пишним волоссям на голові чоловіка. А Білецький наводить і інші приклади із такою збіжністю імен з назвами річок. А втім, »tenes« за ознакою семантичної антонімічності могло означати й стовщений кінець палиці, як про це свідчать українські прізвища »Дан(ченко)«, »Дон(ченко)«, а разом цілість »Borustenes« (я ж уже згадував, що »bogus« — палиця) означала »кийок«, і так з цього значення також виникло ймення »дужака« — чоловіка, аналогічно до »кий« — »Кий«. А як мати на увазі оту взаємозамінність звуків »т« та »ф«, то можна для цього навести адигейське слово »фіанэ«, що тепер значить »сапа« (що нею »сапають« городину), а первісно це, безперечно, була палиця, кийок.

У світлі цих етимологій можна легко пояснити й »печенізьку« назву Дніпра »Вагонх«. Звичайно, це не була насправді печенізька назва, бо печеніги, як пізні прихідьки на Наддніпрянщину, не могли вигадувати свою назву, а засвоїли одну з місцевих, готових уже назв Дніпрового Низу, а саме з'ясовану уже вище назву »Borus« чи, власне, її варіант, що відрізнявся від »Borus« тільки кінцевим складником — »х« (відповідно до — »s«). А це »х« походило або від »ухы(н)« — тут »ху« читають як »х«, — що тепер в адигейських мовах значить »побудувати«, »заплітати« (косу). Отже, обидва ці складники — і »s«, і »х« — мали те саме значення, пов'язане з порожистістю та бурхливістю Дніпра або й з його тирлом — дельтою. Можна ще навести й адигейське »уфа« (в ньому »ф« взаємозамінне з »х«), що значить »накритий«, »покритий« чимсь, а також »похмурий«, а це також додає дещо до семантич-

ного комплексу, пов'язаного з порогами й бурхливістю, як також з Великим Лугом. Варто відзначити, що частина »Ваг«-, якщо читати її як »вар«, дає значення »вари(вода)«, а також »перегукується з сучасним адигейським »уэр«, що значить »бурхливий« (від нього ж походить і українське »вир«), як це я з'ясував у іншій своїй праці. А якщо мати на увазі всі оті значення »закінчений«, »збудований«, »накритий«, то звідси можна виводити походження угорського слова »*vagus*«, що значить »місто«, а спочатку це була »фортеця«, а також англійського »*borough*« — місто, міський район.

Про назву Дніпра »Узу«, »Узи«, »Озу«, »Атель«, що їх уживали тюрки, також не можна сказати, що вони тюркського походження, — про це свідчить їхня етимологія, з'ясована за допомогою адигейських мовних даних. У всіх цих назвах перший складник (у розумінні мого терміну »складник«), з усіма його варіантами у«-, о«-, а«-, походить від дієприкметника »уэ«, що тепер в адигейських мовах значить »те, що впало«, в цьому разі вода (з жмар або в значенні »тече із схилу). В адигейських мовах назви всіх опадів походять від цього дієприкметника, з додатками ще інших складників. Ба й слов'янське слово »вода« походить від цього ж дієприкметника, як це я з'ясував у іншій своїй праці (та й в інших індо-європейських мовах назви води, в їх перших складниках походять від »уэ«). Фонетично »уэ« — це двозвук, що складається з півголосного »ў« та редукованого »э«, який, проте, іноді вимовляється і як однозвук (монофтонг) »у«, »о«, »а« (пор. сучасні адигейські назви снігу »уэс«, »осы«). Звідси оті три варіанти в початковому звукові назви »Узу«, »Ози«, »Атель«. Другий складник у перших трьох варіантах походить від дієприкметника »зы(н)«, що тепер в адигейських мовах, в інфінітивній формі (з — »н«) значить »цідити«, а це ж майже рівнозначне із словом »текти«, — звідси й значення »вода«, »річка«. Звуки »и«, »у« в дієприкметникові »зы« це закономірне явище, наявне ще й досі в адигейській вимові »ы«. Між іншим, від »оз(у)« походить і назва Оз(івського) моря (в російській формі »Азовское«), тільки до цього утворення приєднався ще складник — дієприкметник »увы«, що значить »те, що встає«, тобто »хвилюється« (пор. в українській народній думі »злосупротивна хвиля встає«). Утворення »Атель«, його частину я з'ясував в іншій своїй праці, ця етимологія є досить складна, і я її тут не буду повторювати, скажу тільки, що вона споріднена з назвою північнокавказької річки »Адиль-су«.

Татарська назва Дніпра »Ексі«, очевидячки, є якимсь відгуком назви Чорного моря »Евксінський понт«, а щодо різних італійських назв Дніпра, то в утворенні »*Suosen*«, позначеном на карті Баптиста Генуезького (1514), виразно видно складову частину »-ose-«.

Є ще, сказати б, поетична в українській мові назва Дніпра »Славу-та«, з її варіантом »Славутич«. Але такої »поетичности« набула ця назва пізніше, трохи чи не нашого вже часу, але в давнину це була звичайна, »прозова« назва, як я це з'ясував у окремій статті, що була відгуком на статтю Яра Славутича, надруковану в ж. »Нові дні«, число

247-248 за 1970 р., під заголовком »До історії слова »Славутич«. Але ця моя стаття не була надрукована, а тепер я вибираю з неї тільки найпотрібніші для етимології цієї назви моменти.

Вперше я спробував був з'ясувати цю етимологію ще в своїй кн. »Нові знадоби до етногенези слов'ян та інших народів« (Нью-Йорк, 1967 р., стор. 33), але тоді я ще не виробив був свого методу і через те тільки семантику цих двох утворень приблизно »намацав«, а справжньої етимології, її деталей не з'ясував, проте це не значить, що »Славута« й »Славутич« як гідроніми мають свою семантику від »слави« чи »слов'ян«. Про це передусім свідчить те, що так названо не тільки таку »славну« (тобто широковідому) річку, як Дніпро, ба й більшу за Дніпро — Волгу (за свідченням араба Ібн-Хардадбега, в давнину Волга називалась »Славонія«), а й малі, маловідомі річки — польські »Ślawa« та »Ślawica«, югославська »Славница«, литовська »Szlavanta«. Крім того, по-литовському море теж називається »szla-vaĩtos«. А цей »вихід« даного комплексу за межі слов'янських мов, поперше, свідчить, що це дуже давня семантика, мабуть, давніша за слов'янські значення »слава« чи »слов'яни«, а подруге, усі ці гідроніми прямо вказують на те, що первісно це були значення »водойма«. Як відомо, на Україні є й назва міста »Славута« (тепер над р. Горинню), але мені невідомі тамтешні »гідронімічні« умови (там могла бути притока Горині з такою назвою або й сама Горинь первісно так називалась), як також я нічого не знаю про заснування цього міста (може, воно назване за прізвиськом засновника цього селища, а таке прізвисько в цьому комплексі можливе і, здається,десь я чув про людину з таким прізвиськом).

Ув отій своїй *першій* спробі етимологізації утворення »Славута« я виводив його з адигейського дієслова »щїзуэн«, що значить »заливати щось водою« чи »заливатися водою«, бо це неперехідне дієслово. Але я не визначив *складників*, у досліджуваних утвореннях, а без цього, згідно з моїм методом, не можна »докопатися« до первісного значення й тих первісних слів, з яких ці назви утворилися. *Перший складник* у них »щїз« (з фонетичним варіантом »щы-«) — приросток »вмістилища« в неперехідних адигейських дієсловах, відповідно до »дз« в утвореннях »Дін«, »Дън-« в назві »Дніпро«, як це я з'ясував вище в цій праці. У приростку »щїз« літера »і« означає абруптивність приголосного »щ«, (в адигейських мовах), міг дати й звук »с«. Про взаємозамінність цих двох звуків, між іншим, свідчить англійське слово »shower« (дощ), що прямо походить від отого адигейського »щїзуэ(н)«, з якого »відкинуто« інфінітивний нарісток »-н«, а натомість »поставлено« адигейське закінчення означеного іменника »-р«: в цьому англійському слові маємо звук »ш« (»sh«). А про те, що й у досліджуваній тут слов'янській групі слів напочатку міг бути звук »ш«, може свідчити зневажлива німецька назва слов'ян »Schlawine«. *Другий складник* цих утворень походить від дієслова »уэн«, що тепер в адигейських мовах має декілька значень, а серед них і значення »падати«, а звідси можна вивести й значення »текти«, як також »падати« з хмар (згадаймо західноукраїнське

»дош падає«). Другим складником у »Славу́та« (»Слову́та«), »Славутич« став, власне, дієприкметник від згаданого дієслова — »уэ«, від якого походять назви атмосферних опадів не тільки в адигейських мовах (напр., назви снігу »уэс«, »осы«), а й слов'янське »вода« (перший склад його), англійське »water«, німецьке »wasser« (їхні перші склади-складники). Фонетично звук »у« в адигейських мовах — це двозвук »уи«, і цим пояснюється те, що англійці пишуть »w«, а також перетворення, в наслідок асиміляції, попереднього редукованого »э« на »а« чи »о« (в »Слову́та«). З цього ж двозвука походить і звук »в«. Разом »щі́зуэ« означало те, що »злилося« згори (з хмар), а також докупи, тобто »злива« (значення англійського слова), »водойма«, »річка«. Англійське »wave« (хвиля) утворилося з цього ж »уэ« та з приєднаного до нього спросторованого »е-уэ«, що має багато значень, а з-між них є значення »те, що збивається« (як, наприклад, масло), отже й »хвилюється«. Фонетично »е« — »jэ«, а цей »j« асимілював попередній редукований звук »э«, перетворивши його на звук повного творення »а«.

Семантика другого складника в англійському слові »wave« підвела нас і до семантики (значення) третього складника в слові »Славу́та«. Є в адигейських мовах дієслово »утэ́н«, що значить »місити«, »топати« (траву, наприклад), ну, а це ж те саме, що й »збивати масло«. У тому слівнику, що я ним у цій праці користуюся, є й готовий дієприкметник від цього дієслова »ута« (тут »а« — займенникове закінчення дієприкметника). Якщо його приєднати до »слав(э)«, то й виходить »Славу́та«, тобто »вода, що тече й хвилюється«, »бурхлива річка«. А що Дніпро не просто »хвилюється«, а ще й »перестрибує« через пороги, то до нього для виразнішої характеристики (пам'ятаймо, що наші теперішні слова, згідно з моєю теорією, склалися з первісних коротких слів) приєднали ще й дієприкметник (тепер в адигейських мовах це іменник) »чы́«, що значить »прут«, »палиця«. А це відповідає значенню -»пар« та його варіантам, з'ясованим вище. Оте »чы« приєдналося не до »ута«, а до »утэ́«, з його редукованим »э«, що може звучати і як »ы«. А втім, тут могла статися субституція звука в наслідок народної етимології, що виникла під впливом називання людей на отецтво: »Святсславич« тощо. Ця аналогія пов'язана була з походженням і самого наростка отецтва від »щі́э«, що значить »молодий«, а його вимова могла бути й »чы́«, як про це свідчать сучасні адигейські мови. Та й на слов'янському ґрунті на це є докази: »на-ща-док« (тут »щ«) і »чадо« (тут »ч«). А семантично отецтво в »щі́э« — »чы́« походить від того, що в адигейських мовах ще й тепер »щі́э« має й значення »дно«, а дитина виходить із »дна«, »лона« батьків (через те в еспанській мові »don« стало ознакою шляхетства, аналогічно до французького »de«, що походить із »дэ«, як це я з'ясував вище). Клична форма »Словутицю«, зафіксована в »Слові о полку Ігореві«, вказує на можливість і форми »Словути-ць«. Це міг бути або варіант вимови -»чы́« (як і навпаки: -»чы́« могло бути варіантом -»ць«), або могло походити з »чы́«, що в адигейських мовах значить »вовна« (а »вовна« й »волна« етимологічно споріднені). Зрештою, ми маємо ще й досі назву Дніпрового порога

»Ненаситець«. Такого походження й кінцеві складники в отих гідронімах »Sławica« та »Славиця«.

Залишається тепер ще з'ясувати етимології назов р. Дністра. Але для цих етимологій є вже готові дані, з'ясовані в назвах »Дніпро« та »Дунай«. »Дн« — частина утворення »Дніпро«, »істер« — те саме, що й »istros«, що, як я з'ясував, було назвою дельти Дунаю. А Дністер також »відкладає на підгір'ї багато уламкового матеріалу й ділиться на окремі рамена, які оточують багато островів«¹⁶, і має великий лиман. Крім того, це пояснює й значення давньої його назви, записаної в грецьких джерелах — »Túres«, »Turas«. Як бачимо, це те саме, що й назва російської страви »тюря«, тут навіть звуки »и« та »ю« (»у« з м'якістю попереднього приголосного) збігаються, відповідаючи адигейському »тій«. Якщо в латинській назві Дністра — »Danastius« немає звука »р«, то це тільки підтверджує мою думку, що й у інших цієї групи утвореннях це був формальний складник — закінчення називного відмінка в означених іменниках, отже, тільки факультативний складник, бо в неозначених іменниках його могло не бути.

16) В. Кубійович, »Географія України і сумежних земель«, Краків-Львів, 1943.

НОВЕ ВИДАННЯ

В Українській Видавничій Спільці (Лондон) появилася цінна праця

ВАСИЛЯ ПЛЮЩА

»БОРотьБА ЗА УКРАїнську ДЕРЖАВУ ПІД СОВЕТською ВЛАДОЮ«

Автор — відомий український учений і публіцист — висвітлює найменш знану сторінку нашої історії — визвольну боротьбу українського народу проти московсько-большевицьких окупантів України в 1922-1941 роках. Для цього він зібрав багатий джерельний матеріал і використав у своїй праці.

Книжка має 126 сторінок, добрий папір і тверду обкладинку.

Ціна: у Великій Британії — 2 ф., у США і Канаді — 5 дол., в Австралії — 4 дол., в інших країнах — рівновартість англ. фунта.

Замовлення просимо висилати на таку адресу:

Ukrainian Publishers Ltd.

200 Liverpool Rd., London N1 1LF, Great Britain.

Д-р Блянка ЄРЖАБКОВА

БІБЛІОГРАФІЯ НАУКОВИХ ПРАЦЬ О. КУЛЬЧИЦЬКОГО (1895-1980)

III

Сьогодні даємо нашим читачам вже третю частину в серії «Бібліографія наукових праць Олександра Кульчицького». Після першої частини п. з. «Хронологічний показник головних наукових праць-монографій та журнальних статей» та другої «Показник газетних статей» сьогодні приходимо до дальшої багатой та різноманітної і зовсім немаловажної ділянки наукової спадщини проф. Кульчицького, а саме, до його доповідей.

Проф. Кульчицький часто і дуже радо виступав перед українською, французькою, німецькою, італійською та англomовною публікою з психосоціальними, етнопсихологічними та порівняльно-антропологічними доповідями. Що ця частина його праці дуже важлива, вказує вже саме число назв доповідей включених у показник — 158 — при чому не можна твердити, що цей показник всеохоплюючий. Перед авторкою цієї розвідки стояло нелегке завдання, а саме, з незвичайно багатой та зовсім неопрацьованої спадщини проф. Кульчицького віднайти його доповіді та вишукати дати і місця їх виголошення.

Вищезгадані доповіді можна поділити за різними критеріями. Вони виголошувались українською або передовими світовими мовами, регулярно, в рамках різних постійних програм або при окремих нагодах. Їх можна поділити тематично; вони організувались факультетами, інститутами та іншими складовими частинами УВУ (такими як Психологічний Інститут УВУ).

Проф. Кульчицький виступав з доповідями на університетах в Мюнхені, Тюбінгені, Ерлангені, Гайдельберзі, Мюнстері, Відні, Зальцбурзі, Інсбруці, Парижі, Римі, Торонті, як теж і в східноєвропейських інститутах Німеччини, Франції, Італії, Бельгії та інших країн. Він доповідав на академічних вечорах, конференціях НТШ, курсах українознавства, форумах міжнародніх академій наук та молодечих організацій СУМ і Пласт, КоДУС, Асоціації Європейської федерації та Католицької Акції.

Проф. Кульчицький брав також участь з доповідями в Італійсько-українським Товаристві, в Українсько-французьких Днях, на форумі Спільки німецьких психологів, на високій філософічно-теологічній школі в Кенігштайні, в Страсбурзьких днях.

Яке значення мали доповіді проф. Кульчицького для широкого наукового світу, для української еміграції та, зокрема, для Українського Вільного Університету найліпше покаже декілька критичних заміток та інформацій про їх відбуття, друкваних у тогочасних українських газетах. З них наведемо тільки короткі уривки, які вже сьогодні сталися частиною історії.

В березні 1952 року в статті під назвою «НТШ-івські відвідини в Лювені» паризьке «Українське слово» так м. ін. писало:

»В днях 13 й 14 березня завітав до Лювєнського студентського осередку проф. О. Кульчицький, дійсний член НТШ та віце-президент КоДУС-у. Відвідини були одним з етапів поїздки проф. Кульчицького до робітних осередків Бельгії, зорганізованої з метою популяризації справи НТШ серед найширших кіл громадянства.

З нагоди перебування милого гостя в Лювені, бельгійський КоДУС скликав Загальні Збори та зорганізував доповідь проф. Кульчицького в двох вечорах на тему «Пролегомена до психології української людини»... Доповідь проф. Кульчицького була надзвичайним духовим стимулом для лювєнського осередку, що в загальному майже зовсім позбавлений безпосереднього контакту з нашим чільним громадянством, а головне — з нашими науковцями»...

Про те, що проф. Кульчицький був активний також і поза європейським континентом, вказує декілька звідомлень з американської преси. Філядельфійська «Америка» з 4 березня 1964 р., в статті «Проф. д-р О. Кульчицький у США» писала:

»Проректор УВУ, проф. Олександр Кульчицький, ... відвідає в справах української науки наші скупчення в Америці. Об'їзд відбудеться впродовж 80 днів ... охоплюючи наступні місцевості: Нью-Йорк, Філядельфію, Піттсбург, Клівленд, Дітройт, Чикаго, Едмонтон, Саскатун, Вінніпег, Монреаль, Торонто, Вашингтон. Метою об'їзду є встановити тісний науковий зв'язок поміж європейською і американською професурою УВУ, як теж українським науковим світом Америки, особливо з молодими науковцями... та виголосити низку доповідей, а саме: «Структура української людини, як ключева проблема марксизму-ленінізму», «Гомо релігійус і гомо советікус», та «Постать Шевченка в перспективі доглибної психології»...

У «Свободі» з 19. 3. 1964 р. поміщено:

»... Під час свого побуту в Нью-Йорку проф. Кульчицький відвідав Наукове Товариство ім. Шевченка, Український Народний Союз і редакцію «Свободи», Український Конгресовий Комітет Америки, Український Інститут Америки, Український Літературний Клуб, Українську Вільну Академію Наук і Пласт... При тій нагоді проф. Кульчицький виголосив доповідь на Святочній Науковій Конференції НТШ, влаштована з нагоди 150-річчя народин Т. Шевченка, в Нью-Йорку; він також дав доповідь в Українському літературному Клубі для науковців-емігрантів з-поза залізної заслони»...

Ці вищенаведені цитати з українських газет Америки та Європи найкраще свідчать про широку діяльність сл. п. проф. О. Кульчицького та його активну працю серед української еміграції по обидвох сторонах океану. Коли поглянемо на цей широкий тематичний вахляр доповідей проф. Кульчицького, тоді перед нами стане повний образ його невтомної творчої і незвичайно багатой наукової праці, зафіксованої у формі доповідей.

Доповіді проф. Кульчицького

1947

»Психологічна проблематика екзистенціональних поглядів на людину«. I Конференція НТШ, Міттенвальд, 15-18. 9. 1947 р.

1948

»Культ Шевченка в світлі поглибленої психології«. II Конференція НТШ, Берхтесгаден, 5-7. 3. 1948 р.

»Психологія запроторенців«. Академічний вечір у Мюнхені, організований НТШ, 10. 12. 1948 р.

1949

»Філософічна концепція екзистенції людини та українська духовність«. Академічний вечір під патронатом НТШ (без дати).

»Криза сучасної культури« — філософічний колоквіум при співучасті проф. д-ра І. Мірчука, о. д-ра В. Мельника, д-ра М. Шлемкевича та проф. д-ра О. Кульчицького (без дати).

1950

»Філософія екзистенціалізму« (без дати). З наукових доповідей, прочитаних членами Секції на своїх зібраннях і на спільних сесіях та на наукових з'їздах.

1951

»Проблематика взаємовідносности між етнопсихологією та диференціальною психологією релігії«. Наукова конференція НТШ, 18-20 жовтня, у Рокка ді Папа, біля Риму.

1952

»Взаємовідношення народу і провідника в «Мойсею» І. Франка в світлі психології«. УДК-УНОТ, Бельгія: Звартберг, Вам, Льєж, Шарлеруа й Шатле, 8-17 березня 1952 р.

»Народ і провідник в поемі І. Франка «Мойсей». Ліберкур, 24 лютого 1952 р.

»Осяги та проблеми сучасної психології«. Академічне Товариство, Париж, 20 січня 1952 р.

»Пролегомена до психології українського народу«. Семінарію Понтіфіціо, Рим, 26 лютого 1952 р.

»Пролегомена до психології українського народу«. Український студентський осередок, Лювен, 13-14 березня 1952 р.

»Східні і західні первні української психіки«. Високошкільні Літні Курси Українознавства, Люрі, 1952 р.

»Les aspects occidentaux et non occidentaux de l'âme ukrainien«. Італійсько-українське Товариство, Рим, 2 грудня 1952 р.

1953

»Антропологічно-характерологічна концепція і психологічна ситуація людини в Совегах«. Сесія НТШ, 4 листопада 1953 р.

»Від колиски до домовини — розвитковий шлях людини«. Семінарію Понтіфіціо, 24 березня 1953 р.

»Концепція матеріялістично-рефлексологічної психології і проблематика психологічного формування людини«. Наукова Конференція ЄВ НТШ, Сесія в Мюнхені, 11 жовтня 1953 р.

»Das Problem des Verstehens einer fremdlandischen Psychik«. Конференція Професійної Спілки Німецьких Психологів і Психологічного Інституту УВУ, 7-8 березня 1953 р.

»Die Entwicklung des französischen psychologischen Gedankens als Ausdruck der französischen Geistigkeit«. Психологічний Інститут Німецького Університету в Мюнхені, 25 лютого 1953 р.

»Die okzidentalen und nicht-okzidentalen Komponenten der ukrainischen Psychik«. Конференція Професійної Спілки Німецьких Психологів і Психологічного Інституту УВУ, 7-8 березня 1953 р.

»Die psychologische Problematik der Formung des Sowjetmenschen«. Психологічний Інститут Німецького Університету в Мюнхені, 28 листопада 1953 р.

1954

»Психологія советського терору«. III Високошкільний Курс Українознавства, Лондон, 1954 р.

»Розвитково-психологічні аспекти дитини поміж 8 і 14 роком життя«. Курси СУМ-у, Брюссель, 1 березня 1954 р.

»Розвиток французької психології, як вияв французької духовости«. Міжнародня Вільна Академія, III загальна Асамблея, 29 травня 1954 р.

1955

»Das Biotische und das Geistige im Menschen«, Des Psychologische Institut der Ukrainischen Freien Universität in München, Vortragsreihe der Technischen Hochschule in Stuttgart, 29-30 November 1955 (30.XI.55).

»La conception sovietique de l'homme et l'ame ukrainienne«. Український Тиждень, Лювен, 7-12 лютого 1955 р.

»Проблема нації в обличчі сучасного світу у соціо-психічно-філософичнім аспекті«. Високошкільний курс українознавства, Лювен, 2-9 вересня 1955 р.

1956

»Психосоціальні аспекти «Мойсея» І. Франка«. Франківська Сесія НТШ, 12 червня 1956 р.

1957

»Проблема європейського покликання України«. (Поняття «національного покликання» та його місце в структурі національного почуття українського народу у зв'язку з його змаганням за власним місцем в європейській духовості), 17 вересня 1957 р.

»Die personalistische und kollektivistische Entwicklungsrichtung des Menschen«. Universität Heidelberg, Zoologisches Institut, 29 січня 1957 р.

»Європейське покликання української духовости«. VI Високошкільний Курс Українознавства, 12-19 серпня 1957 р.

»Психіка советської людини у її протиставності до релігійної структури душі«. Інтернаціональна зустріч у Високій Філософічно-теологічній Школі в Кенігштайні, 2 серпня 1957 р.

»Психологічні аспекти «Мойсея» І. Франка. Франківська конференція УВУ у Мюнхені, 8 лютого 1957 р.

1958

“Les aspects methodologiques de l’etude psychosociale de la diaspora Ukrainienne”. Institut international de Sociologe, Comite d’Organization du XVIII-e congres.

»Методологічні аспекти психосоціальних дослідів української діаспори«. Історично-філологічна секція НТШ, Мюнхен, 26 квітня 1958 р.

1959

“Die nationalrussische Komponenten des Sowjetkommunismus”. Universität Münster (Westfalen) und die Arbeitsgemeinschaft für Ostforschung, Vortragsreihe ‘Vorträge ausländischer Gelehrter’, 30 червня 1959 р.

»Етнопсихологічна інтерпретація марксизму-ленінізму«. Річний З’їзд Міжнародної Вільної Академії в Парижі, 6-7 червня 1959 р.

»Психічні своєрідності російського та українського народів«. Високошкільний Курс Українознавства, Мюнхен, 2-5 січня 1959 р.

»Російська духовість в призмі європейської науки«. Високошкільний Курс Українознавства, Мюнхен, 2-5 січня 1959 р.

1960

»Проф. О. Шульгин — філософ, соціолог та історик«. Міжнародня Вільна Академія Наук та НТШ, зустріч для вшанування пам’яті професора О. Шульгина, Париж, 30 квітня 1960 р.

1961

»Книга моральної сили« (Історія книжки про літературознавця проф. Миколу Плевака). Академічне Товариство, Париж, 29 грудня 1961 р.

»Комуністична загроза над світом«. II Інтернаціональний Антикомуністичний Конгрес, Рим, 18-20 листопада 1961 р.

1962

»Під знаком Об’єднаної Європи«. Засідання Головної Ради Асоціації Європейської Федерації (АЕФ), 3 травня 1962 р.

1963

»Український мирянин у духовій ситуації сучасности«. Матеріали Студійних Днів Українського Християнського Руху, Рим, жовтень 1963.

»Звіт про студійну конференцію в Римі«. Український Християнський Рух, 6 листопада 1963 р.

1964

“Christlicher Mensch versus Sowjetmensch”. Deutsches Haus, Frauengruppe der deutschen Vereinigung, Winnipeg, Man., Kanada, 21 квітня 1964 р.

“Das Ukrainertum unter der Lupe des Tiefenpsychologen”. Ethnologische Skizze Hochschule im Exil. Die Ukrainische Universität zu Gast in Tübingen, 22 червня 1964 р.

»Структура української науки та її завдання у вільному світі«. Дім української науки, Мюнхен, 6 червня 1964 р.

»Машина, місто, маса« (Технологічна цивілізація). Вінніпег, Канада, Заля сесій УВАН, 20 квітня 1964 р.

»Перетворення людини в Советському Союзі як ключева проблема 'марксизму-ленінізму'. Відділ УККА, Філадельфія, 15 березня 1964 р.

»Перетворення людини в Советському Союзі як ключева проблема 'марксизму-ленінізму'. Осередок праці НТШ, Парма, Огайо, 22 березня 1964 р.

»Під знаком діалогу українського мирянства з Українською Церквою». Студійні Дні Українського Християнського Руху, Петербург, 24-30 жовтня 1964 р.

»Постать Шевченка в перспективі доглибинної психології». Осередок праці НТШ, Парма, Огайо, 21 березня 1964 р.

»Розвиток технологічної цивілізації та відношення української культури до проблеми цього розвитку». З'їзд українських інженерів Північної Америки, Торонто, 5-6 березня 1964 р.

»Структура української науки та її завдання у вільному світі». Українське Студентське Товариство ім. А. Коцка, Парма, Огайо, 22 березня 1964 р.

»Структура української науки та її завдання у вільному світі». Літературно-мистецький клуб та Осередок праці НТШ, Філадельфія, 14 березня 1964 р.

"Transformation of Soviet man as a basic problem of Marxism-Leninism". John Carroll University, Cleveland, Ohio, 20 березня 1964 р.

»Українська наука і її завдання у вільному світі». Вінніпег, 19 квітня 1964 р.

»Український Вільний Університет». Міжнародна Академія Наук (у французькій мові), 8 березня 1964 р.

»Шевченко у світлі глибинної психології». Вінніпег, Манітоба, 17 квітня 1964 р.

1965

»Мітотворчі тенденції культу Маркіяна Шашкевича у зв'язку з ювілейною публікацією проф. Степана Шаха про Шашкевича». Дім української Науки, Мюнхен, 3 квітня 1965 р.

»Розвиток технологічної цивілізації та українська культура». Наукова Конференція УТГІ, Мюнхен, 29 жовтня 1965 р.

1966

»Аджджіорнаменто (Усучаснення) — центральна тема Ватиканського Собору». Український Християнський Рух, Париж, 16 грудня 1966 р.

»Місце М. Шлемкевича в українському духовному житті». НТШ, Париж, 26 травня 1966 р.

»Під знаком української Церкви та українського мирянства». Студійні Дні Українського Християнського Руху. 'Історичність II Ватиканського Собору'. Петербург, 26-30 жовтня 1966 р.

»Україна в рамках європейського Сходу». Український тиждень бельгійських професорів Лювєнського університету та українських професорів УВУ в Мюнхені, Лювєн, лютий 1966 р.

1967

»Під знаком діалогу української Церкви та українського мирянства». Студійні Дні Українського Християнського Руху, Рокка ді Папа, 12-16 жовтня 1967 р.

»Проблема Божого люду, як чинника перетворення світу«. Світовий Конгрес Апостольства Мирян, Рим, 11-18 жовтня 1967 р.

»Проблема Божого люду як чинника перетворення світу«. Філадельфія, 26 листопада 1967 р.

»Структура української науки та її завдання у вільному світі«. Торонтський університет, Торонто, 29 листопада 1967 р.

»Сучасна філософська проблематика атеїзму«. Дім Української Науки, Мюнхен, 8 липня 1967 р.

»Феноменологічна філософія як відповідь на атеїзм«. Дім Української Науки, Мюнхен, 8 липня 1967 р.

1968

"Der neue Mensch als psychologisches Problem der freien und der kommunistischen Welt." Psychologisches Institut der Ukrainischen Freien Universität und Universität Stuttgart, Stuttgart, 1968 р.

»Поняття української ідентичності в діаспорі та ідея її зберігання«. Дім Української Науки, Мюнхен, 30 квітня 1968 р.

1969

»Дидактично-психологічні аспекти навчання українознавства«. Учительський курс СУУВ у Великій Британії, Відділ СУБ-у Брадфорд, 27 грудня 1969 р.

»Завваження до засідання Шевченківського Комітету у справі інавгурації площі Тараса Шевченка«. Сарсель, 28 березня 1969 р.

»Психологічні аспекти марксистсько-ленінського перетворення та персоналістичного збереження української людини«. Високошкільні Літні Курси Українознавства, Мюнхен, літо 1969 р.

»Фактори, які формують світогляд молодих людей — Криза університету і сьогодення молодь«. Делегатура УВУ у Франції, Париж, 1969.

1970

»Божа трансценденція, час, дійсність та екзистенція сучасної людини«. Дискусійний вечір із співучастю української молоді, Сарсель, 2 березня 1970 р.

»Вечір поезії Ліни Костенко«. Париж, 28 травня 1970 р.

»Сьогодення проблематика етнопсихології на прикладі української людини«. Психологічний інститут УВУ і Штуттгартський університет, Штуттгарт, 28 січня 1970 р.

"Die heutige Problematik der Ethnopsychologie" (am Beispiel des ukrainischen Menschen). Vortragszyklus des psychologischen Instituts im Rahmen der Veranstaltungen der Stuttgarter-Universität, 28 січня 1970 р.

»Докторська праця Владики Володимира Маланчука — 'Неореалізм в німецькій та французькій філософії'«. Париж, 11 березня 1970 р.

»Духова криза сьогоденньої студентської молоді у вільнім і марксистським світі«. Дім Української Науки, 14 серпня 1970 р.

»Місце О. Шульгина — історіософа — поміж історією і життям«. Париж, 23 жовтня 1970 р.

»Неореалізм в сьогоденній філософії«. Делегатура УВУ у Франції, Париж, 11 березня 1970 р.

»Сучасні, найближчі і майбутні завдання національно-освітньої праці КоДУС-у. Засідання Відділу КоДУС у Мюнхені«. 17 червня 1970 р.

»Художній і філософський коментар до поезії Ліни Костенко«. Літній Семінар УВУ, Дім Української Науки, Мюнхен, 28 липня 1970 р.

1971

»Вступ до етнопсихологічних основ драматичної поеми 'Бояриня' Лесі Українки«. Дім Української Науки, Мюнхен, 12 серпня 1971 р.

»Людина — українська і московська — у творчості Лесі Українки«. УВУ у 100-річчя Лесі Українки, Мюнхен, 12 серпня 1971 р.

»Модель людської особовості у західнім світі та марксистсько-ленінське поняття людини«. Дім Української Науки, Мюнхен, 20 серпня 1971 р.

»Регуля aurea' як загальнолюдська юридична форма«. Дім Української Науки, Мюнхен, 5 лютого 1971 р.

»Роля КоДУС-у в українському студентському русі«. Париж, 10 квітня 1971 р.

»Християнізм у філософії Гегеля«. Дім Української Науки, Мюнхен, 28 травня 1971 р.

1972

"Das Zeit- und Raumerleben bei dem Menschen und seine Problematik". Botanisches Institut der Universität Erlangen, Ukrainische Freie Universität und Verband der deutschen Biologen, Erlangen, 28 жовтня 1972 р.

"Der tschechische Humanismus Komenski's und der ukrainische Personalismus Skoworodas als Ausdrucke zweier Geistigkeiten". Universität Erlangen UFU. Erlangen, 1 квітня 1972 р.

"Rapport sur l'etat des travaux concernout l'etude de l'ethnotype ukrainien". 19 червня 1972 р.

»Коменський і Сковорода в спектральній аналізі чеської, німецької та української ментальності«. Ян Амос Коменський у світлі сучасності. Гостинні виклади професорів УВУ на Штуттгартському університеті, березень 1972 р.

1973

"Das Zeit- und Raumerleben bei dem Menschen und seine Problematik". Universität Erlangen und UFU, 9 лютого 1973 р.

"Das Zeit- und Raumerleben bei dem Menschen und seine Problematik". Universität Tübingen und UFU, 23 листопада 1973 р.

»Основи філософії«. Дім Української Науки, Мюнхен, 22 березня 1973 р.

»Г. Сковорода — філософ себепізнання і провідник сучасного персоналізму«. УВУ, Мюнхен, 16 липня 1973 р.

»Сковорода як антрополог персоналізму«. Дім Української Науки, Мюнхен, 9 серпня 1973 р.

"Skoworoda — Expression de l'ethnopsychisme ukrainien". Les sections d'etudes science de l'universite de Lille, Lille, 2 травня 1973 р.

"Skoworoda — expression de l'ethnopsychisme ukrainien". L'institute catholique de Paris e L'universite Libre Ukrainienne de Munich, Paris, 23 лютого 1973 р.

"Skoworoda als Philosoph der Selbsterkenntnis und Vorlaufer des Personalismus". Universität Innsbruck, (Theologische Fakultät). Innsbruck, 19 жовтня 1973 р.

"H. Skoworoda als Philosoph des Selbsterkenntnis und Vorlaufer des Personalismus". Kant Gesellschaft, e. V. und UFU. 16 липня 1973 р.

- »Основи філософії (I)«. Париж, 2 березня 1973 р.
»Основи філософії (II)«. Париж, 9 березня 1973 р.
»Skovoroda — Vorlauffer des Personalismus". UFU in München in Zusammenarbeit mit Seminar für Geschichte Osteuropas und Südosteuropas der Ludwig-Maximilian Universität München, München, 1 лютого 1973 р.
»Skovoroda — Vorlauffer des Personalismus". Universität Stuttgart und UFU, Stuttgart, 13 квітня 1973 р.
»H. Skovoroda — precursor du personalisme". L'Institut d'Etudes Slaves, Paris, 11 січня 1973 р.
»H. Skovoroda — Vorlauffer des Personalismus". Institute für slavische Philologie der Universität Wien, Wien, 15 червня 1973 р.
»Сковорода — предвісник персоналізму«. Дім Української Науки, Мюнхен, 13 березня 1973 р.

1974

- »Людина в 'Соборі' О. Гончара з погляду антропологічної філософії«. Дім Української Науки, Мюнхен, 16 липня 1974 р.
»Зв'язок між поезією та філософією з узягдненням естетичних принципів Гегеля«. Дім Української Науки, Мюнхен, 2 серпня 1974 р.
»Поняття людини у філософичній антропології«. Дім Української Науки, Мюнхен, 20 серпня 1974 р.
»Місце філософичної антропології в духовості й культурі українського народу«. 16 жовтня — 2 грудня 1974 (США і Канада).
»Сковорода як філософ себепізнання і предтеча сучасного персоналізму«. Нью-Йорк, 16 жовтня — 2 грудня (США і Канада).
»Чинники формації української людини в діяспорі й на Батьківщині та перспективи її майбутнього розвитку«. (США і Канада), 16 жовтня — 2 грудня 1974 р.
»Сучасне філософично-антропологічне поняття людини«. Ньюарк (США і Канада), 16 жовтня — 2 грудня 1974 р.
»Сучасне філософично-антропологічне поняття людини«. Філадельфія (США і Канада), 16 жовтня — 2 грудня 1974 р.
»Етно-філософичне поняття української людини«. Чикаго (США і Канада), 16 жовтня — 2 грудня 1974 р.
»Етно-філософичне поняття української людини«. Вашингтон (США і Канада), 16 жовтня — 2 грудня 1974 р.
»Людина — українська людина — сквородянська людина«. Торонто (США і Канада), 16 жовтня — 2 грудня 1974 р.
»Das Zeit- und Raumerleben bei dem Menschen und seine Problematik". VIII Veranstaltung des Seminars für Verhaltenswissenschaften, Vaduz, Lichtenstein, 15 червня 1974 р.
»Skovoroda als Philosoph der Selbsterkenntnis und Vorlauffer der Personalismus". Salzburg Institut für slavische Philologie der Universität Salzburg, 21 березня 1974 р.
»Skovorodas Menschenideal auf dem Hintergrund der Problematik unserer Zeit". Haus der Begegnung, München, 25 січня 1974 р.

1975

- »La conscience religieuse du Temple Ukrainien eclaire par l'ethnopsychologie". Lille, Le Centre culturel Saint-Wladimir de Lille en collaboration avec l'UFU. 25 квітня 1975 р.

"La conscience religieuse du Temple Ukrainien eclaire par l'ethnopsychologie". Namur, Belgique, L'Institut Saint-Louis de Namur en collaboration avec l'UFU. 22 листопада 1975 р.

"La culture russe vue par un slaviste francais". Institut d'etudes Slaves, Paris (Паскаль — почесний доктор УВУ), 18 січня 1975 р.

»Під знаком співпраці Церкви і Науки«. Програма циклу викладів в Ліль п. з. 'Ознайомлення з Україною', Ліль, 1975 р.

»Поняття езотеричної людини в Олеся Бердника, українського поета і дисидента«. Дім Української Науки, Мюнхен, 30 липня 1975 р.

»Точки схрещення між публіцистикою і філософією«. Дім Української Науки, Мюнхен, 14 серпня 1975 р.

1976

»Ватерльо чи Ляйпціг: на фронті українознавчого навчання«. У двох частинах, Дім Української Науки, Мюнхен, літній семестр УВУ, 1976 р.
"Le sentiment religieux du peuple Ukrainien". Belgique, L'Institut Saint-Louis, 2 квітня 1976 р.

»Персоналістична концепція людини«. Дискусійний вечір на філософському факультеті, Мюнхен, 26 липня 1976 р.

»Постать С. Петлюри в перспективі гуманістичної психології«. Студійно-наукова Конференція, Делегатура УВУ у Франції, Париж, 29 травня 1976 р.

»Національне забарвлення української релігійності«. Український Тиждень, Льєж і Намюр, Бельгія, 30 квітня — 9 травня 1976 р.

1977

"La dimension philosophico-antropologique de l'oeuvre d'I. Franko". Journee Ivan Franko, Universite de la Sorbonne Nouvelle, Paris, 12 листопада 1977 р.

»Сковорода — філософ самопізнання та предтеча персоналізму«. Делегатура УВУ у Франції, Париж, 13 лютого 1977 р.

.....

»Російський світ життя — це протиставне уявлення нашому в суцільному відношенні. Бій не йде тільки за саму ідею свободи, але не менше за її зміст, бо свобода — це рамки для виконання означених етичних, суспільних, політичних і інших вартостей, це змога вибрати одну чи іншу вартість, справедливе, чи не справедливе, добре чи зле, гедоністичне чи героїчне, альтруїстичне чи егоїстичне. Цей бій ведеться і серед західного суспільства, де вже починається процес пробудження й відродження, самоусвідомлення власних питомених традиційних духових, культурних, національних і соціальних вартостей та поворот до культу героїки життя, національного етосу, національних героїв і рідного стилю і змісту життя. Те, чим досі був сильний Окцидент, noblesse oblige, — navigare necesse est, vivere non!«

(З матеріалів VI ВЗ ОУН: »Становище у світі й Україна«)

.....

Жан де ГОРАЛЬ

МОСКОВЩИНА В ФРАНЦУЗЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Французькі історики чимало писали й пишуть про Московщину-Росію. Особливо в давноминулому вони її окреслили такою, якою вона представлялась у дійсності, тобто жорстокою, відсталою, недовірливою, грабіжницькою, експансивною, агресивною. Немає де правди діти, вони її проаналізували об'єктивно, без крихітки зайвих прикрас, понад і рожевих у майбутнє надій.

Перші відомості про Московщину зустрічаємо в французькій історіографії з XVI століття. В «Хроніках і аналах Польщі» Блеза де Віженера подибуємо згадки про Московщину, мовляв, що москалі наскочили з казанськими татарами на Литву, знищивши цілковито країну¹. Теж Іван, великий князь Московії, по здобуттю Новгороду «*стратив 300 чільних і багатих горожан, яким він skonфіскував і забрав маєтки і всі дорожчінності, які вивіз у Московщину*»². Між іншим, Блез де Віженер напричуд робить велику різницю між москалями і русинами, називаючи респективно їхні країни Московією, Руссю, або Рутенією.

Навіть Боплян³, характеризуючи польську шляхту, підкреслює, що вона погорджувала москалями задля їхньої брутальності.

В книжці «Правдива причина козацького повстання проти Польщі» П. Лінаж де Восьєн так схарактеризував москалів у ході битви: «Вони кидаються зі шалом, викрикуючи як турки. Можуть змобілізувати 300.000 людей на протязі сорока днів. Наколи спочатку вони є переможені, покидають поле битви і просять помилування»⁴. А далі, на стор. 68-ій: «Цей московський князь має всю владу, як світську так і духовну. Він є паном всіх дібр і всіх земель».

Москалі є теж не натуральними й не перебирають середниками, щоб досягнути своєї цілі. А порівнюючи їх з литовцями, Сьєр де Готвіль додає, що «москвини навпаки є надзвичайно грубошкурими і жорстокими»⁵.

Першим суцільним трактатом про Московщину являються «Дивні відносини і відомості з Московщини» з-під пера Фуа де ля Невіля⁶. Автор цього трактату побував у Московщині в 1689-1690 роках як дипломатичний висланник польського короля, і на підставі своїх обсервацій ось що пише про Росію, зазначаючи, що йому заборонено покидати Москву на протязі 8 днів і з тої okazji призначено до нього «пристава» з шістьма солдатами:

«В москалів брак чемности, чесноти, грамотности, прав і свободи людини. Крім того вони є дикунами, недовірливими, жорстокими, пед-

1) Blaise de Vignère: Les chroniques et annales de Pologne. Paris 1575, p. 356.

2) Ibidem, p. 437: Jean grand Duc de Moscovie, qui a conquis Novgorod, et y fit mourir 300 principaux et plus riches citoyens dont il confisqua le bien et en saisit...

3) Guillaume le Vasser, Sieur de Beuplan: Description d'Ukraine. Rouen 1660, p. 100.

4) P. Linage de Vauciennes: L'origine veritable du soulèvement des Cosaques contre la Pologne. Paris 1674, p. 67.

5) Sieur de Hauteville: Relation historique de la Pologne. Paris 1686, pp. 24, 27.

6) Foy de la Neuville: Relation curieuse et nouvelles de Moscovie. Paris 1698.

растами, захланними, злодійкуватими, підлими, брутальними, грубо-шкурими й рабами. Без німців вони не змогли б нічого путнього зробити»⁷.

Найбільшою сатисфакцією для царя Петра було посварити між собою своїх фаворитів. Теж узимку він наказував вирубувати полонки в льоді й змушував своїх сановників переїздити туди санками. Його улюбленою розривкою було теж видзвонювати великим дзвоном і палити дома. По згорінню 400-500 домів, він доперва дозволяв гасити пожежу (там же, стор. 189).

Москалі також п'янствують й б'ються багнетами. Їдять багато й сплять голими по обіді 3 години. Поза церквою вони погано поводитись зі священниками і монахами, знімаючи з них штани й побиваючи палками (стор. 192).

«Московський патріарх мав осідок у Києві (походив з Києва, — Ж. де Г.), але москвини добились, від коли вони є панами цього міста, перенести осідок до Москви. Вибраний серед митрополитів, він підкоряється цареві»⁸. Рівнож половина маєтків належала монахам, які жили у великих достатках і цілковитім неуцтві (стор. 203). Ось так представлялась панорама Московщини, яку описав Фуа де ля Невіль.

Так само в «Аналах Малоросії» Шерера⁹ подибуємо подібне твердження, як попередньо, що «Великоросія побирає вчених людей з Малоросії. Навіть місця університетських професорів Московщини були обсажені освіченими людьми, взятими з київських шкіл» (стор. 325).

Ерудит Наполеонівських часів Лезюр, в «Історії козаків», побіч характеристики українських козаків, так схопив московську духовість, пишучи про Переяславський договір: «Договір, в яким додатні сторони були менш-більш вигідні для обидвох сторін, мав би запевнити вічний мир. Але він, можливо, не підходив непокірливому характерові козацького народу, ні генієві московського уряду; він був для одних і других джерелом непорозумінь і війни»¹⁰.

Побіжно згадаймо, що Вольтер в «Історії Карла XII, шведського короля» на сторінках 20-22-ій теж непохвально висловлюється про Московію¹¹.

У праці про «Імперію царів і росіян», що появилася в «Журналі двох світів» Анатоль ле Руа-Больє¹² перелічує раси й національності в російській імперії. Починає ле Руа-Больє аналізом зродження московської нації, яка, на його думку, створилася з фінсько-турайсько-монгольської раси. При тім він наводить як доказ, що Москва й Суздаль

7) Ibidem, p. 181: ... Sans les Allemands, ils ne pourroient rien faire de bien.

8) Ibidem, p. 193: Le Patriarche de Moscovie residait à Kiovie, mais les Moscovites ont obtenu depuis qu'ils sont les maîtres de cette ville, de transférer le siège à Moscou. Choisi parmi les métropolitains, il est conformé par le czar.

9) Jean-Benoît Scherer: Annales de la Petite-Russie ou histoire des Cosaques-Sapogues et des Cosaques d'Ukraine. Paris 1788, t. I, p. 325.

10) M. Lesur: Histoire des Kozzaques. Libr. Belin, Paris 1814, t. I, p. 400: Mais il n'était peut être assorti ni au caractère turbulent du peuple kozoque, ni au génie du gouvernement moscovite; il fut pour l'un et l'autre une source de discordes et de guerre.

11) Voltaire: Histoire de Charles XII, roi de Suède. Paris 1853, pp. 20-23.

12) Anatole le Roy-Beaulieu: L'empire des tsars et les Russes. In: Revue des Deux Mondes. (Seconde période). T. 107, septembre-octobre 1873.

були збудовані в серці фінської землі. І тому антропологічно російські жінки уподібнюються до фінсько-монгольської раси: приплескане обличчя, вистаючі вилиці. Рівнож *»деякі високопоставлені московські роди походять з мусулманів, лише через хрищення змінили титул татарського мурзи на російського князя«* (стор. 262). *»Великороси є найбільше експансивними тому, що фінська кров проявилась в чертах обличчя, татарська домінація в характерах, наприклад, у підбоях«* (стор. 277).

Свої імперські підбої росіяни завдячують, без сумніву, специфічній ментальності. Вони є менше незалежні, горді, індивідуальні, за це в більшій мірі терпеливі й наполегливі, маючи вироблений сенс послідовності та єдності поглядів. Цим рисам характеру вони завдячують свої успіхи, в наслідок яких створили *»найбільшу імперію світу«* (стор. 278). З цих причин у росіян теж існує колективна власність, яка не є до подумання в малоросіян!

Наполеонівський генерал Сеґюр, що був взятий у полон росіянами в 1807 р. біля Кенігсбергу, схарактеризував Росію в наступний спосіб: *жорстокі звичаї, забобони, невільництво, підданство, послухність й запопадливість в невільництві»*¹³.

»Наколи вдихується це занечищене повітря терору й підлости, можна поставити питання: чи колись людина була більше жорстокою й огидною в тім товаристві інквізиторів і шпигунів?« — оправдує недовір'я Мазепи до Москви Ежен-Мелькіор де Вогюе¹⁴.

Найкраще схарактеризував Московію французький літератор і подорожник Астольф маркіз де Кюстін¹⁵. Він твердить, що в Московії Церква була державною, тобто політичною і рабською (стор. 3), а народ, одідичив від татар фальшивість, а від візантійців політичну й релігійну лицемірність, проявляє велику спритність приховувати свою підставову думку, яка для нього є вирішальною в політиці (стор. 4).

В той час прикордонна перевірка була строгою, яка кінчалась випи-
тими й конфіскацією книжок... Теж заборонялось громадянам імперії
вийжджати закордон і контактуватись з чужинцями. На стор. 46 автор
»Росії« пише, що *»всупереч претенсіям, вмовляваним росіянам Петром Великим, усе ж таки Сибір починається за Вислою«*¹⁶. Кюстін є теж
тої думки, що людина в Росії, яка обороняє своє право, вважається
бунтівником, та що *»деспотизм і тиранія проявляються в постійній
революції«* (стор. 57).

*»Росіяни, — пише далі де Кюстін, — це завойовники прийдеш-
нього світу, бо усвідомлюють собі, що заки нас поневоляти, потрібно
нас наслідувати«* (стор. 58). Запримітив він теж, що *»в Росії не сміють-
ся, коли брешуть. Росіянин живе й думає, як завойовник. Іронія та*

13) Comte Philippe de Ségur: Mémoire d'un aide de camp de Napoléon (1800-1812). Paris 1873, p. 394.

14) Eugène-Melchior de Vogüé: Mazeppa (la légende et l'histoire). In: Revue des Deux Mondes. T. 48, nov.-décembre 1881 (3e période), p. 342.

15) Astolphe Marquis de Custine: La Russie (Edition illustrée). Paris, Amgot, 8, rue de la Paix 1855. Н. Б. Маркіз де Кюстін перебував у Росії між 1839 і 1842 роком.

16) Ibidem, p. 57: En dépit des prétensions inspirées aux Russes par Pierre le Grand, la Sibirie commence à la Vistule.

наслідування являються особливими натуральними здібностями»¹⁷. Схарактеризував він також їхню Церкву, мовляв: «ця політична й національна Церква не має ані морального, ані надприродного буття» (стор. 75). Але, все таки росіяни, на думку автора, в зовнішній політиці, в порівнянні зі Заходом, є спритнішими, терпеливішими, стійкішими, покiрливiшими i таємничiшими (стор. 79).

На 111 сторінці «Росії» де Кюстін підкреслює, що за кордоном було акредитовано по-двох російських амбасадорів: «один офіційний, другий таємний». Відтак він видвигає головні риси московського народу, а саме: слухняність, пишноту, поверховість та п'янство. Але наймаркантнішим є те явище, що селяни є віддані тілом і душею своєму панові й тільки єдиний уряд має право розпоряджатись (стор. 165).

Свої спостереження відносно Московії Маркіз де Кюстін підсумував так: «Росія добачає в Європі здобич, яка скоріше чи пізніше впаде їй у наслідок наших (себто — західних — Ред.) розбіжностей. Вона розпалює в нас анархію з надією скористати з розкладу, спричиненого нею, тому що він (розклад — Ж. де Г.) сприятливий їхнім цілям»¹⁸.

Серед найновіших французьких джерел зустрічаємо відомості про Московщину в «Житті одного народу — Україна» Роже Тіссерана¹⁹, в «Слов'янах» і «Росіянах і українцях» Роже Порталю²⁰, як теж у «Вибуховій імперії» Гелени Карер д'Енкос²¹.

Всі ці історики, крім Роже Порталю, який ганить царську Росію, а хвалить большевицьку, описуючи Московщину, включно з теперішньою, такою, якою вона фактично була й осталась. Більше того, у «Вибуховій (розривній, розколеній) імперії» Гелена Карер д'Енкос підкреслює в сучасному СССР панування росіян над іншими народами «Союзу» та їхній питомий шовінізм. Крім того, вона наводить цю домінуючу рису, яка дозволила їм підкорити інші народи, а саме «ясність духа та стійкість характеру й терпеливості»²². Але все ж таки, реасумуючи свої висновки і кладучи наголос на розвал совєтської імперії на відокремлені національні держави, Гелен Карер д'Енкос є певною, що «як імперія, яку совєтська держава одержала в спадщину, є нездiбною вийти з національного iмпасу (тупику)»²³.

До домінуючих рис московського народу, вичислених повище, які дозволяють йому приборкувати й панувати над іншими народами, ми додали б ще, щоб краще вивчити ментальність москалів, жорстокість (безоглядність), солідарність, впертість та передбачливість в політичній діяльності.

17) Ibid., p. 65: On ne rit quand on ment; le Russe pense et vit en soldat conquérant. L'ironie et l'imitation sont seuls talents naturels.

18) Ibid., p. 188: La Russie voit dans l'Europe une proie qui sera livrée tôt ou tard par nos dissensions: elle foment chez nous l'anarchie dans l'espoir de profiter d'une corruption favorisée par elle, parce qu'elle est favorable à ses vues.

Н. Б. «Росія» де Кюстіна, перекладена багатьма мовами, була залюбки читана в європейських дипломатичних колах!

19) Roger Tisserand: La vie d'un peuple — l'Ukraine. Paris 1933.

20) Roger Portal: Les Slaves (Peuples et Nations). Paris 1965; Russes et Ukrainiens, Paris 1970.

21) Hélène Carrère d'Encausse: L'empire éclaté (La révolte des nations en URSS); Ed. Flammarion, Paris 1978.

22) Ibidem, p. 32: Elle a pour traits dominants: la clarté d'esprit, la fermeté de caractère et la patience.

23) Ibid., p. 250: Et comme l'Empire auquel il a succédé, l'Etat soviétique semble incapable de sortir de l'impasse nationale.

Петро ОДАРЧЕНКО

ПРОФ. О. І. ПОВСТЕНКО, ВИДАТНИЙ АРХІТЕКТОР І МИСТЕЦТВОЗНАВЕЦЬ

(До 10-ліття з дня смерті)

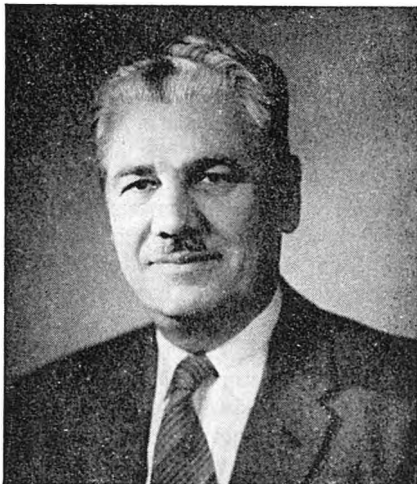
1983 року минуло 10 років з дня смерті видатного українського вченого Олексі Івановича Повстенка, дійсного члена Української Вільної Академії Наук у США, довголітнього голови Вашингтонської Групи УВАН і дійсного члена Наукового Товариства ім. Шевченка.

Діяльність О. І. Повстенка була різноманітна. Він був талановитим архітектором, художником, істориком мистецтва, педагогом — викладачем вищих шкіл, науковцем, автором цінних наукових праць і видатним громадським діячем.

Народився Олексі Іванович Повстенко 25 лютого 1902 року в селі Хащовій Гайсинського повіту на Поділлі в сім'ї селянина. 1927 року він закінчив Волинський Індустріальний Політехнікум, а потім аспірантуру при Науково-Дослідному Інституті Промислового будівництва в Харкові. Від 1929 р. до 1934 р. він викладав у Харківському Будівельному Технікумі та в Інженерно-Будівельному Інституті (курси будівельної справи, будівельної механіки та курс «будівельні матеріали»). У ці роки О. І. Повстенко працював також на посаді інженера-архітектора в Науково-Дослідному Інституті проектування металургічних заводів, в будівельному відділі Наркомосу України та в інших установах.

1935 р. О. І. Повстенко прибув до Києва і працював тут на посаді архітектора Наркомосу України. З 1937 р. він був завідувачем Кабінету архітектури та керівником відділу підвищення кваліфікації архітекторів при правлінні Співки Архітекторів України. З 1939 до 1941 р. О. І. Повстенко був членом Наукової Ради Софійського Архітектурно-історичного музею, а 1941 року став директором цього музею.

За період своєї діяльності на Україні О. І. Повстенко опублікував ряд цінних друкованих праць. Окремими виданнями вийшли в світ такі фахові праці: «Будівельна справа» (Х. 1931), «Проекти шкіл» (Х. 1932), «Альбом проектів сільськогосподарського будівництва» (Х. 1933). В журналі «Архітектура Радянської України» у 1939-1941 рр. були надруковані такі статті: «Батьківщина Т. Г. Шевченка в її минулому і сучасному» (2, 1939), «Архітектурні роботи Т. Г. Шевченка» (2, 1939),

«Словник архітектурних термінів» (майже в кожному числі впродовж 1939-1941 рр.). Цей цінний словник використали фахівці-мовознавці для великого академічного «Словника Української мови» в одинадцяти томах (1970-1980). У цьому Словнику використано архітектурні терміни О. І. Повстенка з точним зазначенням чисел журналу «Архітектура Радянської України», але без зазначення імені автора Словника О. І. Повстенка.

За архітектурними проектами О. І. Повстенка на Україні побудовано багато будинків для шкіл, бібліотек, клубів у різних містах: у Києві, в Харкові, Дніпропетровську, Запоріжжі, Херсоні, Умані, Переяславі, Новоград-Волинському, в Шепетівці, а найбільше на Донбасі. Крім того, О. І. Повстенко виконав архітектурні проекти для таких будов: Криворізький і Черкаський педагогічні інститути, Науково-Дослідний Інститут педагогіки в Харкові і т. д.

Мистецькі твори О. І. Повстенка демонструвалися на виставках у Києві, Харкові, Одесі й Львові.

В роки 1946-1949 О. І. Повстенко в Українському Вільному Університеті в Мюнхені читав лекції з історії українського мистецтва, а в Українській Вільній Академії Наук в Авгсбурзі провадив науково-дослідну діяльність і опублікував такі праці: «Київ. Альбом архітектурних пам'яток нашої столиці» (Авгсбург, 1946), «Фрески й мозаїки Михайлівського монастиря в Києві» («Українське Мистецтво», ч. 2, Мюнхен, 1947); «Київська Катедра св. Софії як оригінальна пам'ятка української національної архітектури» («Українські Вісті», Ульм, 17 листопада, 1949). У видавництві «Час» 1948 р. вийшов перший зошит «Історії українського мистецтва». Крім уже згаданих праць, О. І. Повстенко надрукував ряд статей в «Енциклопедії Українознавства» («Дереворізьба» — спільно з Д. Горняткевичем, «Архітектура Княжої Доби» та ін.). Під час перебування в Німеччині О. І. Повстенко брав участь у мистецьких виставках в Авгсбурзі, Мюнхені, Берхтесгадені й Баден-Бадені.

1949 р. в ж. «Літературно-Науковий Вісник» (кн. 2) з'явилася прихильна рецензія проф. В. Щербаківського на перший зошит «Історії українського мистецтва». У цій рецензії проф. В. Щербаківський писав: «Перший випуск праці п. Повстенка свідчить про нього, як про визначну наукову силу. Він автор цікавий, має у своєму розпорядженні багато наукового матеріалу і то доброго і, не вважаючи на тяжкі обставини, в яких перебуває, робить добре діло. Видно, він має багато енергії і впертости, має здібності й знання, а до того є добрим рисівником, про що свідчать його рисунки».

Прибувши до Сполучених Штатів (1949 р.), О. І. Повстенко вирішує значно поширити свою книжку про Київ, видану в Авгсбурзі. Не вважаючи на виснажливу щоденну працю, виконувану для заробітку, Олекса Іванович у вільний від праці час самотужки видає окремими зошитами свою чудову книжку «Золотоверхий Київ». Поява вже перших зошитів викликала ряд прихильних рецензій. Проф. В. Щербаківський із захопленням писав: «Автор книги Олекса Повстенко є вчений архітектор і мистецтвознавець, одночасно артист-маляр. Він сам крес-

лить плани київських церков і подає власні реконструкції, дуже добро-совісно й гарно виконані. Накреслені ним різьблені оздобы кам'яних плит на хорах св. Софії, а також орнамент підлоги — роблять сильне враження. Виклад стислий і науковий... Книга «Золотоверхий Київ» буде правдивою оздобою кожної бібліотеки, а в кожного українця буде дорогоцінною настільною книгою, якою він може похвалитися перед кожним чужинцем, показуючи йому наочно висоту культури нашої старої столиці, витвір нашого, а не московського народу... «Золотоверхий Київ» проф. О. І. Повстенка — це розкішний плід його довголітньої праці, великого ентузіазму та глибокої любови до українського мистецтва і української національної справи («Визвольний Шлях», кн. 4, 1955, Лондон). З захопленням зустрів появу «Золотоверхого Києва» і д-р Д. Бучинський. Ось кілька уривків із його рецензії: «Вже само ім'я проф. Олексі Повстенка дає повну гарантію про високу клясу «Золотоверхого Києва», як під оглядом науковим так і мистецьким. Ніяких найменших застережень не залишають ні за читачем, ні за критикою перші чотири зошити, а, навпаки, вони ясно говорять, що книга достойна не тільки автора, нашої науки..., а достойна нашого національного імени. Сам факт, що автор взявся за видання цієї книги подивугідний... Багато ілюстративного матеріалу: плани, фотографії церков, зразків церковного мистецтва, репродукції старих гравюр, фресок, фотографії мозаїк, орнаментів хрестів — такі чудові й рідкісні, що тяжко ними налюбуватися, тяжко здержати подив до великого мистецького духа наших предків...» («Українська Думка», 30 травня, 1957 р.).

О. І. Повстенко опублікував багато цінних праць з історії церковного мистецтва й архітектури. До них належать такі праці: «Кирилівська церква в Києві» («Нові Дні», 9, 1954), «Церква св. Андрія Первозванного в Києві» («Нові Дні», 3, 1954), «Трисвятительська (Василівська) церква» («Нові Дні», 7, 1955), «Військова церква св. Миколи в Києві» («Нові Дні», 8, 1956), «Церква Різдва Христового в Києві на Подолі. Церква-усипальниця великого українського Кобзаря» («Нові Дні», ч. 267, 1972). У цих статтях багато ілюстрацій, автор докладно розповідає про історію цих славновісних київських церков, про їх архітектуру та високу мистецьку красу.

У Сполучених Штатах проф. О. І. Повстенко продовжував свою творчу працю як художник — його картини демонструвалися на виставках у Нью-Йорку, Філадельфії та у Вашингтоні — і як архітектор. 1956 року О. І. Повстенко виготовував архітектурний проект величного храму св. Симона в Парижі. Увесь належний йому гонорар (750 дол.) він пожертвував на побудову цього храму.

А ще раніше — 1949 року — проф. О. І. Повстенко разом із архітектором Ю. Корбіном виготовував проект Собору Пресвятої Тройці у Вінніпезі. За проектом проф. О. І. Повстенка виконано також іконостас для української православної церкви св. Андрія Первозванного у Вашингтоні.

Але найбільше праці, здібностей і уміння вклав О. І. Повстенко, працюючи в архітектурному відділі Капітолія у Вашингтоні. Тут Олексі Іванович виконував різні архітектурні проекти добудови Капітолія,

зокрема він розробив проект архітектурної експозиції для центральної ротонди першого поверху Капітолія, проекти виставових стендів Бібліотеки Конгресу. Олекса Іванович Повстенко виконував також загальні й детальні рисунки фасадів Капітолія, трафічні роботи для видань Капітолія і багато інших робіт.

І одночасно проф. О. І. Повстенко у вільний від щоденної праці в Капітолії невтомно працював над українською тематикою в ділянці історії українського мистецтва, в дослідженні церковної архітектури й церковного мистецтва.

Наслідком цієї невтомної праці була його славнозвісна наукова монографія про Катедру св. Софії у Києві, плід його довголітньої праці над вивченням історії цієї найдавнішої пам'ятки української церковної архітектури й церковного мистецтва.

Тисячолітню Софію, величаву святиню України, найдорогоціннішу пам'ятку високого мистецтва Старої України, оспівали і оспівують поети й письменники.

Євген Маланюк писав:

»Тайни тисячоліття — в Софії стрункій,
Що поблідла, але ще ясніше, ще вище
Вироста, як молитва, в блакить«.

»Можна уявити, — каже Олесь Гончар, — як повнилась гідністю й гордістю народна душа, коли над довколишніми лісами й темними байраками так незвичайно тоді зблиснула вперше, засвітилась своїми верхами сонцесяйна Софія«. І до наших часів, як каже Микола Бажан:

»Вічним сяєвом, прозора і легка,
Горить мозаїка Софії злототканна«.

Тисячолітня українська святиня стала темою великого роману сучасного українського письменника Павла Загребельного «Диво» (1968). Ось невеличкий уривок із цього роману:

»У 1240 році Київ був знесений з лиця землі Батием... І тільки Софія, сплюндрована, обдерта зсередини, вціліла, — стояла над пожерищем, над попелом і руйновищем, і підносила Богоматір свої руки в молінні за Київ на стіні, поставлений древнім будівничим так міцно, що не взяли її татарські пороки (себто тарани, старовинні знаряддя для руйнування мурів). Тоді й названо ту стіну *нерушимою*, бо повірили люди, що вічно стоятиме цей великий правдивий собор і вічно здійматиме, захищаючи їх, свої руки створена великим художником першовіків Скорботноока Жінка«.

Далі Павло Загребельний пригадує, що »великий будівничий і прикрашатель собору митрополит Рафаїл Заборовський поставив у Софії ось цей різьблений іконостас, зроблений карпатськими дуборізами, серед яких минуло дитинство самого Рафаїла, поставив срібні царські врата«. І після цих слів П. Загребельний у дужках ставить таке питання: »(де вони тепер?)«. На це запитання О. І. Повстенко дав відповідь на 178 і 179 сторінці своєї монографії: »За 1935-37 рр. розібрано вісім високомистецьких бароккових іконостасів роботи українських

майстрів XVII-XVIII століття... З цих чудових пам'яток дереворізьби українського барокко... здиралась позолота, а самі іконостаси були майже всі спалені». Большевики забрали цінні золоті й срібні прикраси, срібні ставники, коштовний церковний одяг, цінні ікони, дзвони з рельєфними бароковими прикрасами. Крім того, багато історично-мистецьких цінностей — експонатів Софійського архітектурно-історичного музею вивезли німецькі окупанти в 1943 році».

»Багато рук будувало й захищало собор, — пише П. Загребельний, — ще більше рук, мабуть, замахувалося на нього, але, мабуть, ніколи ще не нависала над Софією така загроза, як нині, бо й війни такої не знала ні наша земля, ні ціле людство».

Це правда! Найстрашнішою загрозою був большевицький намір висадити в повітря Собор св. Софії перед відступом советських військ із Києва. Але цю страшну загрозу знищення Собору св. Софії відвернув О. І. Повстенко. Про героїчний вчинок О. І. Повстенка, тодішнього директора Софійського Архітектурно-Історичного Музею, докладно розповів колишній голова міста Києва Леонтій Форостівський у своїй книжці «Київ під ворожими окупаціями» (Буенос-Айрес, В-во М. Денисюка, 1952). На стор. 22-ій цієї книжки читаємо: «Собор св. Софії большевики теж планували знищити. Вже перед втечею з Києва на територію городка, де міститься Собор, заїхала автомашина з вибуховими речовинами для мінування. Врятування нашої національної святині маємо завдячувати героїчній відвазі п. О. Повстенка, який не допустив цього злочину, переконавши «патріота» у військовій шинелі (що мав мінувати Собор) машину з вибуховими речовинами повернути назад».

Про цей факт згадав і Іван Коляска у своїй книжці «Two Years in Soviet Ukraine»:

«As the Nazis blitzed their way eastward across Ukraine in the summer of 1941 Soviet authorities began to mine the more important buildings in Kiev. When the invaders entered in September, they began defusing them and digging up the dynamite from under many buildings, among them the Shevchenko Theatre of Opera and Ballet, the headquarters of the CC of the CPU and the NKVD.

Before the Germans were able to complete this work, Soviet underground agents set off charges that blew up many residential and other blocks including nearly all those on Khreshchatyk, the main street, and adjacent areas. On November 3, 1941, they set off the charge under the Cathedral of the Assumption in the complex of the Monastery of the Caves, destroying that unique historic monument.

The Cathedral of St. Sophia might have suffered the same fate had it not been for the courageous act of a Ukrainian patriot. Shortly before the withdrawal of Soviet forces from Kiev, a truck drove up with explosives to mine the building. O. I. Powstenko, a noted architect and a member of the Academic Council of St. Sophia Museum, who was on the spot at the time, persuaded the driver to take back the explosives and the cathedral was never mined."

(John Kolasky: *Two Years in Soviet Ukraine*. Peter Martin Associates Ltd., Toronto, Canada, 1969, p. 168)

В одному з приватних листів, що їх одержав О. І. Повстенко від своєї колишньої секретарки Ніни Булавицької, читаємо таке важливе свідчення:

«Не раз згадую Вас і той день, коли Ви врятували Софію від руїни. Я абсолютно певна, що лише Вам треба завдячувати, що ми не втратили і Софії. Чи знають за це на Україні і чи Загребельний використав це у своєму творі (хоч і вживаючи інших загарбників)».

Написавши свою чудову монографію про Софійський Собор, О. І. Повстенко спростував большевицькі фальшування фактів про нашу велику святиню і докладно описав останні події: варварське нищення большевиками іконостасів та грабування дорогоцінних речей і мистецьких цінностей.

«Катедра св. Софії» вийшла в світ 1954 року в Нью-Йорку у виданні Української Вільної Академії Наук у США. Розкішне видання цієї книги з текстами українською і англійською мовами має 470 сторінок і 336 чудових ілюстрацій. Книга відзначається своїм високомистецьким оформленням, що його виконав сам автор, талановитий мистець.

Автор подав докладні історичні відомості про Катедру св. Софії, дав опис архітектури Собору, розповів про реставрації й наукові дослідження архітектури Собору, докладно описав внутрішній вигляд святині, зокрема внутрішні оздобы й довів, що високомистецька різьба, що нею оздоблена гробниця фундатора Софійського Собору великого князя Ярослава Мудрого виконана місцевими українськими майстрами того часу. Проф. О. І. Повстенко докладно описав фрески й мозаїки, якими Софійський Собор славиться на весь світ. (Фрески — це картини, написані фарбами по свіжій вогкій штукатурці. Мозаїки — це зображення, зроблені з окремих, щільно припасованих один до одного і закріплених на цементі або мастиці різнокольорових шматочків скла, мармуру, камінців тощо, — П. О.). Відзначаючи змістовність і безпосередність подання євангельських сюжетів у фресках, О. І. Повстенко звертає увагу на те, що в кожній більшій композиції віддзеркалюється місцевий антураж. Наприклад, у фресці Благовіщення зображено Пресвяту Діву Марію на тлі Дніпрових гір. Діва Марія приходить по воду до криниці з відром на мотузі, а не до басейну чи якогось джерела і не з амфорою, як це бачимо в західних та південних зображеннях Благовіщення.

В розділі «Будови колишнього Софійського монастиря» подано цікаву історію монастирських будов на Софійському подвір'ї. Великі заслуги у відбудові Катедри св. Софії належать меценатові українського мистецтва гетьманові Іванові Мазепі, заходами якого замість погорілої дерев'яної дзвіниці споруджено муровану Софійську дзвіницю. Особливу цінність має перлина української цивільної архітектури часів найвищого розвитку київського барокко — Митрополича Палата. Закінчується цей розділ описом большевицького варварського нищення української святині. «Домова Митрополича Палата була зруйнована, настінний живопис, а також дуже цінні ікони знищено. Вандали боль-

шевицькі скинули хреста з Трапезної церкви, дзвони з дзвіниці забрали й вивезли».

Що ж нового дає проф. О. І. Повстенко у своїй цінній праці про Катедру св. Софії? Найважливіше в цій монографії — ствердження української автохтонної оригінальності архітектури й мистецької краси Катебри св. Софії. Головна заслуга проф. О. І. Повстенка полягає в тому, що він спростував і заперечив хибні твердження тих дослідників, які тенденційно намагалися довести, що Софійський Собор — це твір чужих майстрів. О. І. Повстенко означив стиль Софійського Собору назвою: «українсько-візантійський стиль».

Цим терміном означено не тільки архітектурний стиль Катебри, а й «цілу мистецьку синтезу її архітектури, різби, малярства, мозаїк та інкрустацій». Цей стиль, як зазначає О. І. Повстенко, «започаткований на землях великокняжої України ще задовго до офіційного прийняття християнства, і не тільки в церковному, а й у цивільному будівництві». О. І. Повстенко довів, що Катедра св. Софії мала своїх блискучих попередників у Десятинній церкві та в княжих палатах.

Монументальна праця проф. О. І. Повстенка здобула високу оцінку з боку фахівців і численних рецензентів. Коли президент Української Вільної Академії Наук у США проф. М. О. Ветухів показав цю розкішно видану книгу професорам — своїм колегам у Колумбійському університеті, то, як свідчить Л. А. Дражевська, один учений, переглянувши цю книгу, сказав: «Якби ваша Академія більш нічого не зробила за увесь час своєї діяльності, то все одно вона цим виданням виправдала б своє існування».

Відомий учений-візантолог Коннет Конант у науковому журналі «Спекулюм» (жовтень 1955 р.) писав, що він 1935 року був у Києві і докладно ознайомився з мистецькими цінностями Катебри св. Софії. Тепер він розуміє ту велику гордість, з якою Українська Вільна Академія Наук у США показує цю величну українську пам'ятку. К. Конант стверджує, що «автор книги правильно зазначає, що на цій величній будові від самого початку був український вплив».

Відомий мистецтвознавець С. Гординський в журналі «Юкреніан Квотерлі» писав: «Це чудова книжка, яка кожного зачарує почуттям прекрасного і буде одночасно відкриттям для наукового світу, бо жодна інша книжка про Катедру св. Софії не містила подібного багатства прекрасно виконаних ілюстрацій».

Прихильних рецензій на книжку О. І. Повстенка було багато. Уривки з деяких рецензій надруковано в «Бюлетені» УВАН (ч. 15, липень, 1956).

Які ж відгуки були на Україні і в СРСР? Офіційні представники влади були занепокоєні появою монументальної книги О. І. Повстенка про Собор св. Софії. Треба було поспішно протиставити цій видатній праці советське видання. І от через шість років після виходу в світ книги проф. О. І. Повстенка — 1960 року — в Києві видано книгу М. Й. Кресального «Софійський заповідник у Києві». Про великий

поспіх цього видання свідчать відсутність покажчика, відсутність хронології та переліку ілюстрацій.

Року 1961 на книгу О. І. Повстенка з'явився відгук у праці проф. М. Каргера «Древний Киев» (том 2, Москва-Ленинград, стор. 42-48). Проф. М. Каргер хоч і погоджується з проф. О. І. Повстенком про споріднення архітектурних плянів і будівельних конструкцій св. Софії й Десятинної церкви, проте він називає Олексу Івановича Повстенка «воинствующим украинским буржуазным националистом» і зазначає, що книга О. І. Повстенка має «злобно-клеветнический характер». Мабуть М. Каргерові «правда очі коле». О. І. Повстенко про ці відгуки докладно написав у своїй книжці «Катедра св. Софії в Києві й доля архітектурних пам'яток Великокняжої доби України» (Нью-Йорк, НТЩ, 1969).

В останні роки свого життя О. І. Повстенко виявляв особливо велику творчу енергію, намагаючися виконати широкі пляни своєї науково-дослідної праці: він готував до друку монографію про Михайлівський монастир у Києві, мав намір видати майже вже готову працю про архітектурні пам'ятки України-Руси, про козацький стиль барокко. Збирався також видати Словник українських архітектурних термінів.

Але й те, що встиг зробити О. І. Повстенко, становить великий і вагомий внесок в історію українського мистецтва, в українську національну культуру і в загальнолюдську культуру.

Книги проф. О. І. Повстенка «Золотоверхий Київ» і «Катедра св. Софії» стали окрасою громадських і приватних бібліотек, найкращим подарунком на свята. Найкращим вшануванням нашого видатного вченого проф. О. І. Повстенка буде придбання і розповсюдження «Золотоверхого Києва» і книги про безсмертну пам'ятку нашої національної культури Катедру св. Софії у Києві, що стала символом невмирущости Української Нації:

«Хрестом прорізавши завісу диму
В красі, яку ніщо не сокрушить,
Свята Софія, ясна й незрушима,
Росте легендою в блакить».

(Ю. Клен)

Книжки проф. О. І. Повстенка мають велике значення для ознайомлення і українців і чужинців із славною тисячолітньою культурою великого українського народу.

«Золотоверхий Київ» можна придбати (ціна 15 дол.), звернувшись на адресу:

Mrs. Anastasia Powstenko
13603 Kushner Court, Silver Spring Md. 20904, USA.

Замовлення на книгу «Катедра св. Софії у Києві» (ціна 30 дол.) треба посилати на таку адресу:

The Ukrainian Academy of Arts & Sciences in the U.S.
206 West 100th Street, New York, N.Y. 10025, USA.

ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ

Бернд-Дітер ФРІДРІХ
Бонн

**PER ASPERA AD ASTRA — ПОЗИТИВНИЙ ПІДСУМОК
ДОТЕПЕРІШНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З НАГОДИ
ЮВІЛЕЙНОГО РОКУ**

(Внутрішня непохитність створила довір'я і визнання на зовні)

Бернд-Дітер Фрідріх, народжений 6-го березня, 1943 р. в Познані, вже багато років тісно пов'язаний з Українським Вільним Університетом та з Домом Української Науки в Мюнхені. Бувши редактором і журналістом у Бонні, він часто підтримував — усно і писемно — діяльність українців у діаспорі, будучи переконаним, що їх праця має велике значення. Він є також викладачем публіцистики й соціології спілкування на різних університетах.

Редакція

*

»З пошаною й признанням оцінюємо вашу довголітню працю, виконувану з обачливістю, енергією і великою дбайливістю«, — так пише Баварське державне міністерство праці й соціальних порядків у листі від 1. 7. 1981 до Дому Української Науки. Або мюнхенський Інститут Східної Європи в листі з 30. 6. 1981: »Ми дуже вдячні за те, що отримуємо даром Ваші 'Міттайльонген' (Наукові записки) від самого початку їх видавання (включно з останнім ч. 17). Вони збагачують нашу публічну бібліотеку, яку відвідують різноманітні круги читачів. Самозрозуміло, ми вельми зацікавлені у дальшому надсиланні«. Як третій відгук хочемо навести уривок з листа від семінару слов'янської філології університету ім. Георга-Августа в Геттінгені з 15. 5. 1981: »Саме для нашого українського відділу ці зошити ('Міттайльонген') особливо цікаві. Вони... фігурують в нашій картотеці і є завжди до диспозиції викладачів і студентів«.

Так або подібно звучать численні подяки, що з усього світу, після кожного випуску записок — »Міттайльонген«, надходять до Товариства Сприяння Українській Науці в Мюнхені, тепер під керівництвом проф. д-ра Григорія Васильовича, водночас декана Філософічного факультету Українського Вільного Університету в Мюнхені. Науковці й наукові установи, політичні діячі, економісти й церковні ієрархи не випадково висловлюють вдячність і визнання успіхів, які увінчують двадцятирічну цілеспрямовану кропітку працю Товариства Сприяння Українській Науці, зі щирими побажаннями щодо майбутньої діяльності цієї, щоправда невеличкої інституції, проте без якої українська наука в діаспорі вже немислима.

Інтенсивна наукова робота та заслужена нагорода

З численних, спонтанно заохочуючих листів, що надійшли до Мюнхену, хочемо навести лише декілька установ та окремих осіб, у довільному порядку, не надаючи цьому порядкуві якогось оціночного значення:

- Славістичний інститут Вюрцбурзького університету
- Слов'янська Академія Наук і Знань у Любляні, Югославія
- Єпископ Авсбургу
- Славістичний семінар Франкфуртського університету ім. Й. В. Гете
- Національний Музей Канади, Оттава
- Сербська Академія Наук і Мистецтва, Београд, Югославія
- Славістичний семінар Гамбурзького університету
- Д-р Отто фон Габсбург, Пеккінг 6. Штарнбергу, Німеччина
- Рейксуніверситет (державний університет) в Лейден, Голляндія
- Уппсальський університет, Швеція
- Баварська Академія Наук, Мюнхен
- Славістичний семінар Цюріхського університету, Швайцарія
- Інститут східноєвропейської історії університету ім. Йоганна Гутенберга в Майнці
- Торонтський університет, Канада
- Університетська бібліотека в Познані, Польща
- Лоранд-Етвеш-Університет, Будапешт, Угорщина
- Славістичний інститут Люндського університету, Швеція
- Університетська й Провінційна Бібліотека в Барселоні, Еспанія
- Конгресова Бібліотека у Вашингтоні, США
- Австрійська Національна Бібліотека у Відні, Австрія
- Відділ історії, Альбертський Університет, Канада
- Державний Янгстаунський університет, Огайо, США

Цей список можна догідно продовжувати. Така «низка успіхів» має свої причини. Хоч, на жаль, ще й досі замало помічені ширшою громадськістю, українські науковці працюють, переважно непомічено, в багатьох країнах світу. Це мало і має, очевидно, свій змісл, свої причини. Проте треба побажати цим відважним борцям у діаспорі, щоб вартість їхніх зусиль незабаром дійшла до усвідомлення не лише фахових кіл, тобто «часткової громадськості», як кажемо ми публіцисти, але й широкого суспільства Німеччини та інших країн з численними українськими поселеннями.

З вдячністю і водночас з радістю треба, отже, кинути ретроспективний погляд і підбити підсумок дотеперішньої діяльності на двадцятому році існування Товариства Сприяння Українській Науці й одночасово понад понад 60 років після створення Українського Вільного Університету (УВУ), який вже більш як 35 років діє на баварській землі. Обидва ювілеї нехай будуть нагодою, щоб насвітлити і належно оцінити перемінну історію, початкові труднощі і помітні сьогодні успіхи обох українських установ у післявоєнній Німеччині.

Осередок науки й зустрічі в діаспорі

У Мюнхені, точніше в дільниці Богенгавзен, має сьогодні своє приміщення Український Вільний Університет, екзильний університет, який двічі мусів міняти свій осідок, — він узагалі найстарша українська наукова установа за кордоном. Буття і особливе значення УВУ для українців, що розсіяні по всьому світу, для української науки і для цілого наукового світу, пов'язаного з українською і славістикою, можна пояснити лише на його історичному тлі.

Здійснюючи засаду академічної свободи в дослідях і навчанні, УВУ оберігав від самого початку свою самостійність і самотність, часто в дуже важких політичних та інших зовнішніх умовах — поза власною територією. При тому УВУ був, і є далі, залежний від щедрої підтримки і піклування гостинних країн, в яких перебуває.

Український Вільний Університет засновано по Першій світовій війні, 17 січня 1921 року, після нещасливого закінчення визвольної боротьби, отже за часів, коли в підбольшевницькій Україні університети в наслідок жовтневої революції були скасовані (а після їх відновлення у 30-их роках позбавлені академічної свободи у дослідях і в науці, в руках нового режиму їх перетворено на знаряддя для нівеляції всіх мешканців та вирощення слухняних робітників за єдиним дозволим ідеологічним зразком). Щодо Західньої України, то тут, під польським пануванням, було допущено до вищих студій лише тих, які воювали як вояки за польське самовизначення, отже, зрадників з-посеред українців. Таким чином український університет міг існувати лише десь за кордоном, саме як екзильний університет.

Вибираючи можливий осідок для такої високої школи, рішення впало на Відень, столицю колишньої австро-угорської імперії. На маргінесі зазначимо, що два перші ректори УВУ були професорами колишніх австрійських університетів і водночас довгорічними членами Віденського парламенту. Спочатку УВУ створено як храм для плекання академічної свободи, щоб протидіяти викривленню об'єктивної правди з ідеологічних або інших причин, науково досліджувати і доводити самотність української культури, а тим самим підкреслити і право на всебічне змагання до політичної самостійності й незалежності України.

Проте вибір Відня місцем осідку виявився незабаром помилковим: тодішні австрійські політичні кола не мали ані потрібних фінансових засобів, ані далекоглядної концепції, тобто амбіції й відваги, необхідної для перетворення нового державного твору на потенційний центр нових укладів у Середній та Східній Європі. Віденський уряд зовсім не цікавився потребами УВУ. Без вистачальної фінансової підтримки університет не міг здобути твердого ґрунту під ногами в тогочасній наддунайській столиці.

Натомість Чехо-Словаччина, зі своєю амбітною візією витворити з нового державного твору модель модерної демократичної республіки, давала сприятливіші можливості. Адже чехи сприймали заграване ро-

сіянами слов'янофілство поважно, очевидно в добрій вірі, бо ж чехи були самі справжніми слов'янофілами і мали щире бажання допомогти братньому українському народові після його болючої поразки, тим більше, що тисячі обеззброєних вояків розв'язаного українського війська знайшли притулок на гостинній чеській землі. Отож чехи так само гостинно прийняли й УВУ, а крім нього ще з десятків інших українських наукових установ, що діяли в Празі й околицях завдяки щедрій підтримці чехів. Тому українці назвали Прагу почесним званням «українських екзильних Атен».

Першою поважною перервою в житті й діяльності УВУ у Празі — він був перенесений туди з Відня ще 1921 року, тобто в році свого заснування, здобувши при тому всі академічні права й привілеї — був вступ советської армії до Чехо-Словаччини й окупація росіянами Праги під час Другої світової війни. Більшість професорів УВУ передбачали своєчасно загрозову небезпеку і вже перед зайняттям Чехії російською армією подалася до сусідньої Баварії, де УВУ розпочав свої перші виклади вже таки 1945 року. Але властивий український осередок викристалізувався в надізарській столиці щойно 1946 року, перш за все завдяки обачливості, організаційному хистові і корисним зв'язкам проф. д-ра Івана Мірчука, зв'язкам, що їх підтримував іще з часів Українського Наукового Інституту в Берліні, довголітнім директором якого він був. Таким чином 60-річчя УВУ в 1981 році було і водночас 35-річним ювілеем праці цього екзильного університету в Баварії. Українська національна група, що нараховувала в Західній Німеччині після війни близько 300.000 осіб, запевнювала потрібну кількість студентів українознавчих наук.

Мінлива історія УВУ в Німеччині

Еміграційна хвиля потягла за собою також професорів і студентство УВУ; 1949 року число студентів зменшилося до 272, а 1950 року було їх тільки 137. Навчальну діяльність поступово обмежено, а в 1956 році навіть тимчасово припинено. Найбільше число студентів припало на академічний рік 1947-48, тоді було 493 студуючих, 44 професори, 16 доцентів і 18 викладачів.

Баварія та її столиця Мюнхен виявилися, не зважаючи на власні повосенні труднощі, для численних німецьких і чужинецьких груп утікачів, шукаючих тут притулку, базою для нового початку життя. Лише завдяки цій ефективній підтримці був УВУ спроможний піднятися до нового розквіту, не зважаючи на найтяжчі обставини і на загальне непевне політичне становище під час т. зв. холодної війни. Наукові досягнення УВУ належно оцінювалися також і з урядового боку. Декретом ч. XI-60710 з 16 вересня 1950 року Баварське державне міністерство освіти й віровизнать офіційно визнало УВУ недержавним університетом зі всіма академічними правами. Від хвилини підписання декрету тодішнім державним міністром д-ром Альоїзом Гундгаммером — декрет включав також право габілітацій — УВУ став для всіх українців, а також і для всіх інших слов'ян у вільному світі, новим

духово-культурним осередком завдяки якому Баварія і Німецька Федеральна Республіка взагалі здобула численних нових друзів і прихильників з європейських і позаокеанських країн, головню з Франції, США, Канади і Австралії, якщо назвати тільки кілька головніших країн зі значними українськими меншостями.

Під час тяжкої »фази пристосування« середина 50-их років, фази, яка була наслідком еміграційного руху, вчені УВУ присвятили більше уваги науково-дослідній діяльності. Того ж року, коли виклади УВУ тимчасово припинилися, вийшло перше число »Наукових Записок УВУ«.

Все ж таки нова фаза розвитку за періоду стабілізації загального економічного становища повоєнної Німеччини призвела 12 вересня 1962 року до створення »Товариства Сприяння Українській Науці« (ТСУН), занесеного до 55 тому реєстрового суду (ч. 270 Нц) 13 листопада 1962; тепер воно занесене до реєстру товариств під ч. 6519. Мюнхенський фінансовий уряд для корпорацій визнав ТСУН листом ч. VI/1, ст.-ч. 53/7173 за »загальнокорисне товариство«. Це стоварищення, нині вже з 20-річною традицією, забезпечує відтоді організаційну й фінансову базу наукової діяльності, якою керують наступні статутів органи: Наукова рада, яка складається з 8 українських професорів та — за схваленням ректорату Мюнхенського Людвіг-Максіміліанс-університету — 4 німецьких колег, та Кураторії, до якої входять представники федерального німецького уряду й уряду Баварії: державної канцелярії і баварських державних міністерств праці й соціальних порядків та освіти й віровизнань.

Якщо Наукова рада несе відповідальність за загальні напрямні науково-дослідної праці і за координацію видавничої діяльності трьох установ, що входять у Товариство Сприяння (УВУ, Наукове Товариство ім. Шевченка, засноване 1873 р., та Український Технічно-Господарський Інститут, засн. 1922 р.), то адміністративно-технічними справами займається управа товариства.

Головою Кураторії на протязі довгих років був соціальний референт у Баварському державному міністерстві праці й соціальних порядків д-р г.к. Йоганнес Маврер, який з німецького боку найбільше причинився до заснування Товариства Сприяння, за що філософічний факультет УВУ надав йому з нагоди його 60-их народин титул почесного доктора; після припинення його публічної діяльності, зумовленої віком, Кураторія обрала на цей пост у жовтні 1971 року проф. д-ра Володимира Янева, з 1968 року і до нині ректора Українського Вільного Університету; цю функцію проф. В. Янів сповняв аж до 1979 року, коли його вибрано на голову Наукової ради ТСУН. Відтоді керівний міністерський радник Баварського міністерства праці й соціальних порядків д-р Гартмут Зінгбартль займає пост голови Кураторії, а проф. д-р Григорій Васькович — пост голови ТСУН.

Німецькомовні »Міттайлунген« (Звідомлення), яких уже вийшло 18 чисел — ч. 19 саме друкується — були спочатку задумані як скромний орган товариства, в якому, однак, було передбачене місце для публі-

кації дослідів стипендіантів. Проте це серійне видання розвинулося вже за відносно короткий час до поважного річника українознавства. Той факт, що, після кількох початкових експериментальних років все більше визначних українських науковців з Німеччини, Австралії, Бельгії, Франції, Голландії, Ізраїлю, Канади, Австрії і США, щоб назвати лише найважливіші країни діяльності цих професорів, активно присвятилися дальшому розвитку «Міттайлунген» ТСУН, є найкращим доказом інтегруючого значення цієї публікації для українських дослідників і їхніх осередків на чужині і водночас ролі найкращого сполучника з науковим світом узагалі. Чимале місце займають у томах «Міттайлунген» звіти згуртованих у Товаристві Сприяння установ та інформації про культурне життя української діаспори.

Часи нового розквіту УВУ

В академічному 1965-66 році Український Вільний Університет відновив свою навчальну аудиторну діяльність, яка розбудовується наполегливо й цілеспрямовано. Переважно провадить т. зв. постградуальні студії для докторантів і магістрантів; спочатку навчальна діяльність обмежувалася літніми семестрами, які доповнювалися міжсеместральним позаочним навчанням. За ректорату проф. д-ра Володимира Янева розбудовано навчальну діяльність систематичним впровадженням літніх високошкільних курсів українознавства, до яких згодом долучено й зимові курси під керівництвом проф. д-ра Г. Васьковича. До того влаштовано низку спеціальних різномовних курсів у співпраці з навчальними установами різних країн.

Що українські професори перебувають систематично на викладах до Мюнхену, головню під час літніх семестрів УВУ, це доводить накреслене вже вгорі інтегруюче значення університету для українців усього світу. Проведені з 1968 року статистичні числення показали, що в УВУ в Мюнхені студіювало щороку пересічно 112 студентів з 17 країн. Між роком 1965, коли нараховано 56 професорів, і 1981, тобто шістдесятою річницею УВУ, з 84 професорами й доцентами, УВУ видав 98 докторських дипломів та 34 магістерські. Докладні відомості про передумови студій в УВУ можна отримати з «Індексу лекціонум», тобто програми професорського складу й викладів Українського Вільного Університету.

Особливу увагу завжди присвячувано міжнароднім стосункам. Від 1972 до 1981 відбулося з ініціативи УВУ понад 120 конференцій, наукових сесій та вечірніх імпрез у співпраці з прибл. 50 неукраїнськими науковими установами Німеччини, Австрії, Франції й Бельгії, що становить поважний і своєрідний вклад у змагання за «об'єднану Європу».

Якщо навчальна діяльність має значення динамічної вартості для сучасності, в змислі виховання підростаючої молоді в дусі традиційних вартостей з вирішальною вагою для національної ідентичності українців, то тривалі заслуги УВУ можна буде міряти на основі його наукових видань. Під час мюнхенського періоду своєї діяльності УВУ спромігся видати понад 100 томів наукових праць, підручників і скриптів. Ця вельми поважна видавнича діяльність могла б ще значно

зрости за наявності більших фінансових засобів, яких було, і далі є, обмаль. Чекають на друк численні готові для появи праці, які можуть бути видані частково лише завдяки щедрій підтримці з боку державних установ та окремих видатних осіб. Одним з великих меценатів був покійний генеральний консул і мюнхенський видавець д-р г.к. Ганс Дюррмаер, що йому УВУ надав за його заслуги почесний докторат.

Відповідно до своєї позиції, здобутої в академічному світі, УВУ був занесений 1972 року, тобто точно десять років тому, до університетського довідника «The World of Learning», крім того ще до численних інших інтернаціональних довідників. Завдяки своїй науково-педагогічній та культурно-мистецькій діяльності УВУ перетворився чи не на найповажніший центр інтелектуального життя й діяння українців-емігрантів в Німеччині й Західній Європі, а, може, і всьому світі. Видавши двотомову «Історію України» Н. Полонської-Василенко німецькою мовою — цей твір саме готується до друку — УВУ впише на свій рахунок ще одну визначну заслугу. Наукове і моральне зобов'язання УВУ (сьогодні найстаршого екзильного університету взагалі) супроти слов'янського світу займе при цьому також високу позицію і під надрядною ідеєю європейського об'єднання. Понад 35 років діяльності УВУ на німецькій — баварській — землі, тим часом і 20 років діяльності Товариства Сприяння Українській Науці та 25 років «Будинку міжнародних зустрічей» (ректора В. Янева обрано нещодавно на представника усіх екзильних груп Баварії у цій установі) — це високі обов'язки, а також і завдання причинятися таким особливим способом до європейської інтеграції.

Петро МЕГИК

50-ЛІТТЯ МИСТЕЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ М. ДМИТРЕНКА

(Святочне слово)

Сьогоднішня святочна громада зібрана для вшанування 50-ліття мистецької творчості ювілята Михайла Дмитренка, є наглядним доказом духового здоров'я української людини на чужині.

Великі події, які заіснували в історії українського народу в ХХ стол., потрясли приспаними творчими силами в усіх ділянках мистецтва. Наколи умовини суспільного життя українського народу в ХІХ стол. не могли широко сприяти розвитку багатьох ділянок мистецтва, то пробудження в ХХ стол. спричинило велике оживлення в усіх галузях культури. Зокрема наступило *таке наявне творче оживлення* в образотворчому мистецтві та в кращому розумінні ролі мистецтва серед суспільства. З хвилиною заіснування Української Держави після революції в російській імперії 1917 року, реалізування державних потреб — в першу чергу з ділянки графічних праць, як державні геральдичні знаки, оформлення грошових одиниць, видавничі потреби друкарсько-

го характеру, напрямні в шкільних справах — у той час знайшлася група образотворчих мистців, які змогли належно подолати багато потреб у державних вимогах. Творчий капітал таких мистців, як *Василь Григорович Кричевський*, *Юрій Нарбут*, *Петро Холодний* (старший), *Іван Мозалевський*, *Михайло Бойчук*, *Григорій Золотов*, *Софія Налепинська-Бойчук*, *Антін Середа*, *Олександр Красовський*, *Олександр Богомазов*, *Румянцев* і велика кількість менше відомих мистців змогли подолати в той гарячий час усі державні потреби з ділянки мистецького оформлення.

Згадані мистці виростали і світоглядowo формувалися на тих нечисленних зусиллях українських мистців, які творили в XIX і на початку XX століть. Якби їх не було, то могла б була заіснувати велика потреба.

Згодом, коли Українська Державність була перетворена московською силою у фіктивну незалежність у формі «советської республіки», пробуджене і розширене мистецьке життя в Україні набрало вже великого розгону й сили. Хоч було переіменовано Державну Академію Мистецтва на Інститут Мистецтва, хоч уже не жив Нарбут, Мурашко з років існування Академії, на еміграцію вийшов Холодний старший, Мозалевський та інші, але в мистецьких навчальних осередках знайшлася велика кількість української молоді.

Хоч примусово накинута чужі українській духовості мистецькі течії чи пролетарські кличі, атеїстичні програмові погляди, то все ж таки серед професорських сил та серед інших було ще досить старших українських мистців, людей великої мистецької культури, які давали молодим мистцям солідні професійні підстави для їхньої творчості.

У той, власне, час молодий Михайло Дмитренко знайшовся в Інституті, в робітні Федора Кричевського. Там здобув солідну мистецьку підготову й по закінченні Інституту, його залишено асистентом, а пізніше доцентом у класі рисунку. Він бере активну участь у мистецькій праці і стає учасником мистецьких виставок.

З вибухом Другої світової війни в 1939 році Михайло Дмитренко прибуває разом із групою мистців до Львова, де поволі входить у нові умовини місцевого життя, знайомиться зі світом західньої частини українського народу, пізнає інші суспільно-громадські відносини, пізнає мистців, які жили й працювали на Західніх Землях України, вчилися в інших мистецьких осередках, формувалися в інших світоглядових ідеях і не були обтяжені партійними вказівками. Тому, що вони жили в дуже звужених матеріальних можливостях, їхні мистецькі плянування були часто дуже скромні й обережні. За ними не було жодних режимових обмежень чи вказівок, майже ніхто не спрямовував їхніх професійних можливостей у якусь потрібну національну ціль, а до того окремі мистці назагал не мали тяготіння до ширших організаційних виявів. Вони мали повну свободу ідеологічного підходу у своїй творчості, але через ограничені матеріальні й духові обставини життя нашого народу на протязі довгих десятків років, вони не могли витворити у своїх натурах ширших замірів. Знаємо з минулого, що вкінці XIX стол., з появою у Львові молодого мистця Івана Труша розпочата ним

організація українських мистців, влаштування кількох мистецьких виставок таки ж у Львові і спроба видавання потрібного мистецького журналу — не здобули глибшого розуміння і активної підтримки. Після кількох років зневірених Труш не витримав і залишив свої організаційні заходи.

Аж по 1920 році, з появою у Львові Петра Холодного старшого, Юрія Магалецького, Миколи Бутовича, Павла Ковжуна, Василя Крижанівського, інженера Володимира Пещанського та інших постає Гурток Діячів Українського Мистецтва, яким було влаштовано кілька виставок, а при активній участі Миколи Голубця і директора Національного Музею у Львові Іларіона Свенціцького та інших було видано кілька номерів журналу «Українське Мистецтво».

Цей почин на якийсь час перервався. Аж по кількох роках постає громадська організація — Українське Товариство Прихильників Мистецтва, яке помагає влаштовувати виставки та в міру своїх спроможностей старається помагати мистцям. А потім молодий, організаційно рухливий Павло Ковжун, розбуджує живий рух і спільно з Михайлом Осінчуком, Святославом Гординським і Ярославом Музикою створюють Асоціацію Незалежних Українських Мистців, відому в скороченні як АНУМ. Ця організація влаштовує ряд цікавих виставок закріплених каталогами, видає журнал «Мистецтво» та монографії мистців. Живу організаційну мистецьку діяльність АНУМ перервала Друга світова війна, що розпочалася 1939 року. Военні події перервали на якийсь час усякі мистецькі вияви, мистців розкинули по різних усядах, а щоденні життєві труднощі ніяк не сприяли творчості.

Початок німецько-більшевицької війни і швидко пересунення воєнних подій далеко на Схід дали якісь надії на можливість мистецьких проявів. У Львові при Українському Центральному Комітеті постає Спілка Праці Українських Образотворчих Мистців. Організаційна енергія Михайла Дмитренка проявилася дуже ефективно і 1942 року у Львові була влаштована велика виставка, на якій було показано 303 праці 69 мистців.

У зв'язку з організацією тієї виставки, Михайло Дмитренко зумів добитися видрукування солідного каталогу у формі книжки з твердою полотняною палітуркою і з вартісною передмовою, в якій Святослав Гординський дав загальний огляд українського мистецького життя від другої половини XIX стол. до цих часів. Короткі біографічні дані про мистців, учасників виставки, та чорнобілі репродукції творів зробили каталог цінним документом згаданої виставки.

У глибокому розумінню Дмитренком значення мистецтва в культурі народу, кожна солідна мистецька виставка має залишити по собі друкований каталог, який буде для майбутнього часу і дослідника доказовим документом дійсного стану. Без друкованого каталогу, по виставках не залишається видимого показу мистецької діяльності. Виставка без каталогу, деє у парохіяльних приміщеннях при церквах чи на протязі одного-двох днів — це не мистецькі виставки, а іменинові, приватні, безслідні покази, які не змінюють росту мистця та не лишають три-

валих слідів і вартостей для суспільства. Останній звичай тут уже прийнявся, на жаль, у нас у США і в Канаді.

Виставка 1942 року у Львові пройшла з дуже великим успіхом. Але воєнні події продовжувалися, фронти зближались, а у зв'язку з цим багато мистців і громадян пішли на Захід у незнане — лише аби даліше від большевиків. У той спосіб, після закінчення Другої світової війни в різних країнах Європи знайшлися сотні тисяч утікачів-українців, а серед них досить багато образотворчих мистців.

Після перших повоєнних місяців із великим невідомим — що робити далі? — українські мистці набрали відваги і створили організацію під назвою *Українська Спілка Образотворчих Мистців*, а згодом розпочали заходи для видавничої праці.

Тут варто пригадати, що після окупації Німеччини альянтами та унерухомлення друкарень для німецьких приватних потреб, працівники тієї ділянки знайшлися в тяжкій ситуації. Підприємства з недостачі замовлень були часто замикані. Але коли втікачам в американській зоні вдалося добути від американської військової влади дозвіл (лайсенс) на якийсь друк, то німецькі друкарні дуже радо приймали замовлення й друкували, ціни були усталені й не високі. Якщо вдалося роздобути гроші, то можна було до валютної реформи багато зробити. Малюванням портретів військових достойників, мистці здобули потрібні зв'язки і почали влаштовувати виставки.

Тоді, власне, *Михайло Дмитренко* своєю організаційною рухливістю використав згадані обставини. В 1947 році в Мюнхені було влаштовано велику репрезентативну виставку українських мистців. Пройшла вона з добрим успіхом.

Розуміючи потребу мистецького видання, наш *Ювілят* робить організаційні заходи й у цей спосіб виходить після згаданої виставки добре зредагований і добре видрукований журнал *«Українське Мистецтво»* з чорнобілими і кольоровими репродукціями. Маючи професійні технічні можливості німецьких друкарень, мистці використовують ситуацію й появляється великий альбом *«Українського Мистецтва»* з кольоровими репродукціями. До війни на Західніх Землях України мистці про таке видання не могли й думати мезез матеріяльні і технічні труднощі під Польщею.

Окрім двох чисел журналу й мистецького альбому, мистці вже не встигли нічого більше видати. Третє число журналу було вже зложене, кліші й макет приготовлені, але через масовий виїзд до США й Канади воно вже не вийшло. Дмитренко привіз усе те зі собою за океан. Коли у Філядельфії почав виходити скромний журнал *«Нотатки з Мистецтва»*, він приступив до співпраці, передаючи до використання усі матеріяли та кліші третього числа, які були використані в *«Нотатках»*.

Після переїзду Михайла Дмитренка з Німеччини до Канади, а згодом до Дітройту у США, він — витримавши труднощі нового поселення, — всією своєю організаційною енергією розпочинає мистецьку працю. Поза особистою мистецькою творчістю, він бере активну участь у підготовчих організаційних заходах для відбуття першої зустрічі українських

мистців Канади й Америки з громадянством Торонта в 1954 р. Тоді видано велику *«Книгу Мистців і Діячів Культури»* з короткими біографічними даними. Це був дуже успішний перегляд творчих українських сил на еміграції, який спонукав неодного діяча культури до аналізу наявних можливостей і наших завдань на чужині.

В 1960 році, за матеріальною й моральною допомогою п-ні Марусі Бек та заходами *Українського Виставового Комітету*, влаштовано у Вейн Університеті в Дітройті високовартісну виставку українського мистецтва. Та виставка, як зазначив у передмові до каталогу Святослав Гординський, «дала в загальному добрий і докладний перегляд кращих зразків творчості українських мистців у вільному світі». Ця виставка й певні труднощі в її реалізації забрала багато енергії в організаторів. Треба було відбути кілька різних нарад для поборення посталих труднощів. Тоді відбуто одну нараду в Філядельфії голови ОМУА і членів Філядельфійського Відділу, нараду Головної Управи ОМУА в Нью-Йорку й велику нараду в Нью-Йорку, на яку прибули представники з Детройту з п-нею Марусею Бек з братом Іваном Бек та представники із Торонта та США. Було залишено поза увагою непотрібні труднощі, а сама виставка відбулася у престижевому приміщенні університету з добрим каталогом і окремим памфлетом, у доброму графічному і друкарському оформленні. Тут досвід і енергія Михайла Дмитренка були використані ним у всій ширині.

Річ у тому, що в друкарській справі потрібне не лише розуміння кінечности книжкових видань, але передусім як уже не глибоке технічне знання, то бодай приблизна орієнтація, що й як слід зробити. Більшість мистців досить слабо або і зовсім не ознайомлена з тими справами. Тоді, власне, Дмитренко мусів присвятити багато сил, часу і свого досвіду цим клопотам.

Все сказане тут характеризувало б сьогодиншнього Ювілята, як мистця-організатора й громадянина. Але ж не забуваймо, що він передусім мистець-маляр. Ми не в силі тут оглянути широкий обсяг його малярської творчої цілості, але бодай спробуймо поверховно глянути на його здобутки в тій ділянці.

Як глибокий мистець із добрим професійним знанням, він, починаючи від львівських часів, через роки перебування в Німеччині та в роках свого життя в Торонті і теперішнього в Дітройті, здобув належне, респектабельне признание серед громади і мистців своїми працями, своїми численними портретами і композиціями. Індивідуальні виставки праць Дмитренка в Канаді й США, їхня мистецька сила, солідна підготовка, каталоги — разом створили велике довір'я до його мистецької творчості.

А тепер я хотів би перейти до окремого застановлення над ділянкою його мистецької творчості, а саме — до його церковних декоративних поліхромій і релігійного мистецтва. Пригадаймо собі, що його молоді роки й роки формування мистецького вірую проходили в часі, коли в Україні дійсність для українського народу була й є дуже тяжкою. Атеїстичний комуністичний терор і колоніальне використання

багатств України було добре синхронізоване з вимогами чи напрямними московського шовіністичного імперіялізму. Ані в щоденному житті, ані в ідеологічних офіційних спрямуваннях мистецького життя не було місця для вивчення історії здобутків релігійного чи церковного мистецтва в Україні й у світі, не було місця для належного визнання мистецьких скарбів із давньої історії в житті українського народу, де з підкресленням офіційні чинники замовчували ідеалістичні вартості світогляду нашого народу, а все заглушували всякими інтернаціональними кличами, але — «на русском языке». Мистець міг щасливо творити в дусі постанов одного чи другого партійного з'їзду, а ще краще, коли мистець з'являвся на публічних показах у вишиваній сорочці й вживав дві «рідні» мови — українську і російську, міг малювати краєвиди з Московщини з такою чи іншою московською церквою чи історичним монастирем, але не міг він уже малювати краєвиду в Україні з якоюсь церквою чи монастирем із нашого історичного минулого; міг малювати якесь українське весілля з Київщини, Буковини, Гуцульщини чи Закарпаття, але на стіні замість ікони мав бути портрет Леніна чи Сталіна, а серед музик мусіла бути гармонія чи, як тут кажуть — акордеон, навіть поруч скрипки, цимбалів чи бандури.

У такому духово гнітючому кліматі формувалася мистецька духовість нашого Ювілята. Але з хвилиною, коли названа задуха залишилася за ним, його здорова духовість у вільній країні поселення скоро забула про цю невигоду, від котрої він врятувався, а в його творчості з ділянки релігійного й церковного мистецтва виявилось стільки знання, одуховлення, що не можна надивуватися. Постали прекрасні, виповнені глибокою релігійною красою твори, що з цього нам всім треба радіти. Все це є очевидним доказом, яка здорова ще духовість української людини й як гарно людина відроджується при свідомості, що вона є членом великого народу й учасником великої, хоч часом трагічної історії того народу.

Тут лише побіжно згадаємо про деякі твори мистця й великі досягнення в ділянці церковної поліхромії. Після переїзду Михайла Дмитренка з Торонта до Дітройту, де він також залишив свої праці з ділянки церковної поліхромії, він у Гемтремку за кілька років створив велику релігійну поліхромію. Праця має ту особливу мистецьку вартість, бо всі малюнки на стінах церкви, іконостас та ікони — виконав один мистець і тут у всьому присутня творча індивідуальність одного мистця. Рідко трапляються такі щасливі можливості, а тут вони появились.

Після тієї великої монументальної праці, мистець виконав ще праці церкви у Міннеаполісі, а в останні роки реалізує чимале декоративне оформлення нової церкви св. Юра в Нью-Йорку. Там мозаїка запрестольної стіни — це гордість українського церковного мистецтва. Кожна частина показаних сцен чи груп — творчо подумана мистцем, осмислена філософічною думкою, узгоджена з канонічними потребами й у сміливих композиціях зреалізована.

Якби наші матеріяльні можливості були сильніші, то такі поліхромії повинні бути опубліковані в чорнобілих і кольорових репродукціях в

окремих альбомах для історії творчої духовости української людини на чужині. Вся бо творчість Михайла Дмитренка виходить із глибокої віри в українську культуру. Я дозволю собі дати тут приклад, як глибоко мистець вірить у силу української культури.

У пам'ятній промові над могилою мистця Ореста Кавки, Дмитренко сказав таке: *»Нам, мистцям особливо, так потрібні ті соки з джерел наших, як світло сонця для всього живучого в його системі, бо і мистецтво, створене народом, живе його теплом на ґрунті тим же теплом сонця зігрітому, Божою Рукою прекрасною рослинністю усажене, чарівними квітами уквітчане. У сфері чарівної природи формувалися й мистецтва нашого народу, що корінням своїм живилося саме соками з джерел нашої соковитої землі. Мистецтво, відірване від коріння духовости народу, ніколи не буде глибоко зворушуючим, не буде мистецтвом будуючим, а відцвіла — не буде вічним. Мода, хоч і близький побратим мистецтва, не є те саме, бо мода скоропроминаюча, а мистецтво, коли воно є мистецтво — вічне!«*

Вчорашнє відкриття ювілейної виставки творів Михайла Дмитренка, сьогоднішні святочні зібрання Дітройтської громади для підкреслення глибокого признання для Великого Мистця, є доказами розуміння мистецької творчости для суспільства, доказом оцінки тої ділянки, яка довгими десятиліттями була недоцінювана в тяжких життєвих умовах нашого народу. У загальному можна б ще жаліти, що такий винятковий мистець із педагогічним стажем не може бути використаний у навчальних мистецьких клітинах. Ми у Філядельфії, у праці в Українській Мистецькій Студії, неодноразово сумуємо, що там немає Дмитренка. Його широка мистецька вмільсть і розуміння ролі українського мистця на чужині допомогли б неодному молодому чи старшому слухачеві скріпити його слабу відпорність на негативні мистецькі впливи оточення в стилі Кока-Кола. Зібраній Дітройтській Громаді належить вдячність за її признання мистцеві Михайлові Дмитренкові й вдячності за його творчість, яка вже давно стала вартісною гордістю непроминаючої мистецької культури нашого Народу. А мистцеві бажаємо великих творчих сил на дальше п'ятдесятиліття!

28. 2. 1982 р., Дітройт, США.

Петро РОЄНКО

»ПРО ДУШУ В ПІСНІ...« М. ХОЛОДНОГО

Ще одна праця про українську пісню й музику, яку написано на основі доступних в СССР матеріалів*. З неї довідуємося про стислий історичний шлях й долю нашої пісні в російській царській й червоній імперії...

*) Микола Холодний *»Про душу в пісні та про пісню в душі«*. В-во *Смолоскип*, Торонто—Балтімор, 1981, стор. 138.

Кілька слів про автора: Микола Холодний народився 1939 року в хуторі Стягайлівці, Чернігівщина. Був студентом Київського університету, з якого його виключили в 1965 р. за виступи під час студентських зборів. Праці Холодного друкувались від 1960 р. в журналах «Жовтень» і «Дніпро», в часописі «Літературна Україна», в українських виданнях Польщі й Чехо-Словаччини. 1968 року його заарештували. Це повторилося в 1972 р., коли його посадили в «психушку» і він написав «покаянну заяву». Після цього ім'я Холодного більше не з'являється на сторінках видань в Україні. На чужині появились такі його збірки: «Крик з могил» (1969), «Куди і навіщо біжить вода?» (1972) — передрук з самвидаву.

В книжці є основна праця і додатки — більшість вірші про пісню. В «Про душу в пісні та про пісню в душі» автор розповідає про цю галузь народної творчості у час панування царату та в умовах «радянської» дійсності. Він часто покликується на російські та українські джерела, в яких описується про становище нашої культури в минулому та після революції, щоб підтвердити свої висновки й роздуми. Наприклад, в бібліотеці ім. Леніна є неопрацьовані тексти української музики з XII стол. Діяльність співців-скоморохів заборонив цар Олексій... В другій половині XVII стол. українських музик примушувано співати при царському дворі й у російських вельмож. Так само було і в наступному столітті, а «набирання співаків на Україні набуває систематичного характеру». Рівночасно з цим «інтенсивно надсилали молодь з північних губерній у співочу науку до Києва». Відомі знавці музики викладали в Петербурзі (напр., П. Ніщинський) або в Москві.

«Викрадена у народу і поставлена у залежність від крихти зі столу... дешева художня самодіяльність (Розумовський) розважала салюнову публіку»... «Пусті розваги — це єдине, що дозволяється в Росії. При такому ладі надто важко, щоб була створена серйозна література... Безпросвітня брехня, тривожне неробство — ось неминучий наслідок північної автократії.

Створено таку ситуацію, що Петербург став «колонією освічених українців... Усі громадські місця, усі академії, усі університети наповнені земляками» (Є. Гребінка). Д. Бортнянський (з Глухова, Україна) був директором придворної капелі в Петербурзі, а перед ним нею керував Марко Полторацький — соліст-українець.

Намагання царату узалежнити культуру пісні повністю не увінчалися. Українська стихія перемогла. «З піснею на вустах вмирали наші батьки у ворожих катівнях. Зі скрипкою біля грудей передчасно відходили із життя кращі сили народу. Скидали шапку перед українською піснею і друзі, і недруги». Вона стала відома в європейських країнах. Бетговен «поклав мелодію нашого «Козачка» в кінцівку «Ап-пассіонати», а уривки коломийок — у 6-ту симфонію. Пісню «Засвіт встали козаченьки» використав В. Моцарт. Мелодію «Розпрягайте, хлопці, коні» впізнаємо у «Волочаевских днях». Козацька пісня «Гей, не дивуйтесь, добрі люди» вилася в гімн російських революціо-

нерів »Здравствуй, свободы вольное слово«. У новій художній інтерпретації Ф. Ліст передав Заходові »Віють вітри«, »Ой, не ходи, Грицю«, написав симфонічну поему »Мазепа«. Він коломийкового характеру наспіви вівчарів включив до своїх рапсодій... Зверталися до української пісні та музики композитори: Бах, Й. Гайдн, Й. Брамс, Ф. Шуберт, Ш. Лефлер (американець).

»Українську мелодію подибуємо у 1-ій дії глінківської опери »Руслан та Людмила«. Глінка поклав на музику пісню Віктора Забіли »Не щечечи, соловейку«. З танцювальними піснями Наддніпрянщини перегукується фортепіанова »Гумореска« Чайковського, його 1-ий концерт для фортепіано з оркестром, а українську посеньку »Журавель« подибуємо в останній його 21-ій симфонії«...

»У добу т. зв. культу особи напівграмотні глашатаї гарячково запаленого і безславного згаслого »масовізму« по-вульгаризаторському вхопилися за девіз »хто був нічим, той стане всім«... »В письменстві започаткувалася доба фальшивих героїв. Не поступалися перед ними псевдотворці, що хлинули до поезії, до пісенної справи... Радіослухач, шукаючи сьогодні в етері пісню, з відrazою обминає довгі хвили». Пісню про »віру в людське начало заступає віра в параграфи — така пісня виховує в людині безвольну істоту, перетворює її на гвинтика«.

Тепер існують художні самогуртки, але їхні репертуари подібні »на якісь чужоземні групи, що декотрими їхніми обмеженими керівниками розглядаються як досягнення, бо в цьому, мовляв, полягає їхній »інтернаціоналізм«.

»Наївно думати, що можна штучно побудувати якусь інтернаціональну культуру... Гадати, що національності зникнуть, можуть, поперше ті, хто нехтує історією, знає її лише як перелік хронологічних дат або як набір загальних фраз і анекдотів... Якби відмінності між націями зникли, якби повного злиття було досягнуто і всі народи взяли б ту саму ноту — прощай концерт! Гармонія звуків перетворилася б у звичайний шум«.

Часто росіянин думає, що почує чудові українські пісні, але розчаровується, бо в Україні співають »русские частушки«. »Пісень багатьох національностей, що населяють СРСР нема, бо вони обкромлені в музично-співаючих колективах України... Зате швидше від них почувеш індонезійську, кубинську або »кукурудзяну« коломийку, оспівування бурчків, тречків, верби, сосни, тополі, качки. Як під час цих пісень чувається хлопець, дівчина або взагалі людина?»

»Безлике мистецтво робить безликими його споживачів, хто б вони не були, а надто молодь. Воно породжує нігілізм, паразитизм, неповагу до людей праці, як і до самої праці... Безліч випускників університетів мають хибне уявлення про культуру свого народу, натомість знають скільки збудовано будинків культури за останню п'ятирічку«.

Студентів університетів не вчать нотної грамотності. Чи має сенс тоді вивчати у вузах фолклор, а потім навчати його в школі?

»На Україні немає інституту, який би вивчав естетичні смаки...

вікових груп населення». У цій галузі могли б щось зробити «народні університети культури», але «вони пішли шляхом банальних лекцій... які здебільшого викладають аморальні викладачі-заробітчани».

Свого часу видано «Буковинські співанки», але це не що інше як звичайнісінька халтура. Таких халтур видано немало, бо від «примітивних збірок, надто від «Репертуарних збірників», до примітивних репертуарів — крок ступити. Є винятки, але це не рятує справи, бо в СРСР планоно вульгаризується вся українська культура! У «Театрах масових видовищ» дискредитується художнє переосмислення віками складених традицій, виставляють істинний талант народу на посміховище». «Молодь не має сучасного національного танку. Систематично якісь танки видруковує «Репертуарний збірник». Та чи один автор наважиться затанцювати на людях те, що він їм пропонує?»

В СРСР є різні горілки, але нема полтавської, київської, чернігівської, житомирської, вінницької, донецької й інших *пісень!*

«Людина, як і нація — категорія історична... Нація — це любов. Тільки варварські звичаї не рахуються з цим — і це сама людина вирішує, кого їй любити. Любити всіх однаково — значить не любити нікого. Культурна мозаїка людства вабить, чарує, викликає незвичайні захоплення й стимул творчості тому, що вона складається з *різнокольорових самоцвітів-народів*. Творення «советського народу» — це знищення самоцвітів тієї мозаїки й гльорифікація російської імперії.

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК

У «Визвольному Шляху» кн. V, VI і VII за 1981 рік надруковано працю п. з. «Проблеми Історіософії Українського Націоналізму», за автора якої ми подали проф. д-ра Юрія Бойка. Другу працю під тією самою назвою і того ж автора ми надрукували в I, II і III кн. нашого журналу за 1983 рік.

В одному із листів до нас проф. д-р Юрій Бойко висловив сумнів у своєму авторстві першої праці, надрукованої в 1981 році, та просив розшукати першоджерело, яким ми користалися. Віднайшовши першоджерело, ми устійнили, що дійсним автором надрукованої нами в 1981 році праці був інж. Микола Сціборський, а сама ця праця появилася була в кількох окремих виданнях п. з. «Сталінізм». Надіслана до нашої Редакції зіроксова відбитка одним із наших співробітників, з якої ми провели передрук, виявляє, що ми передрукували в 1981 році працю інж. Миколи Сціборського п. з. «Сталінізм» із третього видання у видавництві ім. Хвильового з 1947 року. Ця помилка постала в наслідок змішання чи заміни наголовних сторінок під час роблення зіроксових копій праць інж. Миколи Сціборського і проф. д-ра Юрія Бойка.

Стверджуючи ще раз, що праця надрукована в V, VI і VII кн. «Визвольного Шляху» за 1981 рік являється працею інж. Миколи Сціборського п. з. «Сталінізм», а праця, яку ми надрукували в 1983 році (кн. I, II і III) п. з. «Проблеми Історіософії Українського Націоналізму», являється працею проф. д-ра Юрія Бойка, ми перепрошуємо п. проф. д-ра Юрія Бойка за цей ненавмисний припадок, а Шановних Передплатників і Читачів за ненавмисне впровадження їх у блуд. Просимо ласкаво справити цю помилку згідно з нашим остаточним устійненням авторів і назв переддруківаних нами цінних праць.

Нам боляче, що цим ненавмисним підміненням прізвища автора й назви праці ми скривдили також сл. п. інж. Миколу Сціборського, який згинув у Житомирі в 1941 році з руки московського скрито-ббивника.

*

У «В.Ш.» кн. III за 1983 рік, на стор. 373 у 13-му рядку з гори, в статті Валентина Боковського п. з. «Дещо з минулого» зауважено прикру помилку. Непотрібно вставлене слово «тільки» просимо викреслити, а також просимо Автора і Читачів вибачити нам цей недогляд.

Редакція «Визвольного Шляху»

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ !

ТИЖНЕВИК

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ«

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ« — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях, а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наслідуючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. **»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ«** речево дискутує й роз'яснює всі суспільні, політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. **»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ«** — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайти в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Адреса Видавництва:

Verlag Schlach Peremohy
München 8, Zeppelinstr. 67, Germany.